

Hrvatski glasnik

GLASILO HRVATA CRNE GORE

Godina XIX

Broj 179

2021.

ISSN 1800-5179

*Kada će ponovo
biti ovako?*

Sadržaj:

- 3** Uskrсна poslanica apostolskog upravitelja Kotorske biskupije
 - 4** Mons. Ivan Štironja zaređen za kotorskog biskupa
 - 9** Proslava Tripundana u eri pandemije virusa COVID-19
 - 14** Covid-19 prekinuo Tripundanski bal
 - 19** Plovidba slabo poznatim morem
 - 25** Romaničke crkve grada Kotora - Crkve i vjekovi
 - 28** Glasovi sveobćeg čojstva i junaštva
 - 33** Draško Brguljan - vaterpolska ikona sa Prčanja
 - 38** Zdravstvene dozvole iz 17., 18. i 19. stoljeća kao COVID putovnice
 - 40** Aktualnosti
 - 49** Kronika Društva
 - 52** Začeci turizma u Kotoru i Boki kotorskoj prema dokumentima Kotorskog arhiva
 - 57** Ljubica Štambuk - Jedan život posvećen obitelji, svijetu brojeva, glagoljici i ljubavi za Perast i Boku
 - 61** Bokeljski konjski omnibus
 - 63** Bokelji u južnoj Americi: Pasinovich i Punta Arenasu
 - 66** Jadranski otoci - Hvar
 - 69** Tragom drevnog sakralnog naslijeđa Bara i Barana
 - 72** Povijest brodskih kružnih putovanja u Boki kotorskoj: De Grasse
 - 75** Sakralni objekti u Bokokotorskom zalivu
- Sjećanje na:
- 79** - Andriju Krstovića
 - 81** - Miroslava Homena
 - 83** - Milana Bandića

Poštovani čitatelji!

Nakon toliko mjeseci pišem uvodnik za prvi ovogodišnji broj i... ne znam kako započeti. Ne znam kako opisati i podijeliti s vama sve te oprečne misli i osjećaje, koji se smjenjuju od potpunog beznađa i bespomoćnosti do vjere i nade da će uskoro sve krenuti na bolje. Jednostavno mora biti bolje – poslije toliko vremena, poslije toliko borbe, straha i neizvjesnosti.

Već više od godinu dana paralizirani smo epidemijom koronavirusa. Saživjeli smo se s tim nazivom, ali ne i sa samim virusom jer o njemu ovisi naše zdravlje, naši životi, naša egzistencija, društveni i kulturni život. Toliko dragih ljudi napustilo nas je u ovim teškim vremenima, a nismo ih imali prilike ni zagrliti ni dostojno ispratiti.

Ove godine zbog aktualnih prilika nije organiziran Tripundanski bal, izostali su svi kulturni događaji, karneval je održan virtualno... Tripundanske svečanosti također su usklađene s epidemiološkom situacijom.

Ipak, u travnju se dogodilo i nešto lijepo: Kotorska biskupija dobila je novog biskupa, mons. Ivana Štironju. U ime uredništva Hrvatskoga glasnika upućujem mu srdačne čestitke i želim toplu dobrodošlicu!

Također, u ime našeg Društva želim uputiti zahvalu Središnjem državnom uredu za Hrvate izvan Republike Hrvatske koji nam je omogućio prenamjenu financijskih sredstava dobivenih na projektu „Zvuci Mediterana“ te je na taj način naš mandolinski orkestar „Tripo Tomas“ mogao dobiti neophodno ozvučenje.

Naša naslovnica je fotografija iz arhive, ali smo je odabrali jer predstavlja našu želju, našu nadu i vjerovanje da će uskoro ponovno biti baš tako.

Sa željama za dobro zdravlje, srdačno vas pozdravljam!

Vaša urednica,
Tijana Petrović

Naslovnica: Zdenka Janković, Kotorska riva, arhivska fotografija

“Hrvatski glasnik”, Kotor, je upisan u evidenciju javnih glasila kod Republičkog sekretarijata za informisanje RCG pod rednim brojem 04/01-1828 od 31.12.2002. godine. Časopisu je dodijeljen međunarodni standardni broj za serijske publikacije ISSN 1800-5179, koji je otisnut u gornjem desnom uglu korica. Časopis izlazi mjesečno.

Adresa: **Pjaca od muzeja 361, Stari grad, 85330 Kotor**
Telefon: +382 (0)32 304 232 · Faks: +382 (0)32 304 233
E-mail: hgd-kotor@t-com.me · WEB: www.hrvaticg.com
Žiro-računi: **520-361700-17** • **510-4741-76**
Osnivač i nakladnik: **Hrvatsko građansko društvo Crne Gore – Kotor**

Urednica: **Tijana Petrović**
Uređivački odbor: **Marija Mihaliček, Tripo Schubert, Joško Katelan, Marina Dulović, Danijela Vulović i Jasmina Bajo**
Lektorica: **Sandra Čudina** · Fotografije: **Foto Parteli, Matica, Radio Dux, Boka News, TO Kotor, Radio Kotor, KTA, Zvonko Perušina, Zoran Nikolić, Miro Marušić, arhiva HGD CG**
Grafička priprema i tisak: **Biro Konto, Igalo**
Naklada: 450 primjeraka

Uskrsna poslanica apostolskog upravitelja Kotorske biskupije

I ove godine dočekujemo blagdan Kristove pobjede nad smrću i grijehom u vremenu zahvaćenom pandemijom. Ova velika kušnja koja je unijela brojne strahove i neizvjesnosti u našu svakodnevnicu i opteretila našu budućnost, nadvila se poput grobnog kamena nad naše živote i zauzela javni prostor, naše domove, a na žalost i područje našeg uma i duše. Prošlo je više od godinu dana otkako je na grubi način čovječanstvo današnjice moralo shvatiti da nije nedodirljivo, da svi dometi znanosti, pa i medicine, koliko god hvale vrijedni, ipak imaju ograničenja pred nečim što je golom oku nevidljivo kao što je to virus.

Kao kršćani doživjeli smo neočekivanu tjeskobu koja je uvelike izmijenila našu svakodnevnicu, ali i naš vjerski život brojnim ograničenjima, koja su išla daleko da smo prvi put u životu bili zakonski spriječeni zajednički proslaviti najveća otajstva naše vjere. Svakako, to je ujedno bila (i još uvijek je) prilika da rastemo u krjepostima nužnim za zdravu izgradnju i obnovu osobne vjere i odnosa s Bogom: u prvom su redu to poniznost i povjerenje u Božje vodstvo te sigurnost da nas nikada neće ostaviti jer je on uvijek vjeran onima za koje je krv svoju prolio: „Ako ne budemo vjerni, on vjera ostaje. Ta ne može sebe zaniijekati!“ (2 Tim 2,13).

Kristovo slavno uskrsnuće od mrtvih pokazuje nam put koji je Bog odredio kao naš konačni cilj. Ovdje na zemlji to je intimno prijateljstvo s Bogom koji je svoga Sina predao kao otkupninu za mnoge – u tom smo mnoštvu i mi, koji smo u

njegovo ime kršteni, a u vjčnosti je to uživanje slave blaženstva koje nam je darovao po njegovoj žrtvi. Svake godine u liturgiji Velikog tjedna možemo se podsjetiti da zori Uskrsa prethodi tmina prestravljenosti, tragedija izdaje, samoća i napuštenost Raspetog, jeziva tišina groba. U svim tim trenucima u kojima je vlast tmine očita, Krist ustrajno svjedoči svoju spremnost da dovrši djelo spasenja tako što se i sam predaje Očevoj volji. Njegova nas otkupiteljska muka, stoga, ne treba samo ganuti dok je kao vjernici razmatramo, nego i potaknuti da pred neizvjesnostima sadašnjice ne klonemo duhom i voljom.

Krist je živ jer je pobijedio smrt! On nas vodi i krijepti, liječi i daje snagu. Pruža nam svoje ruke probijene čavlima i ide nam ususret pun milosrđa i smilovanja da bi nas oslobodio straha i samoće. Prisutan i djelatan u svojoj Crkvi, On nam je jedini siguran oslonac i ne smijemo ga prestati tražiti niti žudjeti da se s njim susretnemo, osobito u darovima njegove prisutnosti: euharistiji, drugim sakramentima i njegovoj Riječi. Uvjeran sam da se Kristova prisutnost na poseban način očituje u svima koji se neprekidno žrtvuju i ulažu nadljudske napore kako bi pomogli oboljelima od koronavirusa te vas iskreno potičem da ne prestanemo moliti za svu našu oboljelu braću i sestre, i za sve naše liječnike, medicinske sestre i zdravstvene djelatnike.

Draga braćo i sestre! Pozivam vas da ovog Uskrsa dopustimo da se u naše domove

i naša srca probije Kristova milost i da nas obasja njegova snaga, tako potrebna da bismo bili kadri oprostiti jedni drugima propuste i slabosti te i sami tražiti oprost. Samo tako će grobni kamen sumnje, straha i neizvjesnosti biti odvaljen. Kršćanin je čovjek nade i radosti, koji je spreman svoju vjeru svjedočiti djelima ljubavi. To nije moguće bez osobnog predanja i povjerenja u Božje vodstvo: inače bismo upali u samodostatnost ideologija i religioznosti koje su nezdrave i opasne, i kakvih na žalost u današnje vrijeme općenite vjerske i moralne dezorijentiranosti sve više ima.

Prihvaćajući poniznim srcem radost Uskrsa, obnovimo našu ljubav i ojačajmo u vjeri kako bi nas Bog osposobio za svako dobro djelo da vršimo volju njegovu (*Usp. Heb 13,21*).

Od srca Vam želim radostan i blagoslovljen Uskrs!

+ Rrok Gjonlleshaj
Barski nadbiskup i
apostolski upravitelj
Kotorske biskupije

*U KATEDRALI MARIJE MAJKE CRKVE U MOSTARU 7. TRAVNJA
ZAREĐEN JE NOVI BISKUP KOTORSKE BISKUPIJE*

Mons. Ivan Štironja zaređen za kotorskog biskupa

**„Dolazim otvorena srca, zahvalan svim predšasnicima,
biskupima Crkve u Kotoru.”**

Izvor: **Katolička tiskovna agencija BK BiH, Kotorska biskupija**

Foto: **KTA**

Usrijedu, 7. travnja 2021. u katedrali Marije Majke Crkve u Mostaru tijekom svečanog Euharistijskog slavlja zaređen je za kotorskog biskupa svećenik Trebinjsko-mrkanske biskupije mons. Ivan Štironja kojega je papa Franjo imenovao 22. prosinca 2020. Svečanost biskupskog ustoličenja u Kotoru predviđena je za 27. travanj, u katedrali Svetog Tripuna, kada će mu nadbiskup barski mons. Rrok Gjonleshaj predati pastirski štap kao simbol upravljanja biskupijom.

Euharistijsko slavlje, uz izravni prijenos RTV Herceg-Bosne i drugih medija koji su preuzimali signal, predvodio je glavni zaređitelj mons. Marin Barišić, nadbiskup splitsko-makarski i metropolit, u zajedništvu sa suzaređiteljima mons. Rrokom Gjonleshajem, barskim nadbiskupom i dosadašnjim apostolskim upraviteljem Kotorske biskupije, i mons. Petrom Palićem, biskupom mostarsko-duvanjskim i apostolskim upravitelj trebinjsko-mrkanskim i s još 13 nadbiskupa i biskupa. Zbog ograničenja u vrijeme pandemije koronavirusa, u katedrali su bili biskupi, svećenici, redovnici, redovnice, rodbina mons. Štironje, predstavnici društveno-političkog života i mali broj vjernika. U gradu na Neretvi, koji je osvanuo s tankim snježnim pokrivačem, dio vjernika okupio se ispred katedrale prateći Misno slavlje na video zidu.

Riječi pozdrava i dobrodošlice na početku Misnog slavlja uputio je biskup domaćin mons. Petar Palić. „Dok u Crkvi i u srcima vjernika odjekuje uskrsna pjesma radosti, danas nas ovdje u mostarskoj

katedrali uz križ Kristov, po kojemu nas je Uskrsnuti Gospodin spasio i otkupio, oko Marije, Majke Crkve i sv. Josipa, našega zaštitnika, sabire ovaj događaj u kojemu ćemo još jednom osjetiti i doživjeti obilnu Božju milost, koju daje nama grješnim ljudima, a koja je puno veća od naših grijeha i osrednjosti našega života. Svima želim dobrodošlicu u ovoj našoj katedrali, majci crkvi svih crkava naše Mostarsko-duvanjske biskupije“, rekao je biskup Palić te pozdravio kardinala Puljića, glavnog zaređitelja nadbiskupa Barišića, te sve prisutne, a posebno one iz Kotorske biskupije.

„Pozdrav i tebi, dragi brate Ivane, koji si izabran u red biskupstva. Tvoja radost danas uistinu je i naša, nas – tvojih od kojih si potekao i među kojima si živio i ‘tvojih’ kojima si poslan i među kojima ćeš vršiti pastirsku službu. Dragi brate Ivane, danas te Sveta Crkva uvršćuje u apostolsko nasljeđe koje živi u biskupskoj kolegijalnosti i time te čini izabranim svjedokom otkupljene slobode i milosti koju Krist daje ljudima... I ovom prigodom Ti, kao biskup naših partikularnih Crkava u Hercego-

vini, Mostarsko-duvanjske i tvoje rodne Trebinjsko-mrkanske, zahvaljujem na vjernom služenju i svjedočanstvu svećeničkog života u svim službama koje su ti moji predšasnici povjeravali. U ovom slavlju molimo s Tobom i za Tebe, da do kraja izvršiš poslanje za koje te je Krist izabrao i koje Ti Crkva povjerava i za koje te ovlašćuje“, poručio je biskup Palić.

U prigodnoj propovijedi nadbiskup Barišić pozdravio je na početku sve i zaželio svima sretan i blagoslovljen Uskrs. Pozdravio je na osobit način vjernike, svećenike, osobe posvećenog života te građane Kotorske biskupije. Obraćajući se mons. Štironji kazao je da ga je uskrsli Gospodin izabrao za službu pastira Crkvi svojoj koja je u „zaljevu svetaca“. „Gospodin koji poznaje srca ljudi, prepoznao je u tvome dosadašnjem svećeničkom služenju vjernost, pa ti sada povjerava još veće zadatke, da mu i u tome budeš vjeran. S iskustvom različitih službi u Mostarskoj biskupiji, kao i misionara u Americi i Africi, uvjereni smo da ćeš biti dobar misionar i evangelizator u Kotorskoj biskupiji, danas

maloj, ali tako bogatoj duhovnim naslijeđem i kulturnim blagom“, kazao je nadbiskup Barišić. On je mons. Ivanu poželio prijateljsku dobrodošlicu među biskupe Splitske metropolije, kojoj tradicionalno pripada Kotorska biskupija,

„u malu, ali slavnu Kotorsku biskupiju žive vjere, dubokih korijena u zaljev ljepote duhovnosti, zaljev svetaca i blaženika“. Istaknuo je da njegovo ređenje prate, ne samo današnji Bokelji, nego i znani i neznani nebesnici: sv. Tripun,

sv. Leopold Bogdan Mandić, bl. Ozana Kotorska, bl. Gracija Kotorski, službenica Božja Anamarija Marović... Na kraju ga je, u duhu njegova gesla „Bog je ljubav“, potaknuo da ostane u ljubavi Kristovoj kako bi njegova radost bila u njemu te da radost služenja njemu – Zaručniku – u Crkvi bude potpuna.

Poslije homilije uslijedilo je obraćanje izabranika mons. Štironje koji je obećao sve do smrti vršiti službu što mu je od apostola povjerena, vjerno i ustrajno propovijedati Kristovo evanđelje, čuvati čistim i cjelovitim poklad vjere, graditi i trajno ostati u Kristovoj Crkvi i u jedinstvu sa zborom biskupa pod vlašću nasljednika blaženog Petra apostola, biti poslušan Svetom Ocu, brinuti za sveti Božji narod te biti ljubazan i milosrdan prema siromasima i tuđincima i prema svima koji oskudijevaju.

Čestitka najstarijeg svećenika Kotorske biskupije mons. Srećka Majića

Prigodnu čestitku novozaređenom biskupu Ivanu uputio najstariji svećenik Kotorske biskupije mons. Srećko Majić, kanonik Stolnog kaptola i dugogodišnji župnik u Prerasu. Čestitajući mu u ime Stolnog kaptola i svećenika Kotorske biskupije, izrazio mu je „poštovanje, odanost, poslušnost i spremnost pomagati mu u apostolskom djelovanju i učvršćivanju Kristova kraljevstva“ u Kotorskoj biskupiji. „Dragi oče biskupe! Krist Vas je pozvao, Sveti Otac Papa Franjo između tolikih odabrao i uzdigao na čast biskupstva na najviše dostojanstvo određeno za ljude, stavljajući pred Vas dužnost da se brinete ne samo za potrebe svoje biskupije nego uopće za napredak Crkve! U prvom redu rad u vinogradu Gospodnjem, a onda

iz toga slijedi ugled i čast i poštovanje. Oče biskupe! Nakon današnje posvete za biskupa Vi preuzimate novu dužnost, možda sa zebnjom i ponešto straha u srcu, razmišljajući: Kamo idem? Što me čeka? Što će od mene biti? Idete u predivnu Boku Kotorsku, taj pri-

rodni kutak neba na zemlji! Čekaju Vas četiri Gospina svestišta, preko 90 crkava i kapelica u kojima se barem jednom godišnje slavi sv. Misa. Čekaju Vas sveci i blaženici, miljenici Boke, oko 10.500 vjernika, dvadesetak časnih sestara 1 đakon i 13 svećenika. Vaših,

na poseban način, najbližih suradnika“, kazao je mons. Majić te dodao da su svećenici Kotorske biskupije uz pljesak primili obavijest da je mons. Ivan Štironja imenovan novim kotorskim biskupom.

Riječi zahvale biskupa Štironje

U svom obraćanju na kraju Euharistijskog slavlja biskup Štironja izrekao je najprije iskrene čestitke svima u povodu Uskrsa i uskrsne osmine. „Neka je hvala i slava Bogu Ocu na daru života, svećeništva, na beskrajnoj ljubavi po Isusu Kristu i milosti kojom nas svakodnevno obasiplje snagom svoga Svetoga Duha“, kazao je biskup Štironja koji je potom Bogu zahvalio i za svoje roditelje koji su ga, kako je istaknuo, s ljubavlju primili u svoje naručje, doveli Gospodinu, pokazali mu gdje stane, s njime ga upoznali i k njemu ga uvijek vraćali svojim kršćanskim poukama, primjermom i molitvom. Zahvalio je Gospodinu za braću i sestre, njihove obitelji, koji su mu, kako je posvjedočio, uvijek u životu bili podrška, i pomoć do dana današnjega, kao i tolikim dobrim ljudima koje je Bog stavio na njegov životni put, od rodbinskog, crkvenog, prijateljskog okruženja, preko školskog odgoja i obrazovanja do tolikih dobrih ljudi s kojima je koračao kroz život u vjeri, nadi i ljubavi na do sada povjeranim mi crkvenim službama. Iskazao je zahvalnost i Svetoj Crkvi, papi Franji što mu je iskazao povjerenje da bude uvršten u zbor biskupa. Zahvalio je i glavnom zareditelju, suzarediteljima, ostalim nadbiskupima i biskupima što su, unatoč svojim obvezama i opasnosti zaraze, došli „slaviti i hvaliti Boga u ovoj pre-svetoj Euharistiji“. Zahvalio je svim svećenicima, redovnicima,

ma, redovnicama i vjernicima, kao i njegovim pratiteljima don Anti i don Tomislavu koji ga, kako je rekao, nisu pratili samo tijekom ređenja već dugi niz godina. Zahvalio je i predstavnicima drugih vjerskih zajednica, kao i predstavnicima političkih, društvenih, kulturnih, zdravstvenih, medijskih i drugih struktura na svim razinama, u Crnoj Gori, Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, čiji su predstavnici tu prisutni ili su uputili riječi pozdrava i čestitki. Zahvalio je i svima koji su se zauzeli i pripremili današnje slavlje. Na kraju je zahvalio i svima koji su mu od dana imenovanja biskupom pa sve do danas uputili svoje čestitke i pozdrave, s raznih strana svijeta, na koje mi nije bilo moguće odgovoriti pojedinačno. Izrazio je nadu da će biti prigode, kad se uvjeti normaliziraju, za prijateljski susret sa svima koji su očekivali i htjeli danas biti tu u katedrali, ali radi aktualne situacije ili druge spriječenosti nisu mogli. S posebnim osjećajima prijateljstva i poštovanja uputio je pozdrave svima koji su Misu pratili putem radija i televizije, osobito bolesnicima, kao i onima koji su u službi bolesni-

ka. Posebnu zahvalu uputio je braći svećenicima i laicima Kotorske biskupije, koji su stigli u Mostar na ovo slavlje. Svećenicima, redovnicama i vjernicima biskupije Kotorske, kao i dragim ljudima Crne Gore poručio je da ga Crkva šalje k njima. „Dolazim otvorena srca, zahvalan svim predšasnicima, biskupima Crkve u Kotoru. Nisam prvi iz ovih krajeva. Rado se danas posebno sjećam biskupa Marka koji je u ime biskupa Čule primio moju zamolbu za sjemenište, kao i za bogosloviju. Ostao mi je u nezaboravnoj uspomeni“, kazao je biskup Štironja koji je potom zazvao zagovor svetaca i blaženika koji potječu s područja Kotorske biskupije.

Prije završnog blagoslova novozaređeni biskup Ivan prošao je kroz katedralu te blagoslovio sve okupljene unutar mostarske stolnice kao i one koji su Misu pratili na trgu ispred katedrale.

Liturgijsko pjevanje animirali su združeni zborovi župe Studenci i katedrale Mostar pod ravnanjem prof. Drage Solde uz orguljsku pratnju s. Matee Krešić. Ceremonijama je ravnao don Domagoj Marčić.

U KOTORU JE 1212. PUT PROSLAVLJEN BLAGDAN SV. TRIPUNA -
ZAŠTITNIKA GRADA KOTORA I KOTORSKE BISKUPIJE

Proslava Tripundana u eri pandemije virusa COVID-19

Priredio: **Tripo Schubert**
Izvor i fotografije: **Boka News**

KARIKE

Svetom misom u katedrali-bazilici svetog Tripuna 13. siječnja proslavljene su Karike. Na taj dan davne 809. godine u Kotor su stigle moći svetog Tripuna, zaštitnika grada Kotora i Kotorske biskupije. U narodu je za ovaj događaj udomaćen naziv Karike koji potječe od talijanske riječi „incarcare”, što znači „zadužiti“.

Običaj je da svetu misu služi opat sv. Jurja pokraj Perasta, odakle je u IX. stoljeću bio dopraćen brod s relikvijom sv. Tripuna do Kotora. Međutim, to se ove godine nije dogodilo zbog spriječenosti župnika iz Perasta don Srečka Majića pa je svetu misu služio župnik crkve sv. Mateja iz Dobrote don Ante Dragobratović.

Toga dana na svečanoj sjednici Admiralata Bokeljske mornarice Kotor odlučeno je da se produži mandat Malom admiralu Karlu Marjanu Ribici iz Donje Lastve do 13. siječnja 2022. godine zbog toga što Mali admiral tijekom svog

mandata nije imao nikakve javne nastupe s glavnim odredom Bokeljske mornarice zbog epidemije koronavirusa.

LODE

U Kotoru je 27. siječnja bilo svečano. Građani Kotora i Boke kotorske, u duhu suživota i tolerancije, ispred crkve svetog Nikole obilježili su Savindan, a nešto kasnije svi zajedno su uz zvuke Kotske gradske glazbe došli pred katedralu svetog Tripuna.

Točno u podne s lođe katedrale sv. Tripuna Mali admiral Karlo M. Ribica izgovorio je Lode - pohvale u čast sveca-

Mali admiral Karlo M. Ribica izgovara Lode

zaštitnika Kotske biskupije i grada Kotora. Nakon izgovorenih pohvala, intoniranjem himne sv. Tripuna koju je izvela Gradska glazba, podignut je na lođi slavni Tripunov stijeg.

U srednjovjekovnim gradovima na istočnoj jadranskoj obali, u Zadru, Splitu, Dubrovniku i Kotoru, ostali su sačuvani tekstovi Loda (pohvala) svecima zaštitnicima. Danas se one izgovaraju samo u Kotoru uoči proslave svetog Tripuna.

Mnogobrojni posjetitelji zatim su se nakon blagoslova u katedrali poklonili slavnoj glavi sv. Tripuna.

KADENJE MOĆI SV. TRIPUNA

Dan uoči proslave svetog Tripuna, zaštinika Kotorske biskupije i grada Kotora, u katedrali je 2. veljače služena svečana Večernja – Kađenje moći svetog Tripuna po obredniku iz XVI. stoljeća.

Posebnost ovog slavlja, karakteristična samo za Kotor, je procesija u kojoj svećenici s biskupom i članovima Bokeljske mornarice te građanima katoličke i pravoslavne vjere prenose relikvije sv. Tripuna iz Relikvijara u središnju lađu. Pripadnici Bokeljske mornarice držali su počasnu stražu pokraj izloženih relikvija sv. Tripuna.

Nekada su moći kadili samo plemići, a kasnije, razvojem građanskog društva, šest plemića i šest građana, da bi u devetnaestom stoljeću moći svetog Tripuna kadilo šest katolika i šest pravoslavaca, što predstavlja ekumenizam u praksi i primjer poštovanja i iskazivanja časti svecu nepodijeljene crkve kojeg podjednako slavi Istok i Zapad. Kađenje je obavljeno visećim kadionicama.

Večernjoj i kađenju moći svetog Tripuna prisustvovao je novoimenovani kotorski biskup mons. Ivan Štironja, čije se zaređenje očekuje uskoro.

PROSLAVA SV. TRIPUNA

Sveti Tripun, zaštitnik biskupije i grada Kotora, proslavljen je u srijedu 3. veljače 1212. put, dostojanstveno, u miru i u skladu s epidemiološkim mjerama.

Središnje misno slavlje predvodio je mons. Petar Palić, mostarsko-duvanjski biskup i apostolski trebinjsko-mrkanjski upravitelj.

Vjernike je pozdravio apostolski nuncij Luigi Pezzuto, a posebno zanimanje izazvalo je prvo obraćanje vjernicima novoimenovanoga kotorskog biskupa mons. Ivana Štironje koji je ovom prilikom najavio svoje službeno ređenje i preuzimanje biskupije 7. travnja u Kotoru.

„Radostan sam i sretan što s ovog mjesta mogu poslati čestitke i pozdrave svim stanovnicima Kotorske biskupije, koji slave svetog Tripuna, sveca nepodijeljene crkve kojeg podjednako slavi Istok i Zapad. Neka moćna Božja ruka zaustavi ovo zlo koronavirusa. Sjetimo se naših bolesnika, kao i liječničkog i bolničkog osoblja te svih žrtava koronavirusa“, poručio je mons. Ivan Štironja.

Zbog epidemioloških mjera ove godine izostala je uobičajena vanjska proslava koja se ranijih godina održavala prve nedjelje nakon 3. veljače. Bo-

keljska mornarica nije plesala kolo svetog Tripuna i nije bilo procesije ulicama i trgovima grada s relikvijama.

Tripundan obilježen u Zagrebu

U srijedu, 3. veljače, u Zagrebu su Bokelji u organizaciji najstarije zavičajne udruge u glavnome gradu Republike Hrvatske, Hrvatske bratovštine Bokeljska mornarica 809 Zagreb, sljednice Bokeljske zaklade, utemeljene na Bokeljskoj večeri 3. veljače 1921., proslavili stoti Tripundan.

Mjesto i sadržaj proslave odredile su posljedice prošlogodišnjeg potresa i prisutnost koronavirusa. Dosadašnji stan sv. Tripuna u Zagrebu, crkva sv. Marije na Dolcu, oštećena je u potresu i nije u funkciji tako da je ovogodišnje slavljenje kotorskog zaštitnika održano u crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Remetama. S druge strane, epidemiološkim mjerama kojima je u crkva-

ma dopuštena prisutnost najviše 25 osoba, organizator se prilagodio zahvaljujući susretljivosti televizije Laudato, organiziranjem izravnoga televizijskog prijenosa tako da su u misnom slavlju potencijalno mogli sudjelovati, barem i na daljinu, svi članovi udruge.

Dosljedno pridržavanje epidemioloških mjera i preporuka imalo je za posljedicu da je ovogodišnja svečanost protekla skromno. Govorenje Loda, u izvedbi Malog admirala Luke Ivanovića, čitanje proglasa administrativnog upravitelja Kotorske biskupije i sudjelovanje naših članova u misnim čitanjima bili su jedini elementi tradicionalnog ceremonijala slavljenja. Kolo sv. Tripuna nije se plesalo, zbor nije otpjevao Pjesan sv.

Tripunu, himnu Bokeljske mornarice, a misno slavlje nije se nastavilo u drugom ambijentu, uz prigodne slastice i pića te razmjenu najnovijih informacija iz rodno-ga kraja. Također, krajem veljače neće biti ni Bokeljske večeri, završne manifestacije Tripundanskih svečanosti u Zagrebu.

Ivo Škanata

Proslava svetog Tripuna u Rijeci, sveta misa uz sudjelovanje Malog admirala i Kolo svetom Tripunu

Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije na Nebo u Rijeci (Assunta) dom je Bokelja u gradu Rijeci u kojemu je i ove godine, poticajem Hrvatske bratovštine Bokeljska mornarica 809 Rijeka, proslavljen sveti Tripun, nebeski zaštitnik Kotorske biskupije i Bokelja.

Riječki nadbiskup koadjutor mons. Mate Uzinić predvodio svetu misu

Svetu misu za svetog Tripuna, uz župnike mons. Sanjina Francetića i vlč. Lovru Perića, služio je riječki nadbiskup koadjutor mons. Mate Uzinić. U homiliji je mons. Uzinić posebno naglasio aktualnost poruke mučenika, mladog sveca Tripuna, koji je pred ovezmaljskim sudom ustrajao u svojoj vjeri govoreći: „Slobodan sam, kršćanin sam!“

Prije početka svete mise ovogodišnji Mali admiral Krunoslav Brguljan uputio je Lode (zahvale) svetom Tripunu, čime je dan znak za početak same proslave. Mali admiral je uspješno obavljenim časnim zadatkom unio optimizam u prenošenje tradicije na nove mlade generacije. Veliki broj mladih Bokelja u odorama na ovogodišnjoj proslavi te njihovo sudjelovanje u čitanju bila je samo potvrda vitalnosti zajednice.

Na kraju, prije nego što je biskup dao Božji blagoslov, svečanosti proslave pridoinijela je i Gabriela Brguljan koja je na violini izvela melodiju Kola svetog Tripuna.

Kolo svetog Tripuna je, nakon slavlja u crkvi, postavio odred Hrvatske bratovštine Bokeljske mornarice 809 Rijeka. Unatoč pandemiji

koronavirusa i nepogodnim vremenskim uvjetima, postavljeno Kolo svetog Tripuna probudilo je optimizam u prisutnih, kao i ustrajnost u vjeri i tradiciji pripadnika Hrvatske bratovštine Bokeljska mornarica 809 Rijeka - na ponos cijeloga našeg roda.

Tomislav Brguljan

**ZBOG EPIDEMIOLOŠKIH MJERA NAKON OSAMNAEST GODINA
TRADICIONALNI „TRIPUNDANSKI BAL“ NIJE ODRŽAN**

Covid-19 prekinuo Tripundanski bal

Prvi put od obnove ove pučke fešte 2003. godine Tripundanski bal nije održan pa je prilika da se kroz retrospektivu podsjetimo na one organizirane do sada

Priredio:
Tripo Schubert

U XX. stoljeću, prije Drugog svjetskog rata, prilikom održavanja svečanosti posvećene kotorskom zaštitniku sv. Tripunu, kotorski puk priređivao je tradicionalnu feštu „Tripundansko veče“. To je bila zabava koja se održavala u kultnoj kavani „Dojmi“, tijekom koje se uvijek organizirala i tombola. Drugi svjetski rat prekinuo je ovu manifestaciju da bi, nakon više od 60 godina, Hrvatsko građansko društvo obnovilo ovu tradicionalnu feštu uz pomoć Hrvatske radiotelevizije i Hrvatske gospodarske komore.

Prvo „Tripundansko veče“ organizirano je 8. veljače 2003. godine u restoranu „Ellas“ u Dobroti. Goste je zabavljala klapa „Vela Luka“ s Korčule i pjevačica iz Splita Izabela Martinović. Gosti večeri bili su talentirana mlada pjevačica iz Tivta Nina Petković i popularni rock sastav „Incident“ iz Herceg Novog.

Drugo „Tripundansko veče“ održano je 6. veljače 2004. godine u hotelu „Fjord“ u Kotoru. Voditelj večeri bio je Branko Uvodić s HTV-a. Goste su zabavljali Ćiro Gašparac, Željko Puntar iz Hrvatske i VIS „Tri kvarta“ iz Kotora.

Klapa „Vela Luka“

Tripundansko veče u hotelu „Fjord“

Tripundansko veče u restoranu „Ellas“

„Tripundansko veče“ organizirano je treći put 5. veljače 2005. godine u restoranu „Ellas“ u Dobroti. Goste je zabavljao vokarno-instrumentalni sastav „Kumpanji“ iz Blata na Korčuli, pod vodstvom Janeza Vlašića, a voditelj večeri bio je Branko Uvodić.

Dr. Edita Starović i mali admiral Gracija Počanić otvaraju Tripundansko veče

Četvrto „Tripundansko veče“ organizirano je 3. veljače 2006. godine u hotelu „Fjord“. Goste je zabavljao popularni hrvatski pjevač Vinko Coce uz pratnju kotorskog vokarno-instrumentalnog sastava „Tri kvarta“.

S lijeva na desno: Jozo Barlović, Branko Uvodić, Tripo Schubert, Dario Musić, Božo Vodopija

U 2007. godini organizirano je 3. veljače peto „Tripundansko veče“ u dvorani Instituta „Vrmac“ na Markovom rtu - Prčanju. Goste je zabavljala klapa „Ragusa“ iz Dubrovnika i VIS „Tri kvarta“ iz Kotora. Gosti večeri bili su pjevači iz Kotora Marina Cuca i Poly Gjurgjević.

Klapa „Bisernice Boke“

U hotelu „Teuta“ u Risnu, 9. veljače 2008. godine, održano je šesto „Tripundansko veče“. Goste su zabavljali tamburaški sastav „Slavonija band“ iz Đakova, VIS „Tri kvarta“, kotorske klape „Bisernice Boke“ i „Bokeljski mornari“. Voditeljica programa bila je Dolores Fabijan.

Na Valentinovo, 14. veljače 2009. godine, u hotelu „Teuta“ u Risnu održano je sedmo „Tripundansko veče“. Program je vodila Dubravka Jovanović, a goste su zabavljali puhački kvintet „Simply Brass“ iz Zagreba, VIS „Lungo mare“ iz Kotora i „Kratki spoj“ iz Pupnata na otoku Korčuli.

„Tripundansko veče“, osmo po redu, održano je 6. veljače 2010. godine u najelitnijem crnogorskom hotelu „Splendid“ u Bečićima pokraj Budve. Goste su zabavljali šibenska klapa „Maslina“ i VIS „Amadeus“ iz Dubrovnika. Program je vodila Nila Miličić Vukosavić iz Dubrovnika.

U godini jubileja – 10 godina od osnutka Hrvatskoga građanskog društva, u hotelu „Splendid“ održano je deveto po redu „Tripundansko veče“ 5. veljače 2011. godine. Goste je zabavljao VIS „Amadeus“ iz Dubrovnika, a gost večeri bio je Petar Grašo. Program je vodila Nila Miličić Vukosavić.

U hotelu „Splendid“ održano je 4. veljače 2012. godine deseto po redu „Tripundansko veče“. U programu večeri nastupio je trio „Ad Libidum“ iz Dubrovnika. Voditelj programa bio je Sabrija Vulić.

Klapa „Incanto“

Jedanaesto po redu „Tripundansko veče“ održano je 2. veljače 2013. godine u hotelu „Splendid“. Posjetitelje su zabavljali VIS „Tri kvarta“ iz Kotora i grupa „Slatka tajna“ iz Metkovića. Gost večeri bila je ženska klapa „Incanto“ iz Kotora, a program je vodila Dolores Fabijan.

Goran Karan

Dvanaesto po redu „Tripundansko veče“ održano je 8. veljače 2014. godine u hotelu „Splendid“. Mnogobrojne sudionike večeri zabavljali su ženska klapa „Incanto“, glazbeni sastav „Lungo Mare“ iz Kotora te splitski kantautor Goran Karan i „Vagabundo bend“. Voditelj večeri bio je Sabrija Vulić.

VIS „Tri kvarta“

Trinaesto po redu „Tripundansko veče“ održano je u hotelu „Splendid“ 7. veljače 2015. godine. Prisutne su zabavljala dva domaća glazbena sastava: „Tri kvarta“ i „Lungo Mare“, a gosti večeri bili su ženska klapa „Incanto“ iz Kotora i muška klapa „Vela Luka“ s Korčule. Voditelj večeri bio je Sabrija Vulić.

Klapa „Kumpanji“

Četrnaest godina od obnavljanja ove manifestacije, Organizacijski odbor „Tripundanske večeri“ odlučio je da se ova manifestacija nazove „Tripundanski bal“, poput sličnih večeri koje organiziraju Zajednice Hrvata u Austriji i Italiji. „Tripundanski bal“ organiziran je u hotelu „Splendid“, 6. veljače 2016. godine, uz nastup VIS-a „Tri kvarta“ i klape „Kumpanji“ s Korčule. Voditelj programa bio je Sabrija Vulić.

„Kumpanji“. KUD „Jelsa“ s otoka Hvara izvela je igrokaz pod nazivom „Cvate mi roza na prozoru“. Kao iznenađenje večeri prisutne je svojim nastupom počastila klapa Hrvatske ratne mornarice „Sveti Juraj“.

Klapa „Kaše“

Šesnaesti „Tripundanski bal“ održan je u hotelu „Splendid“ 3. veljače 2018. godine. Prisutne su zabavljali bokeljski bend „Giselle“ i dubrovačka klapa „Kaše“. Program je vodio Sabrija Vulić.

Klapa HRM „Sveti Juraj“

Petnaesti put od obnove ove manifestacije, „Tripundanski bal“ organiziran je u hotelu „Splendid“ 4. veljače 2017. godine. Dobrošlicu gostima upriličila je ženska klapa „Biser-nice Boke“ evergrin kompozicijama, a goste su zabavljali glazbeni sastavi „Tri kvarta“ i klapa

Trio „Giselle“

„Tripundanski bal“, sedamnaesti po redu, održan je u hotelu „Splendid“ 9. veljače 2019. godine. Goste su zabavljali glazbeni sastavi „Giselle“ i klapa „Kaše“. Voditeljica večeri bila je pjesnikinja Dubravka Jovanović.

Tradicionalno tripundansko druženje pod nazivom „Tripundanski bal“ organizirano je osamnaesti put u hotelu „Splendid“ 8. veljače 2020. godine. Prisutne su zabavljali VIS „Tri kvarta“ i muzički sastav „The grupa“ iz Kotora.

Plovidba slabo poznatim morem¹

(**Đuro Vidmarović, *Hrvati Boke kotorske kroz povijest: sjećanja i zaboravi*, Naklada Bošković, Split, 2020.**)

Piše:
Željko Brguljan

Knjiga *Hrvati Boke kotorske kroz povijest: sjećanja i zaboravi* pjesničara i političara Đure Vidmarovića pokušaj je da se na jednome mjestu prezentira burna povijest, bogata kulturna baština i društveni život bokeljskih Hrvata, što je autoru bio nesavladiv pothvat pa se stoga pretežno koncentrirao na problematiku identifikacije i opstanka ove autohtone zajednice u zaljevu Boke kotorske. Autor već u uvodnom slovu priznaje da je za to potreban timski rad stručnjaka iz više znanstvenih disciplina te da on za taj posao nema „niti vremena niti potrebne kvalifikacije“. Zato nije čudno, kad je ipak našao vremena, da je Vidmarović formirao svoju knjigu kao zbirku preuzetih tekstova drugih autora, na koje se onda beskrajno osvrtao, nadovezivao, tumačio i opetovano iznosio svoj stav o „nedovoljnom“ isticanju etnonima u njihovim radovima.

Cijelom se knjigom provlači autorova ideja o Hrvatima Boke prožetim „patološkim

strahom od etnonima“. Potom se niže bezbroj prigovora svim onim autorima koji nisu po Vidmarovićevoj mjeri dovoljno istaknuli hrvatstvo Bokelja, do te mjere da naziva njihove radove sramotnom činjenicom. Ipak, na jednome mjestu, valjda svjestan kompleksnosti ili nedovoljnog poznavanja povijesti, tradicije i društvene situacije stare zajednice bokeljskih Hrvata, autor lamentira: „mnogo je problema, nedoumica, nepravdi, nesnalazjenja, politikantstva, podmetanja...“

koji idu u smjeru nestanka hrvatske autohtone zajednice Boke kotorske, a pritom ne uočava svoj doprinos tomu – neprekidno dezavuirajući već priznate radove bokeljskih Hrvata, koji kontinuirano pridonose promociji i očuvanju baštine svojih predaka. Takvim autorima podmeće politikantstvo iako je upravo on stranački „uzemljen“, a sam ponavlja netočnosti o izvoru nekih pojmova pa tako primjerice i metafore „zaljev hrvatskih svetaca“. I mada autor

Prvo izdanje knjige Đ. Vidmarovića, *Hrvatska krovna zajednica Dux Croatorum, Tivat*, 2011

Drugo izdanje knjige Đ. Vidmarovića u izdanju Naklade Bošković, Split, 2020

¹ Članak je, uz manje redukcije, prethodno objavljen u časopisu KOLO, Zagreb, br. 1/2021.

Prateća publikacija Ivankovićeve retrospektivne izložbe

ističe da u knjizi nastoji argumentirano i dobronamjerno ukazati na „probleme“, upitni su mnogi argumenti, a nismo uvjereni ni u njegovu dobronamjernost.

U sadržaju knjige koja broji čak 97 poglavlja i potpoglavlja, Vidmarović nije dosljedan niti korektan u navođenju autora pojedinih „posuđenih“ članaka. Na samom početku knjige nudi neuobičajen „prolog“ – prijepis kompletnog ugovora o međudržavnoj zaštiti prava manjina između Hrvatske i Crne Gore, a u sljedećem poglavlju „Susreti s Hrvatima u Boki...“ odlučio je cjelokupnu zajednicu bokeljskih Hrvata strpati u četiri kategorije, podijelivši ih na svjesne asimilate (odrekli se hrvatskog identiteta i djeluju na potiranje istog),

nesvjesne asimilate (osobe „s oštećenom historijskom svijješću“), prinudne asimilate („zbog političkih razloga žele hrvatski etnonim zamijeniti subetnonimom ‘Bokelji’“) i provokatore („bokeljski Hrvati s ugašenom svijješću, uključeni u petu kolonu“). Nisam sasvim siguran u koju sam kategoriju svrstan, no zahvaljujem Vidmaroviću ako me nije ugurao u „petu kolonu“, u svakom slučaju zahvaljujemo mu što nam je, barem na izmaku života, osvjestio tko smo i što smo.

U poglavlju „Hrvati u Kotorškoj biskupiji“, inzistirajući na objektivnom pristupu povijesne građe, autor se trudi „razotkriti“ i obrušiti se na svakog pisca o Boki koji, po njemu, nije dovoljno naglasio hrvatski identitet stanovnika

Zaljeva, tako na „Gazda Ristu“ – pok. Rista Kovijanića, na pisca „bez imalo stida“ [sic] – pok. Tomislava Grgurevića (jer nije napisao da su Perastani Hrvati, inače bi mu, navodi Vidmarović, djelo bilo priznato) i tako redom obasipajući „umilnim riječima“ (ili kako je u uvodu najavio: „dobronamjerno“ i „smireno“) sve one koji ne pišu baš kako naš autor želi. Ukoliko nisu naglašenog ili dovoljno naglašenog etnonima, za Vidmarovića sadržaji nečije knjige, studije, članaka, bez obzira na kvalitetu, gube značaj. U nastavku poglavlja autor ubraja među hrvatske obitelji i one koje to nisu (Vojnovići, Vukasovići...), a možemo zaključiti i da ne razlikuje dvije obitelji Mandića iz

Herceg-Novog, različitog podrijetla i konfesije.

Autor s pravom ističe nezadovoljstvo protivljenju gradske uprave da se rodna kuća sv. Leopolda Bogdana Mandića obilježi prigodnom spomen-pločom, no pritom pogrešno dodaje „koji je ondje rođen u plemićkoj obitelji, a majka mu je iz čuvene bokeljske hrvatske obitelji Bulović iz Perasta“. Naime, majka mu je iz gradske obitelji Carević, a obitelj Bulović u Perastu ne postoji. Ne bi čudilo da se čitatelj izgubi u ovoj opsežnoj zbirci znanstvenih, stručnih i literarnih „prikupina“ raznih tema i autora jer primjećujemo da se ne snalazi ni sam autor ove knjige o Boki (o kojoj je pisati postala moda) jer bi inače uskladio podatke o istim osobama ili događajima u različitim dijelovima knjige.

U poglavlju „Hrvati u Crnoj Gori nedovoljno su poznati u Hrvatskoj“ autor piše o poraznoj statistici u pogledu udjela Hrvata u populaciji Boke kotorske te pravilno locira periode i političke formacije koje su uzrokovale smanjenje broja bokeljskih Hrvata, no ne navodi također jedan veliki val iseljenja Bokelja koji nije u osnovi političke prirode. To je period propasti plovidbe na jedra i nastanka parobrodarskog društva Austrijski Lloyd u Trstu, kamo su se mnogi bokeljski pomorci, kojima je to bilo tradicionalno zanimanje, iselili na službu. Na iseljavanje 90-ih godina prošlog stoljeća podsjeća nas bolnim svjedočanstvom žrtve tragičnih događaja – gosp. Miha Dobroslavića.

Dalje se nižu poglavlja koja su, zapravo, prepisani, cjeloviti ili djelomični članci drugih autora prema odabiru Vidmarovića, a birani su kako bi poslužili kao temelj njegovim komentarima, odnosno kako bi potvrdili autorovu tezu o

nekome bokeljskom fenomenu, povijesnoj ili političkoj situaciji ili mu, suprotstavljajući se tezi, poslužili kao kritička podloga. Najveći broj članaka raznih autora, čak njih šest, Vidmarović je preuzeo iz zbornika sa znanstvenog skupa „Hrvati Boke kotorske“ (Zagreb, 2003.). Prijepisi „Kronotakse risanskih, budvanskih i kotorskih biskupa“ s internetske stranice Kotske biskupije i dugi niz životopisa kotorskih biskupa kao i svetaca, prepisanih iz drugih izdanja (ili internetske stranice) – svi su bez navedenih izvora. Ovdje autor, na naše zadovoljstvo, reproducira rarnosrednjovjekovnu krstionicu kotorske katedrale, no, mada je za njega to otkriće, ne možemo se složiti s mišljenjem da o njoj zna samo nekoliko stručnjaka jer se još u vrijeme moje mladosti nalazila u osnovnoškolskom udžbeniku povijesti u Hrvatskoj.

Slijede poglavlja velikih i obećavajućih naslova, a kratkih sadržaja i bez novih dopri-

nosa istraživanju ili bibliografiji Boke. Nižu se „Sveci Boke kotorske“, „Katoličanstvo u Boki kotorskoj“, „Rani i srednji vijek i Hrvati Boke kotorske“ te dva članka o našem dragom svecu, sv. Leopoldu Mandiću, od kojih prvi potpisuje don Dejan Tursa, a drugi don Anto Baković.

U poglavlju „Baština Hrvata Boke kotorske između nade i zaborava“ samo je jedan članak – o slikaru Antunu Šojatu, rad Ž. Brguljana objavljen u *Hrvatskoj reviji* 4/2008., potom 2015. u knjizi *Bokeljske teme* istog autora. Neshvatljive su intervencije Vidmarovića u tuđi rad. U sadržaju knjige prenosi originalan naslov članka, ali ne i autora, ali posebna nekorektnost je da članku koji je pod navodnicima (i time čitatelju garantira originalan prijenos) Vidmarović oduzima autorove napomene (fusnote) koje se referiraju na izvore, a umeće 19 svojih (!?) s nepotrebnim životopisima umjetnika koji se u članku

Prateća publikacija Ivankovićeve retrospektivne izložbe

samo imenom spominju. Igre bez granica.

Vidmarović ima razumijevanja što se stanovnik Istre ponosno deklarira kao Istranin, Dalmacije kao Dalmatinac itd., ali strogo osuđuje, proziva i dezavuirava autore koji stanovnike Boke kotorske nazivaju Bokeljima, tvrdeći netočno da se pojava kojom se Bokelji „narodnosno određuju subetnonimom pojavila u najnovije vrijeme“. Primjera, koji ne idu u korist autorova mišljenja, kroz prošla stoljeća ima na pretek, a spomenimo tek onaj iz sredine 19. st. kada u odgovoru na poziv bana Jelačića o priključenju Boke hrvatskim zemljama s prčanjanske skupštine ponosno napominju da oni nisu Dalmatinci nego Bokelji. Bokelji nisu imali potrebe isticati etnonim jer su znali što su i tko su, a bili su i obazrivi i tolerantni prema pripadnicima drugih nacionalnih zajednica. To ne znači da su bili manje

Hrvati nego što to Vidmarović misli. I mi, njihovi potomci, i te kako smo svjesni svoje narodnosti, ali je, u tradiciji predaka, ističemo manje riječima, a više konkretnim doprinosima.

U poglavlju „Bartul Ivanković (1815. – 1898.): Enigma s imenom i narodnošću“ autor se bavi retrospektivnom izložbom slikara jadranskih brodova B. Ivankovića kojeg neopravdano i bez argumenata naziva „Hrvatom iz Boke kotorske“. Govoreći o izložbi iz 2006. i popratnom katalogu jedino točno navodi autore izložbe Nadu Fisković i Željka Brguljana. No, bezrazložno ih optužuje da skrivaju ime slikara, navodeći ga kao „B. Ivanković“, čudi se njihovom „neznanju“ te ih upućuje na pomoć osobama koje se nikada nisu bavile Ivankovićem, „poentirajući“ pitanjem „ako slikar B. Ivanković nije Hrvat iz Boke kotorske, zbog čega je uopće otvorena izložba njegovih ra-

dova...“. Dakle, nečuveno da se jedan književni povjesničar i političar (vidi autorov životopis u knjizi) miješa u likovnu temu kvalificirajući kompetentne autore izložbe kao neznanice. Ne znajući puno o temi, Vidmarović autore poziva na Ivankovićeve pisma misleći da ih autori izložbe nisu proučili. No, još proziva i urednika *Vijenca* (u kojem je objavljen neki članak o izložbi) koji je, po njemu, također morao razriješiti dvojbu oko Ivankovićeve narodnosti. Ispada: možemo i bez Ivankovićeve opusa, ali bez etnonima – nikako. Autor svojim pristupom kod čitatelja stvara dojam o nekoj zavjeri, prevari oko Ivankovićeve osobe, a udaljuje ga od bitnoga – divnog opusa slikara koji je znatno pridonio poznavanju i sagledavanju hrvatske pomorske prošlosti.

Pohvalno je što je Vidmarović u knjigu uvrstio i poglavlje o velikom hrvatskom pjesni-

B. Ivanković, bark Petroslava, oko 1866, zapovijedali jedrenjakom i naručili sliku Bokelji pravoslavne vjeroispovjedi

B. Ivanković, bark Alessandro T., oko 1867, zapovijedali jedrenjakom i naručili sliku Bokelji - katolici

ku, Kotoraninu Viktoru Vidi, no *Sabrana djela Viktora Vide*, koja je pripremio Branimir Donat u izdanju „Dore Krupičeve“ i H. B. „Bokeljske mornarice 809“ Zagreb (2012.), a koja su izdana i našom zaslugom, ne spominje iako ih je bez našeg znanja i bez ikakvih osobnih zasluga za ta izdanja svojedobno predstavljao u Podgorici. Unutar izdanja objavljeno istraživanje o Vidinim korijenima nije spominjao (mada se dijelom eseja služio u svom izlaganju) jer mu ne odgovara istina da Viktor Vida ima pretke i koji nisu Hrvati ili da ne potječe, kako se često naglašavalo, iz „jedne od najstarijih kotorskih obitelji“.

Slijedi prilog o knjizi putopisa *Perast još živi* Tomislava Grgurevića u kojemu se autor, dosljedan sebi, najviše bavi „aferom“ prešućivanja etničke pripadnosti Peraštana. Smatrajući to sudioništvom „u nasilju nad vlastitom etničkom

manjinskom zajednicom“ autor koristi priliku, na primjeru „posrnulog Hrvata“ Tomislava Grgurevića, rastumačiti čitatelju pojmove memoricida, kulturocida, lingvocida, sholocida te etnocida, koji potkrepljuje primjerom Istre, Boke i Srijema. Ističe da bi s velikim zadovoljstvom pozdravio Grgurevićev putopis da nema „zatajenja“ peraškoga hrvatskog identiteta „što knjizi daje notu nasilja i netolerancije, čak i kroatofobije“. Iznoseći kao pozitivan primjer knjigu akademika Pečarića, naš autor, koji stalno uspoređuje loše i dobre „dečke“, nikako da se zapita kako to da prvi, s izraženim hrvatstvom, djeluju u Zagrebu, a drugi u Kotoru? Pita li se autor o uvjetima življenja i opstanka hrvatskih starosjedilaca Boke, posebno nakon Drugog svjetskog rata ili što (ni)je Hrvatska kao matrica učinila u ključnim trenucima za Hrvate Boke. Zar au-

tor, pa i iz davne nastavničke prakse, nije shvatio da „posrnuloj dječici“ ne pomažu bukvice, nego ohrabrenje i konkretna pomoć. Tobože braneci ih od „vanjskih“ neprijatelja, on napadima destabilizira gotovo sve pripadnike svoga naroda iz Boke – posljednje „Mohikance“ koji predanim radom i uz osobna odricanja pridonose zavičaju.

U daljnjim brojnim člancima, koje je Vidmarović prethodno objavljivao u časopisima, a u pravilu se radi o osvrtima na objavljene knjige o temama Boke kotorske, i dalje se provlači kao lajtmotiv „prešućeni narod“, a autoru to posebno smeta u knjizi *Zvijezda mora* don Nika Lukovića pa piše „premda je knjiga objavljena 2000. godine, on svoj rad stavlja u kontekst Jugoslavije iako je država tog imena nestala...“. Vidmarović ne zna da je to reprint starog izdanja (iz 1931.), a da je don Niko preminuo

(1970.) prije nestanka te države. Inače je autor u pravu kada govori o opsegu kulturne baštine bokeljskih Hrvata, njezinoj vrijednosti i ugroženosti. Ona je davno spala pod skrb Katoličke crkve u Boki, već je dugo i njoj teret, a održava se različito po župama, ovisno o stupnju odgovornosti, entuzijazma, sposobnosti i truda župnika. Svakako bi, budući da se radi i o nacionalnoj baštini, država trebala više pridonositi njezinu održavanju i zaštiti.

Pišući o knjizi *U Boki ktorskoj svaki kamen govori hrvatski* autora Josipa Pečarića, odaje počast hrabrosti autora i to „biranim“ riječima: „k tomu iskazuje otvoreno i hrabro hrvatsko rodoljublje i državotvornu političku svijest, što ga opet u našim šugavim prilikama baca u nemilost lijevoj i orjunaškoj falangi“. Ispada da je svatko na udaru nekih „falanga“ – tko lijevih, tko desnih.

U jednom od sljedećih članaka, pišući o monografiji *Dobrota: povjesnica bokeljskog pomorstva* Antuna Tomića, grijeh nedostatka hrvatstva sada ne stavlja na dušu autora jer iako „prešućuje hrvatsko podrijetlo žitelja Dobrote... ciljano“ smatra ga „povjesničarem-amaterom“ te odgovornost prenosi na recenzenta Miloša Miloševića. A Miloševićeve grijehe, koje je Vidmarović iščeprkao 2008. iz njegove knjige *Iz prošlosti Boke kotorske* u izdanju Matice hrvatske, prenosi na urednika knjige Luku Vukušića (ako se to nije odnosilo na glavnu urednicu Jelenu Hećman). Zanimljivo „loptanje“ kod autora koji većini spočitava manjak hrabrosti u pisanju. Nakon što je „oborio“ Miloševića, lakše je dovršio posao, prozivajući Gracijelu Čulić, Mariju Mihaliček, Anitu Mažibradić, Slavka Dabinovića i tako redom, sve po istom „grijehu“.

Međutim, treba naglasiti da dva dijela ove Vidmarovićeve knjige smatramo posebno vrijednim. Prvi, posvećen velikim bokeljskim pjesnicima Viktoru Vidi, Jeronimu Korneru i Luki Brajnoviću i drugi, stanovito sjećanje na bokeljske svećenike stradale u doba komunizma, posebno na mučki ubijene don Iva Brajinovića, don Đura Perušinu i don Graciju Sablića.

Pred kraj knjige autor nas je „počastio“ osvrtima na još dva izdanja. U prvom, katalogu izložbe *Zavjetni darovi bokeljskih pomoraca* (MUO, Zagreb, 2014.) proziva sve „predgovarače“, ali posebno autore stručnih članaka Arjanu Koprčinu i Ž. Brguljana. Spočitava im neistinu, nepoštenje i nesvjesnost, a zapravo bi upravo te epitete zaslužili da su pisali onako kako Vidmarović sugerira jer bokeljski pomorci nisu bili samo Hrvati niti su samo oni darivali zavjetne darove, iako nije sporno da su bili većina. Drugo moje izdanje koristio je samo radi preuzimanja potrebnog mu „dokaznog materijala“ o jeziku – pola Milunovićeva pisma.

Na kraju, o knjizi kojoj smo se prethodno veselili, možemo samo s rezignacijom zaključiti da nije donijela ništa novo o Boki osim stare činjenice da su Hrvati sami sebi najgori neprijatelji te da sve što postignu svojim radom i talentom valjaju jedan drugom poništiti. U knjizi je previše relativiziranja, dezavuiranja i prozivanja da bi bokeljskim Hrvatima bila ugodno štivo, a hrvatskim Hrvatima zanimljivom građom. Pitamo se kome je namijenjena ova knjiga? Možda najviše onima od kojih je autor i krenuo – „vanjskim neprijateljima“.

U knjizi je i mnoštvo grešaka – pojmovnih, jezičnih i drugih. Primjerice, u pisanju prezimena osoba: umjesto Čizmaj stoji Čizma, umjesto Krušala nala-

zimo Kršula, u jednom popisu ista je peraška obitelj navedena kao Smeća i Smekja itd.; imena mjesta: genitiv Prčanja ispravljen u netočan: Prčnja, za mjesto Đurići stoji Gjurovići – obitelj koja s tim mjestom nema nikakve veze, umjesto Mula stoji Mua, što je istina česta pogreška kod pisaca. Također se stalno ponavlja „peraštanski“ umjesto peraški i drugo, što je ovdje nemoguće i nepotrebno sve navoditi. Autor pokazuje i nesnalazjenje u lociranju položaja pojedinih gradića i mjesta Boke.

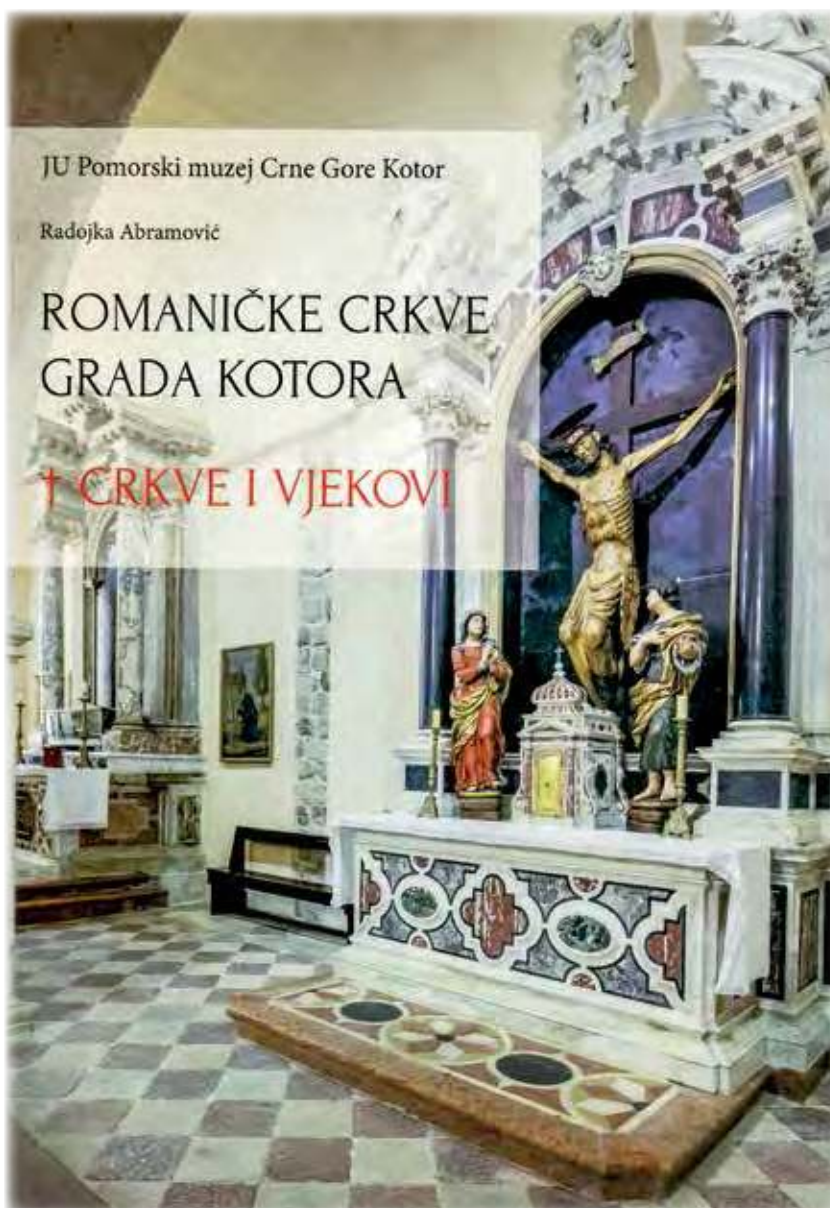
Sve u svemu, knjiga nema strogo definiranu strukturu jer, jasno je, nastajala je u dužem razdoblju u kojemu je autor dolazio do određenih knjiga ili članaka o bokeljskim temama, na koje se često prethodno osvrtao u novinama, a potom i tuđe i svoje članke uvrštavao u „rastuću“ knjigu, po kriteriju nedovoljna isticanja etnonima. Najsretniji dijelovi knjige su rijetki trenutci kada se autor oslobađa nacionalnih „okova“ i pristupa stvarnim sadržajima članaka, odnosno samoj temi. Poštujući nastojanje Vidmarovića da u jednoj knjizi objedini burnu povijest i bogatu baštinu bokeljskih Hrvata, moramo priznati da nas je upravo još jednom podsjetio kako je to gotovo nemoguće. Pogotovo, za takav pothvat nije dovoljno nekoliko izleta i ugodnih razgovora, nego temeljito istraživanje, a za poznavanje društvenog života, sociokulturnih, konfesionalnih i inih odnosa male zajednice Hrvata i pripadnika drugih naroda u veličanstvenom zaljevu južnoga Jadrana potrebno se bilo roditi i živjeti u Boki, pa i baštiniti „zaljevsku“ genetiku. Na kraju, Vidmarovićeva knjiga nudi drevnoj zaljevskoj zajednici u nestajanju „utjehu“ poetičnim podnaslovom: *Sjećanja i zaboravi*.

**IZNIMAN DOPRINOS STRUČNOM PRIKAZU SAKRALNIH
SPOMENIKA GRADA KOTORA - MONOGRAFIJA**

Romaničke crkve grada Kotor - Crkve i vjekovi

Iz tiska je izašla 28. 12. 2020. knjiga *Romaničke crkve grada Kotor - Crkve i vjekovi*, autorice *Radojke Abramović*, historičarke umjetnosti Pomorskog muzeja u Kotoru.

U knjizi je poslije uvodnog teksta koji objašnjava pojam crkve, vrlo iscrpno obrađen svijet srednjovjekovne kulture Kotor, šest romaničkih crkava koje su pozicionirane u staroj kotorskoj urbanoj jezgri. U monografiji su postupno, prema jednakom tematskom postupku, opisane crkve na osnovi njihove historijske slojevitosti, prema vremenu gradnje: crkva sv. Marije od Rijeke (Blažena Ozana), crkva Sv. Mihaila, katedralna crkva sv. Tripuna, crkve sv. Luke, sv. Ane i sv. Pavle. Dvogodišnji rad na ovoj monografiji sinteza je jako uspješne suradnje Radojke Abramović, autorice teksta, fotografa Nenada Mandića, dizajnerice Marine Jovanović, tehničke urednice Danijele Nikčević, lektorice Jasmine Bajo, korektora Slavka Dabinovića, recenzenata don Antuna Belana i Jovana Martinovića. Iznimnu zahvalnost za realizaciju ove monografije dugujemo direktoru Pomorskog muzeja Crne Gore, izdavaču Andru Raduloviću i Ministarstvu kulture Crne Gore. Monografija *Romaničke crkve grada Kotor - Crkve i vjekovi* tiskana je u sklopu Programa zaštite i očuvanja kulturne baštine 2019. godine. **(Radojka Abramović, autorica)**

Predstavljanje monografije o jedinstvenim crkvenim zdanjima

Radojka Abramović, historičarka umjetnosti, dugogodišnja kustosica historijsko-umjetničke zbirke u Pomorskom muzeju Crne Gore - Kotor, vrsna poznavateljica kulturne baštine i historije umjetnosti Boke kotorske, autorica je monografije „Romaničke crkve grada Kotora - Crkve i vjekovi“. Možemo slobodno reći da ova knjiga predstavlja izniman doprinos stručnom prikazu sakralnih spomenika grada Kotora, u ovom slučaju romaničkih crkava, što je potkrijepljeno iscrpnim podacima o njihovu nastanku.

Koristeći se relevantnim historijskim dokumentima i znanstvenim radovima o sakralnim spomenicima Kotora, autorica iznosi u detalje sve podatke koji su joj bili dostupni kako bi se njezina istraživanja i istraživanja drugih autora našla na jednome mjestu u jednoj monografiji. Ova monografija predstavlja jedinstvenu publikaciju kojom su prikazane crkve po fazama gradnje, njihov sadašnji izgled, unutrašnja dekoracija, kao i stil gradnje koji je bio specifičan u Kotoru prilikom gradnje sakralnih objekata, s tim što nije bio prihvaćen jedan stil nego su se stilski oblici miješali, dolazili s izvjesnim zakašnjenjem ili pročišćeni, kao npr. u razdoblju baroka. Ova stilska simbioza utjecala je na pojavu svojevrstnih stilskih kombinacija i uočljivih utjecaja sa strane tako da su u gradu Kotoru, koji je oduvijek bio na razmeđu Istoka i Zapada, građena jedinstvena crkvena zdanja vrijedna pažnje.

Autorica je objedinila uglavnom sve ono što je bilo potrebno istaknuti kako bi se stvorila prava slika o romaničkim

Radojka Abramović i Neven Staničić

crkvama Kotora s obzirom na to da je o njima pisano samo povremeno u mnogobrojnim člancima i priložima, a samo su dvije kotorske crkve dobile značajne monografije kao što je katedrala sv. Tripuna i jedna manja vrijedna studija o crkvi Gospe od Zdravlja.

S obzirom na to da su Kotor i njegova okolica 1979. godine upisani u listu zaštićene svjetske baštine UNESCO-a, značaj monografije još je veći, posebno ako znamo da je Kotor u prošlosti bio izložen mnogobrojnim pošastima, potresima, kužnim bolestima, ratnim okruženjem, pustošenjima i paljenjima, no ipak je ostao jedan od neprocjenjivih dragulja kulturne baštine u čemu arhitekturom, kamenom

plastikom, slikarstvom, kao i svojim oblicima eksterijera i enterijera prednjače crkve.

Knjiga započinje predgovorom iz pera autorice – daje objašnjenje pojma CRKVE, govori o njezinu nastanku i uticaju religije na izgradnju i izgled. Sam crkveni prostor s vremenom doživljava mnogobrojne promjene koje su uvjetovane ne samo stilskim kriterijima vremena, nego i društveno-političkim statusom crkve. Autorica posebni akcent stavlja na sakralna zdanja u Kotoru proučavajući sakralnu arhitekturu od prvobitnih starokršćanskih trobrodskih bazilika, preko predromaničkih crkava s bogatom dekorativnom kamenom plastikom, zatim romaničkih utjecaja koji su Ko-

toru dali baziliku sv. Tripuna, ali i ostalih pet danas postojećih romaničkih crkava kojima su posvećena poglavlja u nastavku monografije.

Prvo poglavlje posvećeno je crkvi sv. Marije od Rijeke, jednoj od najstarijih i najznačajnijih kotorskih crkava. U pitanju je prvobitna katedralna crkva, kasnije konkatedralna nakon gradnje nove katedrale posvećene sv. Tripunu. Crkva sv. Marije od Rijeke posvećena je Marijinu uznesenju, nazvana kao Kolegijalna crkva sv. Marije (Collegiata), u narodu poznata kao crkva Blažene Ozane jer se u njoj nalazi neraspadnuto tijelo blaženice. Autorica se osvrnula na postojanje ranokršćanskih bazilika na prostoru grada, ali i na historijat njezina nastanka i gradnje, vanjski i unutrašnji izgled crkve, s posebnim osvrtom na fresko slikarstvo.

Snažan benediktinski utjecaj, izražen u njegovanju kulta sv. Mihaila, rezultirao je gradnjom crkve sv. Mihaila, smještenoj na manjoj pjaceti, nastaloj poslije rušenja ogradnog zida samostanskog kompleksa Gospe od Anđela, a danas pretvorenoj u Kino Boka, Gradsku biblioteku i stambene prostore. Ovoj crkvi autorica posvećuje drugo poglavlje knjige. Današnja crkva je sanirana i revitalizirana nakon potresa 1979. godine. Uz kratki historijat gradnje, vanjski i unutrašnji izgled, autorica je detaljno obradila fragmente kamene plastike koji se nalaze u crkvi, kao i fresko slikarstvo, s posebnim osvrtom na slikara Lovra Marinovog Dobričevića, poznatog ne samo u rodnome Kotoru, već i u Dubrovniku, Veneciji i u ostalim velikim europskim centrima.

Sljedeće poglavlje opisuje crkvu posvećenu apostolu i evanđelistu Luki. Ovo je romanička građevina koja svo-

jim položajem i arhitektonskom koncepcijom spada u najdragocjenije primjere bogate spomeničke baštine grada. Autorica i u ovom poglavlju objedinjuje arhitekturu crkve, njezine umjetničke karakteristike s prikazom bogoslužbenih predmeta.

Četvrto poglavlje posvećeno je katedrali sv. Tripuna, najrepresentativnijem romaničkom sakralnom zdanju, sagrađenom za vrijeme najvećeg uspona dukljanske države u XII. stoljeću. Iscrpno se, sa stajališta historičarke umjetnosti, razmatra oblikovanje prostora katedrale i njezin dekorativni sadržaj, način gradnje, izgled fasade te sekundarni dijelovi i njihova skulpturalna dekoracija (trifore, bifore, monofore, prozori, portali, pločnici i dr.). Predstavljen je liturgijski namještaj u katedrali (glavni oltar, biskupska katedra, oltarska pregrada, ciborij, bunar i dr.) za koji se pretpostavlja da je načinjen u nekoj od domaćih kamenoklesarskih radionica s posebnim osvrtom na Muzej sakralne umjetnosti.

Katalog s legendama muzejskih predmeta iz Muzeja dan je kao prilog na kraju monografije.

Crkvi sv. Ane posvećeno je peto poglavlje. Ova mala, ali arhitektonski i starosno važna kotorska crkva pripada kraju XII. ili samom početku XIII. stoljeća. Prvobitno je bila posvećena sv. Martinu, kao crkvenom patronu. Za razliku od ostalih obrađenih crkava, crkva sv. Ane nema arhitektonske plastike tako da se autorica usredotočila samo na njezin historijat, eksterijer i interijer, kao i na fresko slikarstvo u crkvi.

U šestom, posljednjem poglavlju, autorica je na isti način, kao i prilikom obrade prijašnjih pet crkava, obradila crkvu sv. Pavla koja također

predstavlja monumentalnu reprezentativnu arhitekturu grada. Prema natpisu na crkvi, sagradili su je ktitori Pavle Bari sa svojom ženom Bonom 1263. godine.

Monografiju ispisanu na 346 stranica teksta prati 306 kvalitetnih fotografija priređenih zahvaljujući fotografu Nenadu Mandiću i fotografu Stevanu Kordiću, koji nam je izašao u susret i ustupio šest fotografija kamene plastike u katedrali sv. Tripuna, koja je trenutačno nedostupna za fotografiranje. Fotografije su učinile monografiju vizualno vrlo atraktivnom, a dizajnerica Marina Jovanović dala je tome doprinos svojom koncepcijom vrhunskog dizajna. Lektorica Jasmina Bajo priredila je bibliografiju opsežne literature koja je objavljena na kraju knjige.

Popis građe koju je autorica koristila govori o ozbiljnosti ovog djela koje ne zaostaje za renomiranim monografijama u izdanju Pomorskog muzeja u Kotoru kao što su: „Prčanj“ don Nika Lukovića, „Historija pomorstva Crne Gore“ dr. Antuna Sbutege, „Kapetani i jedrenjaci Herceg Novog“ Petra Palavršića, bivšeg kustosa Pomorskog muzeja te autoričina prethodna monografija „Lav sv. Marka, simbol Serenisime u umjetnosti grada Kotora“, za koju je Pomorski muzej CG nagrađen na prvom Festivalu humanistike, kulture i umjetnosti u Crnoj Gori „Pazi što čitaš“, za znanstveni doprinos knjige.

Djelo će, bez ikakve sumnje, u znatnoj mjeri pridonijeti upoznavanju i (vrednovanju) kotorskih crkava, ali i proučavanju razvoja sakralne umjetnosti na istočnojadranskoj obali u srednjem vijeku.

Danijela Nikčević,
viša bibliotekarka

GLASOVI SVEOBĆEG ČOJSTVA I JUNAŠTVA

KOJE RIJETKI ČUJU, MNOGO RJEĐI SHVATE, A ONAJ NADARENI UHVATI I DARUJE NAM IH

Piše:
Stijepo Mijović Kočan

U *Glasovima* Miraša Martinovića, književnom djelu vrstno posebnu, (hrvatska književna kritika, kao i obrazovni sustav, koriste francusku riječ *genre/žanr*), pa da svi razumiju dakle: žanrovski neodredivu, autor čuje i prenosi nam glasove književnih i ponekih drugih značajnika iz bliže, ali i iz daleke, pa i one najudaljenije prošlosti iz čitava nam poznata književno-povijesnog svijeta.

Dvojba je već u osnovnom; je li to epika ili lirika!? Pomisliš, to je književno povijesno ogledništvo/esejistika, kad ono vidiš – pjesništvo. Pomisliš pjesništvo, kad ono raščlanjivanje osoba i zbivanja.

U povodu GLASOVA Miraša Martinovića, vrstno neodredive knjige, Ouroboros, Podgorica, 2020.

Pomisliš književno-povijesne analize i sinteze, kad ono književno-kritički pristup, a poetski diskurs i moralna ocjena. Pomisliš književno-kritičko djelo, kad ono mudroslovlje na rubu disputa ili dijaloškog oblika i forme, a znanstveničkog učevnog načina. Pomisliš filozofija, kad ono... U svemu: to je od svega toga ponešto, jedna nova viševrstna (višežanrovska!) književna vrsta koja bi mogla biti nazvana prema njezinu autoru: Miraševa *sagledavanja*. Neka budu

samo „sagledavanja“ glasova koje je čuo u svojoj mitološkoj i stvarnoj mašti ili iz knjiga pa ih nama kazuje i prenosi. Međutim takvih artikulacija tekstova baš drugdje nigdje nisam nalazio pa prema tomu zaključujem da su izvorno Mirašev način sagledavanja pa time i njegova vrsta književnosti.

To su, sva ta sagledavanja, prije svega moralna sučeljavanja dviju moći: moći ratovanja i vladanja i moći riječi, snage stiha, pjesme, pjesnika.

Pjesnik (umjetnik) strada zbog svojega slobodnog mišljenja i pisanja, međutim, tirani prolaze, a pjesma ostaje! Ostaje i zapis o njima kao o tiranima. Tako je u tomu srazu svaka pjesnikova izgubljena bitka zapravo dobivena, a svaka tiraninova pobjeda, nemoćna pred snagom zapisane istinite riječi, pa i onda kada ima svoje apologete.

O komu ili o čemu Miraš Martinović piše svoja sagledavanja, historijska otkrivanja, dodajući im i svoju maštu, vlastiti zapis i komentar u knjizi monografskih razmjera, na 320 stranica, u tvrdom uvezu s omotom koji je, posebno za ovu knjigu, naslikao Dimitrije Popović, čuveni hrvatski slikar i grafičar, ali i pripovjedač i esejist crnogorske narodnosti?

Navodim ih onako kako Martinović piše svoja sagledavanja, što ne korespondira uvijek s etimonima, odnosno s izvornim etimološkim pisanjem imena i prezimena kako je to uobičajeno u hrvatskomu jeziku, a većina ih je o svjetski znanim književnicima, ali i o inim velikanima i značajnicima ili historijskim događajima: Jov, Kreont, Antigona, Sapfo, Ikar, Vergilije, Li Po, Omar Hajam, Herodot, Tutankamon, Petar (Galilejska braća), Dante, Heraklit, Ur/ Sin Lek Uni, Publije Ovidije Nazon, Borhes, Hadrijan, Hegel, Herdelin, sv. Augustin, Hamlet, Aleksandrija (aleksandrijska knjižnica), Kavafis, Prijam, Knut Hamsun, Hekuba, Ezra Paund, Epifan, Sedak Hedajat, Markes, Bulgakov, Rembo, Mak Dizdar, Irod, Salome...

Rijetko su ta prezimena u naslovu, nalazimo ih u pripovijadanju, u zapažanju, primjerice, Miraševo sagledavanje Vergilija i Eneide je pod naslovom *Tajna*; Kreonta i Antigone pod naslovom *Čem-*

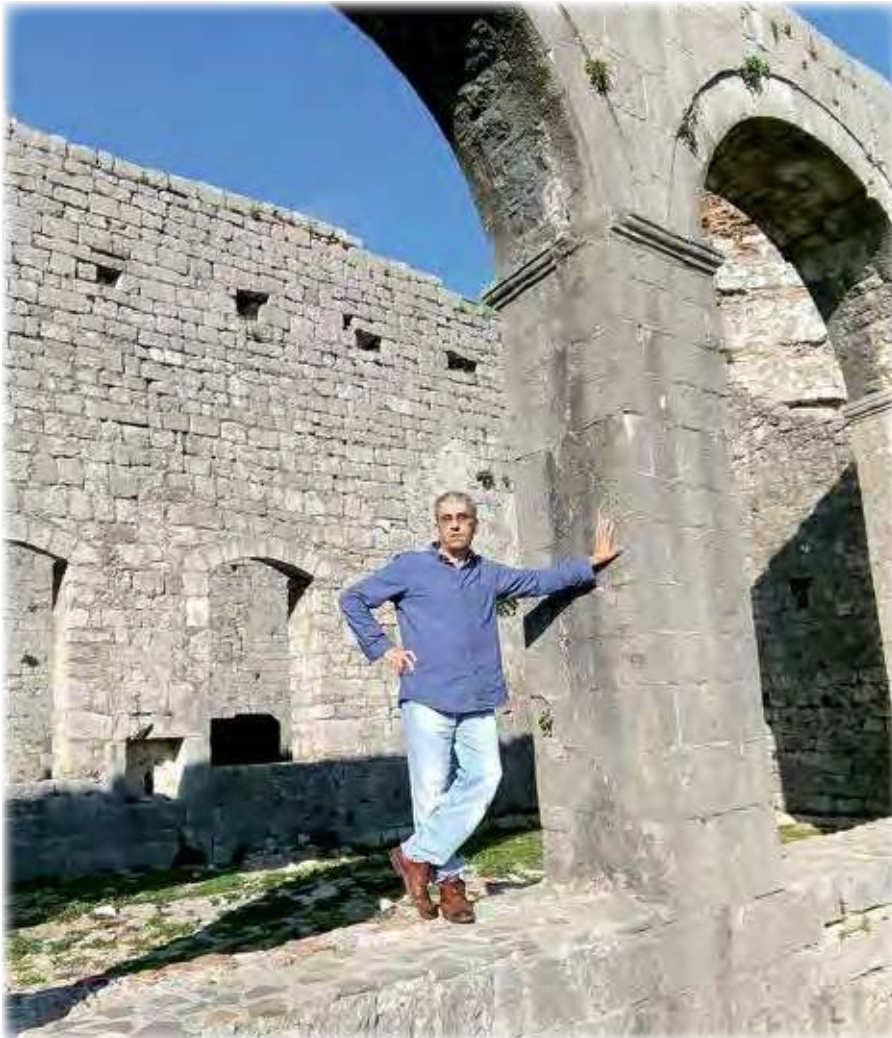
Miraš Martinović

presi, Tutankamona pod naslovom Sunce...

Znači, nisu to njihovi životopisi niti neki eseji o njima: Miraš Martinović najčešće uzima neki karakterističan ili posebno uočen detalj, pismo, susret, događaj... nabasa na neki trag negdje zapisan koji mu se učini važan pa ga slijedi, donosi, piše o njemu poeziju, ili citira već napisanu pjesmu, ili sažima zbivanje u aforistiku, u sentencije...

Čitajući ovu knjigu u više navrata i u duljem vremenskom razdoblju, jer cijelu i odjednom nije preporučljivo čitati, previše je toga (!), zabilježio sam neka mjesta koja su i vrijedna izdvajanja i pamćenja. Nasumice listam: *Rat je otac ljudima* (str.18); *Tražiću*

pjesnika, ispričati mu što sam preživio. Ako ga pronađem, biću srećan (...) *Na Itaku stiže Homer* (18); *Uništiti neistomišljenike* (20, geslo palikuća Aleksandrije, op. aut.); *Biblioteka je izgorjela. Četiristo hiljada knjiga u ime jedne – sveće* (24); *Vladaće jedna knjiga. Zato su sagorjeli ostale* (26); *Tako uvijek biva. Većina prilazi strani koja je pobjednička* (25); *Na kamenu je izbljedilo njeno ime. Ali ne i njezina besmrtna poezija* (Sapfo, 47); *...kule careva iščezle s bregova... moć pjesnika koji je i danas sujež kao i u vrijeme dok je putovao drumovima Kine* (Li Po, 60); *Pjesma i Cvijet vječno žive* (66); *apostoli stare, ne i nauka koju propovijedaju* (85); *Umro je Sokrat, ne i istina* (90); *Nije ga*

učinio glas tiranina (...) glas što se čuje iz ruševina Uruka, glas je pjesnika Sin Lek Unija (105); Uvijek isto. Na borbe se zaboravi, ma koliko hrabri bili (176); Želja ratnika je da uđu u pjesmu (...) Krivica je težak kamen. Savjest neumoljiv sudija. (177); Stvarnost je san (258); Sjaj njenih očiju nadživio je carstva (str. 288, Taida, antička hetera, žena careva, predočena djelom kipara, umjetnika). Savremenici nijesu pouzdani svjedoci. Nikad bili. (211)...

Pri čitanju označenih mjesta mnogo je više, dakako. Ovo izdvojeno kazuje da je Miraš Martinović u svim svojim sagledavanjima na strani pjesme jer vjeruje u pjesmu i pjesnika koji će nadživjeti svoje vrijeme i sačuvati istinu o njemu. Vodi

ga uvjerenje u besmrtnost poezije.

Jesu li izdvojeni i drugi slični navodi zapravo „opća mjesta“, pa time i već banalna, u spoznajama i u književnosti. Naravno da jesu: *nihil novi sub sole*. Ako pod Suncem nema ničega nova, ima nečega što se stalno ponavlja i ističe kao trajna moralna vrijednost; to su ta u knjiženosti *opća mjesta*, sagledana s etičkoga književno-prosudbenog motrišta.

Međutim, posebna je Miraševa pripovijest, posebno je ispričovijedana, znači poseban je i osoban je način, kao i jezik, lišen slovničkih suvišnosti (najčešće povratnih zamjenica i pomoćnih glagola, sažet), gledano s lingvo-stilskog prosudbenog stajališta. Posebne su

sve sastojnice pripovijedanja, posebno akribične, što sve-mu u knjizi donosi posebnu, uistinu jedinstvenu estetsku vrijednost. Miraševe ovdašnje stranice označene njegovom osobnosti, dubinskim samoprožimanjem onim pročitanim te poznavanjem i predanim studiranjem onoga o čemu piše, udruženo s neprolazno valjanim etičkim postulatima, čine posebno značajno književno djelo, neupitan ponos brojčano malenoga crnogorskog jezika i naroda.

Nisam usamljen u sličnim laudama i ocjenama pa ću izdvojiti nekoliko u početku knjige navedenih opažanja drugih na ovo djelo Miraša Martinovića, ili navoda iz njegova djela koje je izdvojila ili napisala Natalija Đaletić, urednica ove knjige.

„Glasovi mrtvih, to nisu mrtvi glasovi. Ko ih čuje?“ (Ivan V. Lalić, poznati srpski pjesnik, inače dosad najbolji i najvažniji moj urednik, *Sedmoglasnik*, Nolit, Beograd, 1982., op. aut.)

„Čitajući *Glasove* Miraša Martinovića, čitamo umjetničku tvorevinu nastalu iz piščeve najintimnije, najljubavnije veze s književnom tradicijom, odnosno s onim dijelom tradicije koju je ugradio u jastvo ličnog umjetničkog bića. (...) Poigravajući se beskrajnom paralelom između savremenosti i antike, Martinović imaginarno preoblikuje u stvarno, a stvarno premješta u izmišljeno, staro nam prikazuje kao novo, a novo antikvari i tako nam predstavlja Svevremenost, tradiciju svih tradicija.“

„Vrijeme Martinovićevih glasova jeste vrijeme sadejstva ljudskog, mitskog i božanskog.“

„U homerskoj tradiciji postoji jedna divna riječ *fonai* (φωναι) i znači glasovi što se čuju kad prolaze kroz prostor i vrijeme. Te i takve glasove arhigrafiše i prenosi Miraš Martinović. Tim

glasovima dodaje svoj, umjetnički, najličniji, praveći gustu mrežu značenja i ukrštanja u pokušaju razumijevanja sadašnjosti prošlog i prošlosti sadašnjeg“.

Da ilustriram Mirašev način, sagledavanje koje polazi od izabrana detalja, ovdje nekog zapisa, odabirem završetak izmaštane pripovijesti o susretu Odiseja i Homera, pod naslovom „U Troji“. Naime, i jedan i drugi sudionici su Trojanskog rata, Odisej na poznat način ratne podvale i prijevare, a Homer kao liječnik, vidar, koji je u ratu oslijepio, znači razgovaraju dva povratnika iz rata. Njihovo sretanje Miraš temelji na anonimnom zapisu o tomu susretu iz 3. stoljeća, stvarnom ili fiktivnom, ovdje je svejedno. Nakon Odisejevih sumnja u svrhovitost ratovanja („Što je slava? Što pobjeda?“) i Homerova uvjerenja u nesmisao toliko izginulih u ratu potaknutu ljepotom neke žene (Helene) ili čak mita o toj ljepoti. Evo završetka post skriptuma te pripovijesti.

Drugih svjedočanstava o susretu Homera i Odiseja nakon Trojanskog rata nema. Možda je ovaj fragment iz nepoznatog spisa izmišljotina, kakvih je mnogo u svim poratnim hronikama. Istorija je prevara! Mnogi ratnici, nakon što završi rat, prose za koru hljeba, naplaćujući svjedočenja, uglavnom nepouzdana. Homer nije tako pao, iako je oskudijevao. Možda bio gladan. Na drumovima kojima je putovao. Sa pričom koja se odmotava sa vretena vremena.

Sigurna hrana.

Ovom, Homeru jedinom „sigurnom hranom“, hranom priče i pjesme, ili pjesme o priči, priče o pjesmi i pjesniku, kako god, hrani se i Miraš Martinović. To je zapravo temeljno u svakomu od glasova koje ovaj autor čuje i prenosi do mogućega čitatelja. Pa da ga i nema.

Drugačiji život pjesnicima je nezamisliv, iskonskim, pravim pjesnicima. Hrane se pjesmama i pričama koje oslušuju i bilježe ili maštaju, predući i razpredajući ih s „vretena vremena“.

Dva su glasa među *Glasovima* koja posebno ovdje bude znatizelju jer oba autora su veliki i značajni pisci. Knut Hamsun čak je i nobelovac (dok se Nobelova nagrada nije srozala u beznačaj i bezmisao udovoljavanja raznim interesnim skupinama, prije u politici, nego u umjetnosti), a Ezra Pound kao urednik, prema biografskim zapisima, omogućio je stvaranje kasnijim nobelovcima, npr. Hemingwayu. No, Knut Hamsun je opravdavao nacizam i Hitlera, čak se s njim i sastao, a Pound je javno, u radio-emisijama, pro-

micao fašizam. Kako to da Miraš Martinović čuje i prenosi i njihove glasove? To je u ovoj knjizi temeljno etičko pitanje: što i kako vrednovati!?

Martinović ne opravdava ni Norvežaninov nacizam ni Amerikančev fašizam, to jest promicanje tih ideologija koje se opravdano imenuju zločinačkima, (a one njima suprotne, kao npr. „antifašizam“ znaju biti još zločinačkije!), ali ne može dopustiti da se progoni i da nestane umjetnička vrijednost, Poundova u pjesništvu, a Hamsunova u pripovijedkama i u romanima. I jedan i drugi su za života kažnjeni zbog svojih uvjerenja i djelovanja: ostarjelom Hamsunu su bijesni sunarodnjaci na kućnu adresu vraćali njegove knjige, osuđen je i oglobljen golemom novčanom kaznom

pa i strpan u ludnicu, a Pound je robijao zatvoren u kavezu, očito ne više baš bistra uma.

Ni *Glad*, da navedem samo jedan Hamsunov svjetski poznat roman, ni *The Cantos*, Poundovo jednako svjetski cijenjeno pjesništvo ni danas nisu bez snažnih odjeka i iznimnih umjetničkih dometa: to Miraš naglašava i brani. Kod Hamsuna nije sporno ni njegovo domoljublje, on je navodno pomagao i Židove i norveški pokret otpora Hitlerovoj okupaciji, kao i tu okupaciju, držeći je za svoju zemlju dobrom, („Radio sam za dobro Norveške.“, str. 227), da što manje njegovih zemljaka pogine, no završio je na revanšističkom suđenju. („Rade sve što im je dozvoljeno, a sve je dozvoljeno“, str. 225). Dakle, Miraš brani i ono ljudsko, ono što ih je nagnalo na grijeh u vlastitu vremenu, ali □ što je grijeh i ima li ičega bezgrešnog, makar to bilo i „bezgrešno začće“; ono je bez grijeha tek vjernicima te vjere, a vjerā je mnogo. Pound vjeruje Konfuciju... „Od sebe traži mnogo, od drugih malo, to je način da se sačuvaš od ogorčenja“, kako Miraš donsi citiranje Konfucija... „Dva puta dnevno razgovara sa suncem, kada se rađa i zalazi, zapisuje stražar koji ga je obezvrjeđivao dok je bio u kavezu u Pizi, u *Knjizi dežurstva* koja je uredno vođena.“ (221). Tako Miraš Martinović završava svoje sagledavanje Ezre Pounda, pisano kao pripovijest). Evo i završetka sagledavanja slučaja Knuta Hamsuna:

„Na Ivanjdan 1948. Vrhovni sud je donio oslobađajuću presudu. Hamsuna nije bilo moguće suditi. Najbolja njegova obrana bile su njegove knjige u kojima je mislio dobro svojoj domovini. Isuviše je sve očigledno da bi se tumačilo drugačije... Pred ovom činjenicom su ustuknuli zemaljski sudovi i zakon kojim je suđen

za veleizdaju.“ Dakle, 1945. u Norveškoj je suđen kao suradnik okupatora, ali ne i pogubljen kao Quisling, a 1948. pomilovan. (Sjetimo se tih dviju godina u Hrvatskoj, posve drugačijih od norveških!, op. aut.)

Miraš Martinović iz sagledavanja u sagledavanje sàglèdā posebnost umjetničkog čina i značaj umjetnosti. Nadarenost kao „dar neba“.

(Kada sam označio neka mjesta iz pripovijesti o Hamsunu, smetnuo sam s uma naslov te pripovijesti (*Krug se otvara*), a slično je gotovo sa svakim imenom; morao sam listati, tražiti, gdje je to što mi treba ponovno pogledati... Stoga predlažem izdavaču drugog izdanja ove knjige, a njega će jednoga dana svakako biti, da slično kao u znanstvenim knjigama, na kraju bude *Popis imena*, na kojim se stranicama koje ime nalazi; to je potrebito svakom čitatelju ovoga tipa neke knjige!, op. aut.)

Svoje uredničke, vrlo kvalitetne i u tematiku upućene opaske Natalija Đaletić završava ovako:

„Knjigom *Glasovi* Miraš Martinović se vraća svojim srodnicima. Na tlo zavičajno klasika i književnog naslijeđa“. To otvara dodatnu istinu o *Glasiovima*.

Jedna od prvih knjiga koju sam čitao kao dijete bila je iz skromne kućne knjižnice mogega tate: netko mu je, reče mi, darovao: *Primjeri čojstva i junaštva* Marka Miljanova (Popovića). Skromni zapisivač moralnih običaja i nepisanih etičkih zakona svoje male gorštačke, pastirske i ratničke, antiokupatorske zajednice u Crnoj Gori, koji se, zapisano je, opismenio tek nakon pedesete, nema nikakve usporedbe s *Glasiovima* Miraša Martinovića, koji su upućeni visokobrazovanu čitateljstvu, a ne na „recipijentsku adresu“ ši-

rokoga kruga čitatelja, iako je i tu moguće prihvatljiva jer je pisana svima razumljivo kao i svaka druga životna pripovijest, koji su rezultat „brda pročitane literature“, veleučenog poznavanja i klasične i medijevalne i kasnije te suvremene književnosti. Nema dakle usporedbe niti je može biti, osim jedne jedine, one s etičkoga književno-prosudbenog motrišta. Martinović u svojim *sagledavanjima* nikada ne smeće s uma što je čovječno, a što nije, jasno razlučujući valjalo od nevaljala u svakoj prigodi. To je iznjedrilo i ovdašnji naslov. Kolegica Đaletić je u prvu. Martinović je velika i znamenita nadgradnja moralnog i književnog naslijeđa svoje sredine. Njegovo *čojstvo i junaštvo*, čovječnost i srčanost, emanira se tako da se bez ostatka posvetio svetinji pjesme i književnog nadahnuća uopće, a osudi svake moralne izopačenosti bilo gdje u svijetu, i u čitavoj ljudskoj povijesti (i) književnosti.

Glasovi su, prema autorovu svjedočenju, nastajali tijekom dva desetljeća. Ta knjiga je vrhunac i zgusnut sažetak najboljega u njegovu dosadašnjemu proznom opusu, „kruna“ njegovih *sagledavanja*. Jedan od vrhunaca njegovih spisateljskih nastojana. Da je napisana u nekom velikom, u smislu mnogo-govorničkom jeziku, mogla bi biti svjetski hit, natjecateljica ne bez izgleda, dapače, s velikim izgledom za kojekòje nagrade, uključivo i onu spomenutu, Nobelovu!

Ovako, tiskana u skromnoj tiraži (svega 200 primjeraka) naći će moguće toliko kvalitetnih čitatelja, jer Crna Gora ima jak intelektualni književni potencijal, ali to je i više nego nedostatno prema onomu što bi ova (i jedna ovakva!) iznimna i iznimno vrijedna knjiga mogla polučiti.

RAZGOVOR S JEDNIM OD NAJISTAKNUTIJIH
VATERPOLISTA CRNE GORE

Draško Brguljan - vaterpolska ikona sa Prčanja

... kod nas vaterpolo i dalje nije ni u 3 - 4 prioritetna športa, to se vidi iz primjera kotorskog bazena koji se renovira četiri godine i još nije završen

Razgovor vodio:
Joško Katelan

Svi koji prate vaterpolo znaju za Draška Brguljana. Znaju u Crnoj Gori, znaju na prostoru nekadašnje zajedničke države, znaju u Europi, znaju uostalom svuda na našem planetu gdje se igra magični vodeni polo. Neposredni povod za ovaj razgovor bila je najnovija nagrada dodijeljena Drašku u Crnoj Gori - „Najbolji sportaš Crne Gore“, u tradicionalnom izboru Crnogorskoga olimpijskog odbora. Među svojim suigračima poznat je kao netko tko daje sto posto. Posvećen je klubu za koji igra, posvećen nacionalnom timu Crne Gore, gdje se

uvijek odaziva na pozive izbornika. Evo što nam je Draško ispričao o sebi.

Draško, prije svega primi najljepše čestitke na najnovijoj nagradi koju si zaslužio svojim predanim radom i posvećenošću. Sada bih želio postaviti nekoliko pitanja u vezi s tvojom vaterpolskom karijerom i o vaterpolskom športu u cjelini.

Par riječi o tvojim vaterpolskim počecima. Kome duguješ svoje početno znanje, tko su tvoji uzori u ranim godinama?

Počeo sam 1994. godine. Tata me je odveo na bazen, a

ja sam se radovao mogućnosti da se kupam i u zimskim danima, a ne samo ljeti. Tako je sve krenulo, vrlo brzo sam zavolio vaterpolo i do danas se taj osjećaj nije smanjio. Prve vaterpolske pokrete naučio sam od Slobodana Mačića, koji mi je zajedno sa Zoranom Maslovarom, koji je tada vodio stariju grupu igrača, prenio neke osnovne stvari. Prije svega, naučili su me pravilnom plivanju, a to mi je najteže padalo jer smo potrošili dosta sati i treninga upravo na plivanju iako sam ja više volio igrati loptom. Međutim, kasnije sam shvatio da je u vaterpolu jako bitan dobar stil plivanja i

da je potrebno svladati dobro sve plivačke elemente. U tim vaterpolskim početcima nisam imao neke posebne uzore. Sviđalo mi se nekoliko mađarskih igrača, a kasnije par reprezentativaca Jugoslavije, Hrvatske i Španjolske. Ipak, ne mogu reći da su mi bili uzori, više sam gledao da od tih velikih igrača „pokupim“ neke kretnje u vodi.

Prvi nastup za seniorski sastav?

Prvi nastup sam imao kod trenera Zorana Maslovara u

VK „Primorac“ iz Kotora. On me je stavio u ekipu na moj 17. rođendan. Bilo je to tijekom jednog turnira u talijanskom Anziju, gradiću pokraj Rima, gdje sam odigrao svoju prvu službenu utakmicu. Igrali smo protiv ekipe „Canottieri“.

Prvi profesionalni ugovor?

Prvi ugovor sam potpisao s 18 godina s VK „Primorcem“. Tada je pravilo bilo da „igrači s navršених 18 godina imaju ob-

vezu potpisati četverogodišnji ugovor za matični klub“.

Klubovi za koje si nastupao?

Uz „Primorac“, gdje sam imao svoj prvi nastup i odigrao par utakmica te prve sezone, nas četiri mlada igrača otišli smo na „kaljenje“ u VK „Budvanska rivijera“, gdje smo proveli jednu godinu, a nakon toga vratio sam se u „Primorac“ i igrao sljedećih osam sezona. Nakon toga odlazim u mađarski „Vasas“ za koji sam igrao tri sezone pa šest sezona za „OSC“ te ponovno za „Vasas“, gdje se i sada nalazim.

Karijera u Mađarskoj? Nešto o tretmanu vaterpola u Mađarskoj u usporedbi s Crnom Gorom i zemljama bivše Jugoslavije?

Kad sam dolazio u Mađarsku svi su mi govorili da je to zemlja vaterpola, i stvarno je tako. Mađari su odavno postavili prioritete u športu uopće, što kod nas, pa i u zemljama bivše Jugoslavije, nije slučaj. Kod njih je to jednostavno, tko donosi najviše medalja i tko ima najdužu tradiciju, taj se ubraja u prioritetan šport i dobiva sve uvjete za još veći razvoj. Tako u Budimpešti imate više od stotinu bazena, dok u Crnoj Gori ima tek toliko vaterpolista... Mala smo zemlja, manje uvjeta nam treba. Kada bismo imali 6-7 zimskih bazena i nekoliko velikih ljetnih, dobili bismo neophodni preduvjet za daljnji razvoj vaterpola u cijeloj zemlji. Kada tome dodamo već postojeće svjetski priznate vaterpolske škole, budućnost ovog športa bila bi osigurana. Iz toga bi svake godine izlazio dovoljan broj igrača i time bi se osigurao stabilan život u klubovima i reprezentaciji, koja će uvijek biti u osam najboljih na svijetu. Međutim, kod nas se vaterpolo i dalje ne ubraja čak ni u 3-4 prioriteta športa, što se

vidi iz primjera kotorskog bazena koji se renovira već nevjerojatne četiri godine. Bazen u Igalu je u jako lošem stanju i prijeti mu slična sudbina kao kotorskom. A to su dva bazena iz kojih je ponikla gotovo cijela reprezentacija od 2006. godine do danas... Nije ništa bolje ni u regiji. Vaterpolo je u Hrvatskoj i Srbiji najtrofejniji sport, ali muče ga slični problemi. To je strateško pitanje kojim bi se trebale baviti najviše sportske instance u državi, a sve u cilju određivanja prioriteta. Vaterpolo je, čini se, prisutan u genima u ovom našem podneblju i smatram da bi to trebalo iskoristiti do maksimuma. S druge strane, mislim da se tu neće ništa istinski promijeniti na bolje jer je vaterpolo isuviše „mali“ sport i mnogima zbog toga nije zanimljiv. Šteta, jer mnogo, mnogo manje financijskih sredstava treba za jednu dobru vaterpolsku ekipu nego što je to slučaj za košarku, nogomet ili rukomet.

Kako vidiš situaciju s vaterpolom u svijetu, posebno u pogledu smanjenog interesa publike za ovaj sport?

To je stari problem, neka od pravila su dosta nejasna, čak i za same igrače i trenere. Ima nedefiniranih stvari i dosta toga se oslanja na sudačku procjenu. Tako da imate situaciju da na velikim natjecanjima igrate u dva dana utakmice s potpuno različitim sudačkim kriterijem, i na to se jako teško prilagoditi. Drugo, i mislim još važnije, je to da vaterpolo nije televizijski sport i treba omogućiti ljudima da što više budu prisutni na bazenima i tako prate utakmice. Treba pronaći način da se podigne razina motivacije kod svih ljubitelja športova uopće da posjećuju vaterpolske susrete i time barem malo konkuriraju „većim“ športovima (košarka, nogomet...). Mišljenja sam,

i to ne samo ja nego i većina igrača u svijetu, da vaterpolo treba više igrati ljeti. U Mađarskoj smo imali situaciju da smo Kup Mađarske igrali preko ljeta. U cijeloj Mađarskoj su bili puni bazeni, na finalnom turniru na Margit szigetu bilo je oko 2000 ljudi. Zamislite kakva bi bila Jadranska liga da se igra ljeti, na otvorenim bazenima u Beogradu, Rijeci, Dubrovniku, Herceg Novom, Kotoru..., gdje bi se igralo po

nekoliko utakmica u danu i time omogućilo da se život događa uz plivališta i oko njih. To bi, zasigurno, pridonijelo i osnaživanju ugostiteljske aktivnosti i privlačilo pažnju velikog broja turista.

Povratak u Kotor? Je li to uopće opcija koju razmatraš? Problemi s bazenima u Crnoj Gori?

Volio bih se vratiti i završiti karijeru tamo gdje sam je i

počeo, to nikad nisam krio. Ali to ovisi o mnogo stvari, i nije samo do mene. Volio bih igrati još 2 - 3 godine. U Kotoru ili negdje drugdje, vidjet ćemo. Nemam problem s tim da karijeru završim u Mađarskoj, čak mi se sviđa ta opcija jer sam ovdje proveo divne godine. O bazenima sam već nešto rekao, ako želimo i dalje imati vaterpolo na visokoj razini i da u budućnosti stvaramo igrače i postizemo dobre rezultate, potrebno je prije svega u Kotoru, Budvi i Herceg Novom urediti i osposobiti otvorene i zatvorene bazene, a nakon toga

i u Podgorici i Nikšiću. To su dva velika crnogorska grada, s velikim brojem mladih. Treba izgraditi dobar sustav rada s djecom pa tko zna, možda jednog dana bude reprezentativaca i iz tih gradova. Mi smo mala zemlja i treba što više širiti bazu. Nadam se da će jednog dana i Bar ili Ulcinj, a zašto ne i sjever Crne Gore, dobiti neki bazen... Nije samo pitanje športa i vaterpola, bazen je dobar za cjelokupno stanovništvo tih gradova, za zdravlje ljudi, rekreaciju, plivanje, fizičku aktivnost djece i odraslih...

Gdje vidiš sebe nakon prestanka aktivnog igranja vaterpola? Trenerski posao?

Za sada ne razmišljam o trenerskom poslu. To me nekako ne privlači. Možda jedino rad s mlađim kategorijama. Mislim da bih s djecom mogao raditi i pomagati u razvoju igrača, ali u ovom trenutku sam više za opciju bavljenja nekim drugim stvarima. Zainteresiran sam i za druge stvari izvan vaterpola. Uostalom, vidjet ćemo, tko zna što nam budućnost donosi. Jako bih volio da PVK „Val“ iz moga rodnog Prčanja ponovno krene s radom. Da se na Prčanju ponovno igra vaterpolo ljeti. Učinit ću sve što mogu da pomognem da se to ostvari.

To se lijepo nadovezuje na moje sljedeće pitanje, a ono se upravo tiče ponovnog aktiviranja amaterskih vaterpolskih klubova u Boke. Kakvo je tvoje mišljenje o tome?

Odlično pitanje kojim se danas gotovo nitko u Crnoj Gori ne bavi. Amaterska (ljetna) liga je i te kako potrebna. Imamo situaciju da su u ljeto 2019. godine samo tri kluba igrala ljetnu ligu po nekom turnirskom sustavu. To je daleko od onoga što je nekada bilo kad sam bio dijete, a i nekih kasnijih godina kada je tijekom ljeta bilo 10 - 12 ekipa iz Boke u kojima su igrali mladi i talentirani igrači iz svih većih klubova, kao i oni stariji ljubitelji vaterpola, pravi amateri. To je za svih bilo dobro. Plivališta su uvijek bila puna. Sjećam se devedesetih godina prošlog stoljeća, kada je na našem plivalištu na Prčanju uvijek bilo krcato. Ljudi su dolazili barkama ili se penjali na krov gradske kavane kako bi mogli gledati utakmice jer na rivi nije bilo mjesta... A tako je bilo na svim bazenima diljem naše Boke, u Orahovcu, Risnu, Ko-

stanjici, Kamenarima, Bijeloj, Denovićima, Baošićima, Kumboru, Zelenici, Lastvi i Tivtu. Danas kažu da nema interesa za tako nešto. Pa to uopće nije istina. U Zakonu o športu treba predvidjeti osnivanje amaterskih klubova i liga ne samo u vaterpolu, s minimumom klauzula, kako bi se omogućio normalan život malih sportskih amaterskih kolektiva. Tada ćemo opet imati 12 klubova i pune bazene ljeti.

Ono što bi također bilo zanimljivo je organiziranje turnira u „Beach“ vaterpolu u Boki. Baš kao što je to slučaj u Dubrovniku, gdje imate po 30 - 40 ekipa koje se prijave. Isto je i u drugim hrvatskim gradovima. Mi sve uvjete za to imamo, evo ljetos je na jednome otvorenom šanku u Kotoru bio organiziran turnir, ali su imali

problem s organizacijom. Nije išla pravodobna objava na Internetu, a ipak se za uru vremena prijavilo devet ekipa... Što bi bilo da se to sve još više

promovira i reklamira?! Znači da možemo i da ima interesa, samo je pitanje dobre organizacije i uklanjanja pravnih barijera, a koristi su mnogostruke.

Braća Uglješa i Draško Brguljan

Za kraj, nekoliko riječi o reprezentaciji Crne Gore, novim „momcima“, mogu li se očekivati veliki rezultati na tragu onih koje je ostvarila tvoja generacija?

Imamo jednu jako dobru generaciju mladih igrača, iznimno talentiranih i posvećenih vaterpolu. Poslije dugo godina ne moramo razmišljati o ljevorukim igračima. Godinama smo imali problem na toj poziciji, a sada konačno ima nekoliko jako dobrih igrača na toj poziciji i bit će okosnica reprezentacije u budućnosti. Slično je i na sidraškim pozicijama, gdje sada imamo 4 - 5 odličnih centara, tako da je tu iznimno jaka konkurencija. Ako se nastavi s ovakvim radom i malo se proširi baza, ako bazene dovedemo u red, mislim da neće biti upitan plasman Crne Gore u gornjem dijelu ljestvice svjetskog vaterpola.

Hvala na ugodnom razgovoru, želim ti uspješan nastavak karijere!

Zdravstvene dozvole iz 17., 18. i 19. stoljeća kao COVID putovnice

Pišu: **Danijela Đukić**,
etnologinja - antropologinja
i **Marija Knežević**,
arhivistkinja

Muzej grada Perasta, koji djeluje u sklopu OJU „Muzeji” Kotor, posjeduje historijsko-umjetničku, etnografsku i pomorsku zbirku, kao i legat porodice Visković. U sklopu arhivske građe nalazi se arhivski fond Općine Perast u kojem se nalazi i knjiga zdravstvenih dozvola izdanih u Perastu (PA, I, XXVI), u vrijeme mletačke vladavine, I. austrijske uprave, francuske, ruske, kratke vladavine Centralne komisije, razni spisi iz razdoblja II. austrijske uprave (prva polovina 19. stoljeća).

Iz zdravstvenih dozvola otkrivaju se modeli identifikacije u razdoblju 17. i 18. stoljeća. U odnosu na današnje vrijeme kada imamo osobne iskaznice i putovnice, zdravstveni list je bio svojevrsna „osobna karta” za vrijeme spomenutog razdoblja, a na primjeru knjige uvezanih listova.

Pandemija bolesti COVID-19 dovela nas je do razmišljanja o zaštiti stanovništva na globalnoj razini te je razmatranje o uvođenju COVID putovnice u EU aktualna tema.

Zdravstvene dozvole su način identifikacije, ali i zaštite stanovništva od kuge i drugih bolesti. Izdane su u zdravstvenim uredima Ancone, Ri-

U povodu aktualne situacije u svijetu izazvane pandemijom koronavirusa i razmatranja uvođenja COVID putovnica, Danijela Đukić, etnologinja - antropologinja i Marija Knežević, arhivistkinja iz Muzeja grada Perasta, istražile su postojanje sličnih zdravstvenih dozvola prije nekoliko stoljeća.

minija, Perasta, Dubrovnika, Budve, Paštrovića, Kotora, Zadra itd. Na svojevrsan način dozvole su predstavljale neku vrstu COVID putovnica jer su putnici i jedrenjaci stavljeni u karantenu ako je postojala i najmanja sumnja da jedrenjak s posadom i teretom dolazi iz sumnjivih krajeva, a pogotovo iz krajeva gdje je vladala kuga.

S druge strane, sadrži primjere solidarnosti kao što je onaj kad Ana Benusi dobiva dozvolu za Dubrovnik koja vrijedi četiri mjeseca. Početkom 19. stoljeća Dubrovnik i njegovu okolicu zadesila je kuga. Ana je imala osobnu iskaznicu i zdravstveni list, odnosno putovnicu za slobodno putovanje/kretanje.

„U ime Njegovog Visočanstva, Frančeska I. - austrijskog cara, kralja Ugarske i Češke,

Ja, konte Burović – upravitelj provincijom Kotor, pozivam civilnu i vojnu vlast da slobodno puste imenovanu Anu, suprugu Nikole Benusija (ital. Nicolò Benussi).

Kotor, 27. 6. 1816.

Ana Benusi (ital. Anna Benussi) - supruga Nikole Benusija

Opis: Peraštanka, 22 godine, prosječne visine, kestenjaste kose, kestenjastih obrva, pokriveno čelo, prosječan nos, prosječne usne, tamno lice.

Dozvola za isplavljanje iz Kotora

Plaćena 2 franka Sekretarijatu Pomoć Dubrovniku.”

Pretpostavlja se da je pomoć Dubrovniku nastupila nakon epidemije kuge 1815./16. godine.

Nakon epidemije kuge svijet je pogodila i pandemija gladi 1817. godine. Uzrok je erupcija vulkana Tambora 1815., zatim hladna ljeta i slab usjev zbog klimatske anomalije, što je uzrokovalo globalnu patnju stanovnika.

Također, jedna od zanimljivih zdravstvenih dozvola je ona izdana biskupu Andriji Zmajeviću u Anconi. U cijelosti je prenosimo:

„Milošću zdravstvenih
upravnika grada Ankone

Odlaze iz ovoga grada u kojem nema (milošću božjom) bilo kakve sumnje (prim. prev. u postojanje) zarazne bolesti, dolje potpisani putnici kojima će se, bilo gdje, (moći) dati slobodan prolaz.

U smislu potvrde gore navedenog, iz Zdravstvenog ureda Ankone, dana 11. juna (?) 1661. godine.

Poštovani gospodin biskup Andrija Zmajević iz Perasta, sa svojim ?, ukupno dva (prim. prev. člana posade) sa svojom robom, uz korišćenje barke (ital. ventura?) za Perast.

Matius Pelagus, sekretar (potpis)

Bernardinus Pelagus (potpis krstom, što znači da je bio nepismen).”

Na poledini ovog spisa može se vidjeti da su tijekom putovanja svratili u Rimini 18. lipnja iste godine.

Još jedna zdravstvena dozvola koju smo izabrali ovom prilikom je iz razdoblja francuske uprave Bokom, preciznije iz 1808. godine i odnosi se na prijevoz kornjačevine iz Drača u Perast.

„Perast, 29. aprila 1808. godine

Posadu na brodu su činili: patrunc Nikola Lica (ital. Nicolò Lizza), Tripo Milatović (ital. Triffo Milatovich) pokojnog Paskvala (ital. Pasquale), Marko Marinović, Tomazo Kosovac (ital. Tommaso Cossovaz), Marko Raičević (?).”

Ovaj patrunc pridružio se svojoj posadi. Na brodu ih je bilo ukupno petero. Jovan Mazaro-

đena bilo kakve zarazne bolesti, kako bi dolje pomenuta (barka) moglo da (prim. prev. služi za) pecanje na (prim. prev. otvorenom) moru i kako bi mogli, stoga, imati u svakom mjestu slobodan prolaz, 24. februara 1824. godine.

Barka je duga 17 stopa, široka 7 stopa, vlasništvo je patruncu Simona Širovića iz Perasta. Ispod su navedeni ribari koji su činili posadu, i to: Andrija Širović, Jovan Jovović, Antonio Brajković. Potpisan je kapetan Jovan Mazaro- vić, kao i Stefan Balović.

Karantena u vrijeme 17. i 18. stoljeća (ako polazimo od zdravstvenih dozvola) podrazumijevala je četrdesetdnevnu izolaciju pokraj određenog mjesta ili smještaj u lazaretima koji su se nalazili na više mjesta u Boki kotorskoj: Kotoru, Meljinama, na Toploj, na otoku Svetome Gavrilu, a otvarani su i zdravstveni uredi za izdvanje dozvola i potvrda.

Uvijek su se smještali u karantenu ljudi i roba ako su dolazili iz sumnjivih područja, odnosno dijelova svijeta gdje je vladala kuga ili sumnja u njezino prenošenje i širenje zbog miješanja stanovništva, otvorene trgovine pa tako i mogućnosti zaraze.

Knjiga zdravstvenih dozvola ima oko 250 dokumenata koja nam svjedoče o trgovini koja se događala na jedrenjacima, sadrži imena i prezimena posade brodova, opise članova posade, vrste jedrenjaka, nazive jedrenjaka, zastave pod kojima su brodovi plovili, potvrde luka kroz koje su prolazili, opise tereta kojim su trgovali. Ona je vrijedno svjedočanstvo prošlog vremena.

Ona je vrijedno svjedočanstvo prošlog vremena.

Dozvola izdata Ani Benusi

vić bio je kapetan, Josip konte Balović bio je odgovorno lice u Zdravstvenom uredu. Potpisan je i Stefan konte Balović. Na spisu koji slijedi zdravstvenoj dozvoli može se primijetiti da dragocjeni teret dolazi u Boku i da je prošao sve sanitarne provjere.

Sljedeći spis koji smo izdvojili odnosi se na dozvolu ribarima iz 1824. godine. „Carski kraljevski zdravstveni ured iz Perasta svjedoči da (prim. prev. barka) napušta ovu opštinu, božjom milošću oslobo-

Palača Verona zaštićeni spomenik kulture*

Jedan od najznačajnijih sačuvanih objekata srednjovjekovne arhitekture u Tivtu, palača Verona, zaštićeni spomenik kulture, u najvećoj mjeri reprezentira način života i kulturu življenja srednjovjekovnih plemićkih porodica iz Kotora koje su imale svoja imanja na obalama Tivatskog zaljeva.

Kao spomenik mediteranske kulture palača svjedoči o jednom vremenu, ali već desetljećima je u iznimno zapuštenom stanju i sve slabije odolijeva zubu vremena.

Palača Verona nalazi se između rta Župa i Bonića, uz samu morsku obalu, desetljećima je uglavnom napuštena, a odražava bitna svojstva gotičko-renesansnog vremena u kome je nastala. Prvobitno je pripadala kotorskoj plemićkoj porodici Bizanti od koje ju je, zajedno sa svim njihovim ostalim posjedima u Tivtu, oko 1760. godine otkupio kapetan Anton Andrijin Verona iz Prčanja.

Zidana je kamenom u nijansama sivkasto-zelene boje. Centralno postavljeni portal gotičkoga prelomljenog luka zamijenjen je vjerojatno nakon 1760. godine novim baroknim portalom. Lučni dio portala kasnije je zazidan i zamijenjen arhitravnim rješenjem uz upotrebu ravnoga neprofiliranoga kamenog bloka za nadvratnik. Gotičke karakteristike dvorišnog portala središnjeg dijela zgrade, na strani prema ograđenom vrtu, sačuvane su do danas bez većih promjena.

Ova palača, iako danas vrlo osiromašena u odnosu na svoj prvobitni izgled, s ograđenim prostranim

vrtom, mandračima, gumnom i bunarima, u najvećoj mjeri predstavlja mediteranski način života i kulturu stanovanja.

Samo zaštititi ga kao spomenik kulture na papiru i ostaviti ga u iščekivanju onog što će se dogoditi nije dovoljno od države za ovakvo arhitektonsko naslijeđe...

** Tivatski brevijar – „Palata Verona zaštićeni spomenik kulture” dio je projekta „Tivatski brevijar” koji je financirala iz NVO sektora Općina Tivat.*

Boka News/Expeditio

**Kotor – spaljen karneval,
emitiran dokumentarni zapis o
Tradicionalnom zimskom karnevalu**

Zbog aktualne epidemiološke situacije izazvane koronavirusom i nemogućnosti organiziranja karnevala, JU Kulturni centar „Nikola Đurković” Kotor odlučio je snimiti dokumentarni zapis o Tradicionalnom zimskom kotorskom karnevalu, koji je emitiran na drugom programu državne televizije.

Umjesto petnaestodnevnog programa, u zapisu su prikazani sadržaji i manifestacije koje godinama čine ovu koloritnu priču.

Slamni sud komunitadi kotorske osudio je KORONUSA JUDU, zvanoga GABELJUŠA, tvrdeći da je „kriv za sva teška krivična djela koja su nam pasane godine učinjena i potpuno nam je promijenio način života i navike”.

Tužilac MUNGOS KATANAC, zvani REŽIMLIJA, smatrao je da je optuženi „svjesno i s umišljajem na COVID 19 izazvao pandemiju i zagadio cijeli svijet, izazvao zatvaranje granica svih država, potpuno blokirao turizam, onemogućio da se pomorci ukrcavaju, zatvorio pozorišta, prekinuo sva sportska takmičenja i od Kotora napravio avetinjski grad”.

Iako je branilac ZONGO BRČKARIĆ, zvani KORUPCIJA, tvrdio da optuženi nije kriv ni po jednoj točki optužnice, „prezidentica Slamnog suda VULGARIA MEĐEDICA, zvana GUBERUŠA, osudila je Koronusa na smrt”.

Spaljivanje krnja održano je na mjestu nekadašnje vile Firenca.

Dokumentarni zapis o Tradicionalnom zimskom kotorskom karnevalu 2021. godine pri-

ređen je u produkciji JU Kulturni centar „Nikola Đurković” Kotor.

„Na ovaj način pokazali smo da tradiciju dugu pet stoljeća nismo zanemarili, već je i dalje čuvamo i negujemo, a ove godine činimo to u virtualnom svijetu koji trenutačno ima vodeću ulogu u svakodnevnom životu”, priopćeno je iz JU Kulturni centar „Nikola Đurković” Kotor.

Boka News

Predsjednik Jokić posjetio Gradsku muziku Kotor i obećao podršku grada

Gradsku muziku Kotor posjetio je predsjednik Općine Vladimir Jokić i na jednoj od proba uvjerio se u kvalitetu, sklad, ljepotu i volju, osobine koje krase članove ove institucije koja postoji 179 godina.

Predsjednik Jokić ovom prilikom obratio se Upravi i članovima riječima zahvalnosti i podrške, uz uvjerenje da će Općina i dalje stajati uz njihov rad, a dolaskom boljih vremena nastojat će uložiti i dodatne napore i financijska sredstva kako bi ova institucija imala sve neophodne uvjete za daljnji rad i privukla nove članove, čuvajući i nastavljajući na taj način tradiciju Gradske muzike, najdužu na ovim prostorima.

Gradska muzika Kotor predstavlja, uz Bokeljsku mornaricu i SPD „Jedinstvo“, jednu od tri tradicionalne organizacije od posebnog značaja za grad Kotor.

Prema arhivskim podacima, osnovana je na zahtjev grupe građana Kotora 20. svibnja 1842., koji je upućen Općini i tadašnjem predsjedniku Marku Paskvaliju. Prvi nastup zabilježen je upravo te iste 1842. godine. Od svog osnivanja pa do danas Gradska muzika je imala samo par kratkih kriznih razdoblja nakon kojih se uspješno obnavljala dok je kontinuirani prekid rada imala samo u vrijeme svjetskih ratova.

Zapisana su i neka od imena dirigenata pa tako saznajemo da su u 19. stoljeću Građansku glazbu grada Kotora, kako se prvobitno nazivala, vodili Jedličak Mlađi, Antun Petrarka, Ivan Burati, Jedličak Stariji, Dionizije de Sarno, Jeronim Fioreli - pod čijom dirigentskom palicom dolazi i do izmjene imena u Građansku muziku.

U 20. stoljeću orkestar vode Erminije Bagatela, Tripo Tomas, Antun Homen, Tripo Đurašević, Nikola Čučić, Nikola Gregović, Vladimir Begović, Petar Bukilica i Dario Krivokapić, aktualni dirigent.

Do osnivanja vojne muzike na Cetinju, kotorska Gradska muzika bila je orkestar na prinčevom dvoru i dvoru kralja Nikole I. Petrovića.

Tijekom svog dugog trajanja aktivno je sudjelovala u životu grada. Dočekivala je državnike, kraljeve, prinčeve, sportaše, mnogobrojne značajne ličnosti, turiste te ispraćala svoje sugrađane, članove na posljednji počinak. Jednostavno rečeno, u pravom smislu riječi udisala je i izdisala duh Grada tijekom različitih vremena i različitih prilika.

Danas ova institucija ima tridesetak aktivnih članova koji se i u vremenu pandemije uspijevaju okupiti i uz propisane mjere održavaju probe u svojim prostorijama.

Općina Kotor godišnje izdvaja određena sredstva za sve tri institucije, a u skladu s proračunom i potrebama povremeno i više od toga pa je na taj način prije tri godine osigurana nova uniforma, a povremeno se sredstva odobre za nabavku novih i reparaciju starih instrumenata. Prostorije u kojima se održavaju probe su također općinske i dane na upotrebu Gradskoj muzici.

Boka News

Kotorski bazen već četiri godine izvan funkcije

Zatvoreni bazen u Kotoru nije u funkciji od 21. ožujka 2017. godine kada su otpočeli radovi na sanaciji ovoga sportskog objekta, a tada objavljeni rok bio je 120 radnih dana.

Međutim, bazen je do danas izvan funkcije.

Direktor Uprave javnih radova Boro Lučić i predsjednik Općine Kotor Vladimir Jokić, sa suradnicima, obišli su krajem ožujka gradilišta zatvorenog bazena „Nikša Bućin“ i sportske dvorane i tom prilikom dogovorili daljnje korake u cilju nastavka realizacije ovih kapitalnih projekata.

Na radnom sastanku s predstavnicima izvođača radova i stručnog nadzora nad rekonstrukcijom zatvorenog bazena istaknuto je da su radovi u završnoj fazi te da je neophodno usporedno početi i s pripremanjima za postupke testiranja termotehničkih sistema i tehničkog prijema, kao važnog uvjeta za izdavanje uporabne dozvole.

Izvođač radova je informirao direktora Lučića i predsjednika Jokića da su u tijeku završne aktivnosti u unutrašnjosti objekta i uređenje terena tako da se može očekivati uskoro i probno puštanje u rad instaliranih sistema.

Podsjetimo, pojehtantska procjena radova na bazenu, koji se financiraju iz državnoga kapitalnog

proračuna preko Uprave javnih radova Crne Gore, iznosila je 4,5 milijuna eura.

Bazen „Nikša Bućin“ otvoren je 1984. godine, a sagrađen je solidarnošću građana Kotora.

Obišli i sportsku dvoranu čija je izgradnja počela prije desetljeća...

Tijekom obilaska sportske dvorane, čija je izgradnja počela prije 10 godina, dogovoreno je da se poduzmu svi potrebni koraci kojima će biti definiran daljnji pravac djelovanja kada je riječ o realizaciji ovog projekta.

Tema razgovora direktora Lučića i predsjednika Općine Jokića, između ostalog, bila je i rekonstrukcija lokalne prometnice kroz Gornji Grbalj, na dionici od Lastve Grbaljske do Stare Fortece, procijenjene vrijednosti od 560.000 eura, koju je lokalna uprava kandidirala za realizaciju u sklopu kapitalnog projekta. Uz rekonstrukciju prometnice, projektom je obuhvaćeno proširenje nekoliko mostova i podizanje potpornog zida, a posebno je značajna kao alternativni putni pravac za vrijeme planirane izgradnje bulevara na Jadranskoj magistrali.

Boka News

Foto: Uprava javnih prihoda

Peto godišnje doba u Rijeci završilo Virtualnim Riječkim karnevalom

Održavanjem Virtualnog Riječkog karnevala 2021. završilo je peto godišnje doba u prilagođenom, virtualnom izdanju.

Virtualni Riječki karneval i ove godine okupio je brojne karnevaliste i grupe koji su se predstavili i virtualno prošetali Korzom i našim ekranima. 72 karnevalske grupe nakon tradicionalnog početka točno u podne „prošetali“ su se nakon Meštra Tonija, Kraljice Riječkog karnevala 2020./2021. Dore Pilepić, Prvih riječkih mažoretkinja i Gradske glazbe Trsat. I sve to još popraćeno retrospektivom gostovanja inozemnih karnevalskih grupa koje su nas u proteklih 38 karnevala i brojne druge popratne manifestacije u velikom broju posjećivali.

„U duhu krilatice ‘Budi što želiš’ očito se ovogodišnji Riječki karneval odlučio maškarati u – online Karneval. U svakom slučaju, drago mi je da se Riječki karneval održava u inat pandemiji i svim ograničenjima koje nam je nametnula. Zahvaljujem svim maškaranim grupama koje su se uključile u ovaj online karneval podržavajući želju da se ova tradicija ne prekine ni pod koju cijenu. Nadam se da ćemo s ovogodišnjim paljenjem Pusta otjerati barem dio onog lošeg koje nas je pratilo u ovih godinu dana i vjerujem da ćemo već sljedeće godine svi opet biti na Korzu, na našem pravom, velikom Riječkom karnevalu“, kazao je riječki gradonačelnik Vojko Obersnel.

Ovogodišnji Virtualni Riječki karneval poseban je jer se usprkos svim izazovima koji su se pojavili ispred karnevalista, zajedničkim snagama i trudom

Virtualni Riječki karneval

Meštar Toni vratio ključeve gradonačelniku Obersnelu i najavio odlazak u mirovinu

svih uključenih održan je Riječki karneval i dokazao da se višestoljetna tradicija karnevala nastavlja.

„Izuzetno nam je drago i ponosni smo da su 72 karnevalske grupe i ove godine uz Riječki karneval i da su time potvrdile da se ovaj najveći TOP događaj hrvatskog turizma usprkos svim izazovima

i ove godine održava i time se nastavlja višestoljetna tradicija. Riječki karneval u svim godinama i sa svim izazovima koje je imao, izrastao je u ovaj prepoznatljivi brend Rijeke i Hrvatske. Vidimo se 2022. godine na Korzu na Dječjoj karnevalskoj povorci i Međunarodnoj karnevalskoj povorci“, riječi su Petra Škarpe, direktora Turističke zajednice grada Rijeke.

Tradicionalno nakon virtualne povorke, na Gatu Karoline Riječke u organizaciji karnevalske grupe Pom-F-Ri, na moru je zapaljen pust i time završio Virtualni Riječki karneval 2021.

„Vidimo se na Korzu 27. 2. 2022. godine!“ poručuju iz Turističke zajednice grada Rijeke, a do onda ovogodišnji Virtualni Riječki karneval pogledajte na YouTube kanalu Kanala Ri.

www.rijeka.hr

Značajno priznanje Ogranku MH u Boki kotorskoj za knjigu PRIČE SA PRČANJA, autora Željka Brguljana

Naslovnica knjige priče sa Prčanja

Na Glavnoj skupštini Matice hrvatske, koja je zbog epidemije koronavirusa održana preko Zoom platforme 27. ožujka 2021. godine, tradicionalno su dodijeljena priznanja ograncima Matice hrvatske (u Hrvatskoj i inozemstvu djeluje 130 ogranku MH) za njihovu izdavačku djelatnost. Predsjednik Matice hrvatske Stipe Botica u ime Predsjedništva dodijelio je sedam zlatnih i sedam srebrnih povelja. Tom prilikom je naglasio da se u izdanjima ogranku, kao nezamjenjivim kulturnim sadržajima cjelokupne hrvatske kulture, ogleda snaga koju treba poštovati, podržavati i unapređivati.

Priznanje koje je Ogranku MH u Boki kotorskoj pripalo u konkurenciji od 150 naslova, koliko je publicirano u prošloj godini, za nas je bilo iznenađenje iako je knjiga Željka Brguljana to zavrijedila zbog više razloga. To je knjiga sjećanja na Prčanj iz vremena autorova djetinjstva i u posljednjem trenut-

ku uhvaćena i zabilježena nestajuća autentičnost duha i atmosfere ovoga bokeljskog mjesta, s nekad većinskim stanovništvom hrvatske nacionalnosti. Taj niz autentičnih priča, gdje su akteričnosti iz starijih porodica, obojen specifičnim mentalitetskim osobinama i dobronamjnim humorom, prikazuje istinito proživljeno iskustvo njezina autora, koji najbolje poznaje i oslikava sredinu iz koje je ponikao i kojoj se stalno vraća u svojim knjigama, slikama, pjesmama... Knjiga odiše patinom odlazećeg vremena, s prigodnim obiteljskim fotografijama i vizurama Prčanja iz druge polovine XX. stoljeća. Nadahnuti tekst predgovora je iz pera pok. Tonka Maroevića. Grafički dizajner Mario Aničić prepoznao je atmosferu „malog mista“ i uspješno je likovno uobličio. Zato smatram da priznanje Ogranku MH u Boki kotorskoj kao izdavaču istodobno znači i priznanje autoru i svima koji su pridonijeli ovome originalnome književnom izdanju.

Zasluga našeg Ogranka je u tome što smo prepoznali vrijednost ove knjige, unatoč činjenici da projekt kojim smo konkurirali za financijsku potporu za objavljivanje knjige „Priče sa Prčanja“ nije dobio zeleno svjetlo. Ali eto, uz pomoć i razumijevanje prijatelja MH u Boki kotorskoj, knjiga je ugledala svjetlo

OMH u Boki kotorskoj - povelja

dana. Posebno bih istaknula uloženi trud tiskare GudCo iz Perasta u tehničku realizaciju zamisli zagrebačkog dizajnera.

Ogranak Matice hrvatske u Boki kotorskoj utemeljen je na Osnivačkoj skupštini 18. 7. 2017. godine.

Cilj Ogranaka MH u Boki kotorskoj je: očuvanje, afirmacija i promocija kulturnog naslijeđa Hrvata u Boki kotorskoj, što je u skladu s misijom Matice hrvatske u Zagre-

bu koja se od 1892. godine brine o nacionalnom i kulturnom identitetu hrvatskoga naroda.

Kulturni ambijent Boke kotorske jedinstven je spoj materijalnog i duhovnog naslijeđa u kome je trajno ugrađena prisutnost i doprinos generacija autohtonih Hrvata. Valorizaciju tih kulturno-povijesnih zasluga, uz etničke i identitetske osobitosti, pojave, ličnosti, svojim djelovanjem želi promovirati Ogranak Matice hrvat-

ske, uz prihvaćanje i poštovanje svih kulturnih, nacionalnih i konfesionalnih različitosti. Upravo ta preplitanja čine Boku kotorsku i njezino kulturno naslijeđe posebnim u korpusu cjelokupnoga kulturnog kruga istočne jadranske obale i Mediterana.

Marija Mihaliček,
predsjednica Ogranaka Matice hrvatske u Boki kotorskoj

Pomorski muzej obilježava jubilej herojskog pothvata Spasića i Mašere

Ove godine obilježava se 80 godina od pothvata narodnih heroja Milana Spasića i Sergeja Mašere. Tim povodom JU Pomorski muzej Crne Gore organizirao je posjet učenika iz kotorske Osnovne škole „Narodni heroj Savo Ilić“. Učenicima je tijekom posjeta Muzeju održano predavanje o herojskom pothvatu Milana Spasića i Sergeja Mašere, koji su 17. travnja 1941. godine, s namjerom da spriječe okupatore da preuzmu razarač Zagreb, minirali razarač koji je pritom potopljen te su obojica izgubili živote.

U sklopu obilježavanja ovoga značajnog jubileja na zgradi Pomorskog muzeja postavljen je prigodni baner s fotografijama mornaričkih oficira Spasića i Mašere.

Radio Dux

Kruzerima dopušteno uplovljavanje u crnogorske luke

Nakon jednogodišnje pauze, od 10. travnja kruzeri ponovno mogu uplovljavati u crnogorske luke, a prvi njihov dolazak u kotorsku luku očekuje se krajem travnja ili početkom svibnja. Kompanija MSC najavila je da će njihov mega kruzer „Splendida“ prvi put uploviti u kotorsku luku 17. lipnja. Do kraja listopada taj brod će u akvatoriju drevnoga grada u Boki uplovljavati svakog četvrtka.

Izvor: dan.me

Spomenik velikanu u Veloj Luci: „Citav život je bio normalan, takav spomenik i zaslužuje“

Generacije su živjele i odrastale uz Olivera Dragojevića. Svi koji smo imali tu privilegiju, vjerojatno ni od koga nećemo pronaći veću količinu utjecaja na svoj život i podneblje, od onog kojeg smo dobili kroz svaku njegovu notu i stih. Svoja dva života; onaj javni na pozornici i onaj privatni uz prijatelje, obitelji i ribolov, spajao je u pjesmi. Vela Luka je bila njegov opjevani dom, a more mjesto radnje i život do zadnjeg daha. Uspio je u svojoj veličini i zbog svoje skromnosti i jednostavnosti. Upravo zbog toga, mnogi mu se žele odužiti. Jedna od ideja je podsjetnik na Olivera kakvog svi pamtimo; njegov lik s gitarom, koji nas čeka, odmah čim s mora iskoračimo na rivu Vela Luke.

Na ovaj spomenik pažnju nam je skrenuo fotograf Romeo Ibršević, koji nas je uputio na autora. Stoga smo krenuli k izvoru, tačnije prema akademskom slikaru i kiparu Izvoru Oreb.

„Ova priča traje više od godinu dana. Njegovi prijatelji su tili napraviti spomenik, ali da bude normalno da se prepoznaje tko je, a ne da se ljudi pitaju tko je to, nego da je Oliver – Oliver i ništa više ni manje od toga. Supruga Emilija Karlavaris i ja smo akademski slikari i kipari i koautori i taj stil zovemo 'NORMALIZAM', gdje je normalna figura i skulptura“, kazuje nam uvodno Oreb, koji je Olivera i osobno poznao, a jedno vrijeme su i surađivali.

„Ja sam autor Oliverove pjesme 'Moja Emilija', koju sam posvetio svojoj dragoj supruzi s kojom sam, evo 47 godina. A to su vam bili prvi tekstovi koje je Oliver snimio na veloluškom dijalektu“, kaže Oreb koji je osim ove, za Olivera napisao i pjesme Moj Brodiću, Jo da mi je...

„Ova skulptura predstavlja Olivera, onako kako ga samo poznaju more i Vela Luka, a to nije moguće uz klavir, nego uz gitaru i na koloni. To je prirodno, a na kraju krajeva njegova djeca i supruga bili su oduševljeni i samo da se tako i napravi“, kazuju nam, gotovo u glas Izvor i gospođa Emilija.

„Nismo autori ideje na ovoj fotografiji, već je meštar fotograf Romeo Ibršević, no to je mala skica u terakoti koja bi sad trebala biti izrađena s naše strane kroz ovu godinu, najkasnije na jesen. Ne znam hoće li to investitori moći, ali upravo je sad pravo vrijeme“, pojašnjava nam umjetnik.

„Spomenik je trebao biti već postavljen, ali zbog korone se sve poremetilo. To nije predviđeno za kamen, već bronzu, ali nažalost neće biti postavljen na obali, blizu njegove kuće, iako smo mi to predlagali. Međutim postoji Park Olivera Dragojevića uz njegovu memorijalnu kuću, tako da će ovo što vidite, biti tamo“, poručuju nam supružnici, a mi se nadamo da će Oliverov spomenik i to upravo ovakav, jednostavan i normalan, kakav je i sam bio – osvanuti baš na veloluškoj rivi, uz more, kamo pripadaju Oliver i svaka njegova pisma.

morski.hr/Jurica Gašpar/
Foto: Romeo Ibršević

**Oliver Dragojević
spomenik Vela Luka**

Supružnici Emilija Karlavaris i Izvor Oreb

21.12.2020.
Izišao je iz tiska
novi broj Glasnika

U obraćanju čitateljima urednica je konstatairala kako je pandemija koronavirusa već na samom početku uništila svaku mogućnost da protekla godina bude barem „podnošljiva“. „Neizvjesnost, strepnje, strah, bolest i gubitak dragih ljudi obilježili su godinu koju upravo ispraćamo.“ Pandemija je zaustavila gotovo sve aktivnosti, ali Uredništvo Glasnika trudilo se da ga barem održi živim.

Ovaj novi broj obiluje raznovrsnim temama iz područja politike, kulture, povijesti, izdavaštva, sporta..., a nismo zaobišli ni sjećanje na naše drage suradnike i poznate sugrađane.

28. 12. 2020.
Čestitka mons. Ivanu Štironji

Predsjednica Društva Rafaela Lazarević uputila je novom biskupu Kotorske biskupije sljedeću čestitku:

„Radujem se što Vam je Sveti Otac dao povjerenje imenujući Vas kotorskim biskupom. Stoga Vam od srca čestitam i izražavam srdačnu dobrodošlicu u naš Kotor i Boku. Uz

izraze dobrodošlice i zajedništva želim Vam obilje Božjeg duha i mudrosti. Neka Vas u novoj odgovornosti kotorskog biskupa prati zagovor i zaštita svetog Tripuna.“

31. 12. 2020.
Prikupljanje pomoći za stradale u
potresu u Hrvatskoj

Suosjećamo s narodom Sisačko-moslavačke županije Republike Hrvatske, pogođenim u potresu, a najviše žalimo zbog gubitka ljudskih života koji su nenadoknadivi, istaknuto je u brzojavu potore Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore. S namjerom da pružimo ruku pomoći stradalim obiteljima, HGD će prikupiti i donirati financijska sredstva.

Pozivamo sve članove i sve ljude dobre volje da pomognu ovisno o svojim mogućnostima i uplate sredstva na žiroračun Kotorske biskupije:

NLB 530-12172-66, S NAZNAKOM - POMOĆ STRADALIMA U POTRESU.

15.1.2021.
Donacija Župnom uredu
Rođenja blažene djevice Marije
na Prčanju

Don Željko Pasković i Joško Katelan

Mladi svećenik i aktualni paroh za Prčanj i Stoliv, don Željko Pasković, obavijestio nas je o aktivnostima koje provodi na uređenju Župnog ureda Rođenja blažene djevice Marije kako bi taj objekt stavio u funkciju, otvorio za javnost, posebno mlade Prčanja, Stoliva, a i šire.

U predivnom prostoru klaustara sv. Nikole, don Željko je odlučio otvoriti suvenirnicu i duhovnu knjižaru, kao i čitaonicu pa bi se u sklopu knjižnice mogla naći i izdanja Hrvatskoga građanskog društva, kao i Hrvatski glasnik koji bi mogli kupovati zainteresirani mještani.

O toj svojoj želji obavijestio je člana Upravnog odbora Joška Katelana, koji je preuzeo na sebe da se realizira ta zamisao. Uz kon-

zultaciju s Tripom Schubertom odabrana su sljedeća izdanja:

- Bokeški ljetopis, god. I, broj 1, 2005. – komada 1
- Bokeški ljetopis, god. II, broj 2-3, 2006./2007. – komada 2
- Bokeški ljetopis, god. III, broj 4, 2015. – komada 2
- Bokeški ljetopis, god. IV, broj 4, 2019. – komada 2
- Nekić, Nevenka – Koterska trilogija, Zagreb 2013. – komada 1
- Odabrane pjesme i proza Frana Alfrevića, nakladnici HGDCG i NZCH Kotor 2006. – komada 2

- Grgurević, Tomislav – Perast još živi – Putopisi, 2005. – komada 2
- Marović, Gracija-Gašo – Čudesna Boka, 2014. – komada 2
- Marović, Gracija-Gašo – Ferao iz kaštela, 2020. – komada 2
- Ž• ivot i djelo Vladislava Brajkovića II, HGD i NZCH, 2005. – komada 1
- Goranović, Pavle – Tin Ujević i Crna Gora, 2008. – komada 2
- Tomić, Antun-Tonko – Dobrota – Povjesnica bokeljskog pomorstva, 2009. – komada 2
- Hrvatski glasnik – broj 1 – 178 (osim broja 20).

Donaciju je u ime HGD CG uručio Joško Katelan.

12. 3. 2021. Sastanak Upravnog odbora

Nakon više mjeseci održan je 12. ožujka sastanak Upravnog odbora uz pridržavanje epidemioloških mjera. Sastankom je predsjedavala predsjednica Društva Rafaela Lazarević, a prisutni su bili članovi Danijela Vulović,

Joško Katelan, Jasmina Bajo, Jovo Miajlović i Andrea Marić.

Sastanak je počeo odavanjem počasti minutom šutnje Branku Ivardiću, članu Upravnog odbora, kao i dugogodišnjem aktivnom članu Društva i suradniku na časopisu Hrvatskome glasniku Andriji Krstoviću, koji su žrtve koronavirusa.

U radnom dijelu razmatran je i usvojen financijski izvještaj za 2019. godinu i izvještaj Nadzornog odbora.

Posebnu pažnju pobudio je izvještaj o trenutnoj financijskoj situaciji u Društvu koja se ne pamti od njegovog osnutka. „Prisiljeni smo bili obustaviti sve aktivnosti, pa i tiskanje časopisa Hrvatskoga glasnika, dok se ne pronađu određena sredstva...“, rekla je predsjednica.

U skladu s tom konstatacijom usvojen je i plan rada za 2021. godinu. Odlučeno je da se tiska samo pet brojeva časopisa pod uvjetom da se dobiju potrebna sredstva na natječaju Fonda i Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Uz te aktivnosti potrebno je pronaći način da se intenzivira i rad mandolinskog orkestra kao značajnog projekta Društva.

Donosimo zanimljiv serijal o začecima turizma iz pera Snežane Pejović, arhivistkinje u Državnom arhivu Crne Gore - Istorijskom arhivu Kotor

(1)

Lloyd krajem četrdesetih i početkom pedesetih godina osniva Književno-umjetnički odjel koji izrađuje litografije dalmatinskih gradova i pejzaža s ciljem da kroz umjetničko stvaralaštvo približi stanovništvu ljepote predjela na istočnoj obali Jadrana

ZAČECI TURIZMA U KOTORU I BOKI KOTORSKOJ PREMA DOKUMENTIMA KOTORSKOG ARHIVA ¹

UVOD

O začecima turizma u Boki kotorskoj može se uvjetno govoriti od četrdesetih godina 19. stoljeća kada se Dalmacija, u čijem sastavu je tada bila i Boka kotorska, povezuje tehnološki savršenijim morskim sredstvima prijevoza i prometnim vezama s drugim dijelovima Austrijske carevine i ostalim susjedima. Istodobno, intenziviranjem pomorskog te željezničkog prometa u Monarhiji otvorile su se mogućnosti za kvalitetnije pove-

zivanje Boke s onim krajevima u Austrijskoj carevini koji su bili gospodarski razvijeniji. Zanimanje za dalmatinsku obalu kao pomorsko-trgovinsku destinaciju povećava se nakon odluke Austrije da težište svoje izvozne trgovine stacionira u luci Trst. Razvitkom ove luke, unaprjeđenjem njezine kopnene povezanosti s centrom Austrijske monarhije i ostalim destinacijama u unutrašnjosti, razvija se pomorska komunikacija svih tih krajeva s cijelim jugoistočnim dijelom

Jadrana. Novootvoreni pomorski putovi koji su se pružali dalje ka Krfu i Carigradu, nužno računaju i na luke koje su se nalazile duž dalmatinske obale.

Poznato je da je revolucionarni pomak u razvoju pomorsko-trgovinskih veza nastupio pronalaskom parobroda, koji su za relativno kratko vrijeme istisnuli jedrenjake. Trst je dobio prvi parobrod već 1818. godine. Ovaj grad postupno prerasta iz trgovačke luke u pravo pomorsko središte. U

Trstu se osnivaju sve prateće institucije neophodne za pomorsko-trgovinsku djelatnost, kao što je to bio slučaj s osnivanjem Osiguravajućeg društva Austrijski Lloyd, 1835. godine.¹ Ovo društvo u kolovozu 1836. godine osniva posebnu sekciju pod firmom parobrodarskog društva i preuzima brigu oko poštanske službe na Jadranu. Lloydov parobrod istiskuje dotadašnji austrijski jedrenjak ratne mornarice koji je dvaput mjesečno opsluživao dalmatinsku obalu i išao do Krfa i Patrasa. Ovaj tehnološki iskorak u pravcu naglog razvoja parobrodarstva nepovoljno se odrazio na dalmatinsko i bokeljsko pomorstvo, kao i na njegov kadar, koji će se godinama opirati ovoj promjeni. Premda, govoreći o slabljenju bokeljskog pomorstva, koje je svoj razvojni vrhunac doživjelo tijekom posljednjih

¹ Austrijski Lloyd (njemački Österreichischer Lloyd, talijanski Lloyd Austriaco) je brodarsko društvo sa sjedištem u Trstu, osnovano 1835. god. na godišnjoj skupštini istoimenoga pomorskoga osiguravateljskog društva (osnovano 1833. u Trstu). Društvo ima poseban status kod austrijskih vlasti do 80-ih godina 19. stoljeća pa je jedino ono obavljalo parobrodarsku službu na Jadranu, ploveći i svjetskim morima. Dalo je značajan doprinos razvoju i povezivanju luka duž obale Jadrana i bili su prvi koji su pokrenuli brodski linijski promet uz istočnu obalu Jadrana. Prva redovita linija uspostavljena je 1838. na liniji Trst-Dubrovnik-Kotor s pristajanjima u Malom Lošinj, Zadru, Šibeniku, Splitu, Hvaru i Korčuli, a od 1843. u Rijeci. Godine 1880. gotovo polovica zapovjednika i časnika palube bila je iz Dalmacije, Dubrovnika i Boke kotorske (npr. Sbutega, Florio...), trećina iz Istre, Rijeke i Primorja, a na nižim dužnostima i u posadama bio je također velik broj ljudi iz ovih krajeva. Nakon 1918. mijenja ime u Lloyd Triestino di Navigazione. (Vidi: Austrijski Lloyd. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=70773>, konzultirano 16. 11. 2020.)

Palac Lloyda u Trstu

stoljeća mletačke uprave u Boki, treba imati na umu da je ono već znatno bilo urušeno u vrijeme francuske uprave u Boki kotorskoj. U svim tim novonastalim okolnostima zbog tehnološke modernizacije pomorskih flota, obavljajući poštansku službu 16. svibnja 1837. godine Lloyd otvara redovitu pomorsku liniju Trst - Carigrad preko Dalmacije, brodom „Nadvojvoda Ludovik“ (*Arciduca Lodovico*). Ovaj parobrod je redovito plovio, ljeti dva puta mjesečno, a zimi jedanput.² (Trebalo napomenuti da je 1836. godine austrijska ratna mornarica za liniju Trst - Patras uvela novosagrađeni drveni parobrod „L'imperatrice Maria Anna“.³)

Međutim, uspostavljanje redovitoga pomorskog prometa za Austrijski Lloyd je značilo i povećanje troškova pa su vlasti u Beču počele razmišljati o raznim mogućnostima za ubiranje dodatnih prihoda.

² Pederin, Ivan: Austrijski Lloyd i turizam u Hrvatskoj, *Adriatica maritima*, Zadar 1978., sv. II., str. 108.

³ Oliver Fijo, *Parobrodarstvo Dalmacije 1878. - 1918.*, Zadar, 1962., str. 17.

Rješenje je bilo da se pristupi razvitku putničkog prometa s linija duž Dalmacije i dalje. Sljedećih godina, to jest do kraja 19. stoljeća, austrijske vlasti usredotočile su se na to da jugoistočna obala Jadrana postane atraktivna, ponajprije za stanovnike njihove carevine, ali isto tako i za stanovnike iz drugih europskih zemalja. U datim okolnostima njihova ciljna grupa su bili pripadnici dobrostojećega društvenog sloja. Angažman Lloyda u tom pravcu, točnije u gospodarskoj prevlasti nad Jadranom, bio je potaknut i izraženom aspiracijom Talijana sredinom 19. stoljeća prema Dalmaciji.

Propagandne aktivnosti kao poticaj za obilazak predjela na jugoistočnoj obali Jadrana

Lloydove aktivnosti na povećanju interesa putnika da obilaze mjesta duž Jadrana išao

Friedrich August II.

je u nekoliko pravaca. Prvo, da bi vizualno približili dalmatinske krajolike neobaviještenom i nepovjerljivom austrijskom plemstvu, među kojim je vladalo mišljenje o Dalmaciji kao kraju punom kriminala i području s iznimno nepovoljnom klimom i epidemijama zaraznih bolesti, Lloyd krajem četrdesetih i početkom pedesetih godina osniva Književno-umjetnički odjel koji izrađuje litografije dalmatinskih gradova i pejzaža s ciljem da kroz umjetničko stvaralaštvo približi stanovništvu ljepote predjela na istočnoj obali Jadrana. Drugi marketinški potez u spomenutom pravcu bio

je predočavanje bogatstva Dalmacije u ljekovitom bilju, koje nije bilo dovoljno ni poznato ni istraženo. Upravo to područje će dugi niz godina biti u fokusu znanstvenih interesa, posebno botaničara i zoologa, i predstavljat će dominantan razlog za obilazak ovih krajeva. Treće, polovinom 19. stoljeća, kada A. Troger, osobni liječnik i pratilac na putovanju Sredozemljem i Dalmacijom austrijskog nadvojvode Ferdinanda Maksa, objavljuje svoj putopis,⁴ doduše s prenatlašenim glorificiranjem dalmatin-

⁴ o. c., Pederin, Ivan: Austrijski Lloyd....., str. 114.

ske obale, uočava se još jedna nova pogodnost za boravak na ovoj obali, a to je zdravstveni turizam.

Međutim, ova propaganda austrijskih vlasti s ciljem povećanja posjećenosti dalmatinske obale nije išla paralelno s razvitkom potrebne infrastrukture. Kako je Dalmacija bila dugo izvan svih značajnijih putova i kako su u prošlim stoljećima jedini njezini gosti bili svećenici, krijumčari s Levanta, i malobrojni ostali putnici, ona tih godina nema nikakvih hotela ili sličnih objekata za prihvata, odnosno solidan smještaj većeg broja posjetilaca, osim nekih krčmi i svratišta. S jedne strane Lloyd su bili prijeko potrebni putnici da smanji svoje financijske troškove, ali na drugoj strani eventualno ulaganje za poboljšanje infrastrukture u Dalmaciji iziskivalo je izdvajanje golemih sredstava. Zbog tog razloga gotovo do kraja 19. stoljeća Lloyd razvija promet putnika-turista na način da njegovi brodovi funkcioniraju kao ploveći hoteli pa su se putnici sasvim kratko zadržavali na obali radi razgledavanja dok su ostalo vrijeme boravili na brodu. Uz to, pošto je ubiranje prihoda od ovako organiziranih putovanja isključivo išlo u korist Lloyd, lokalno stanovništvo dugi niz godina tijekom 19. stoljeća nije bilo motivirano poboljšati uvjete za smještaj gostiju ili na primjer prilagoditi domaću kuhinju zahtjevima stranaca, točnije osmisliti i razviti bilo koju aktivnost koja bi pridonijela da se posjetitelji zadrže u tim mjestima i da se vraćaju na iste destinacije.

Počeci turizma

Tek nakon 1894. godine kada je uvedena ekspresna brodska linija za Dalmaciju,

koja je samo podrazumijevala kratko zaustavljanje broda u određenim lukama, Austrija (Austro-Ugarska) pokazuje veći interes za ulaganje u razvitak turizma u pravom smislu te riječi. Država počinje ozbiljno razmišljati o gradnji hotela u većim dalmatinskim gradovima, a i više pažnje se poklanja ulaganju u reklamu. To je vrijeme kada se osnivaju prva turistička društva, kao što je bilo Bečko društvo za razvitak narodno-gospodarskih interesa Kraljevine Dalmacije.⁵ Umjesto dotadašnjih putopisa s izraženim rodoljubnim karakterom i namjerom da istodobno informiraju o ovom dijelu Jadranske obale i prošire svoj utjecaj na njoj, počinju se pisati pravi turistički vodiči. Među prvim autorima turističkih vodiča bio je Josef Stradner,⁶ koji od 1908. godine u Trstu pokreće i prvi turistički časopis pod nazivom „Adria”, koji je izlazio mjesečno u nekoliko austrijskih gradova.⁷

U svrhu povećanja turističkog prometa duž jugoistočne obale Jadrana, austrijske vlasti organiziraju međunarodne izložbe na kojima se prezentiraju sva blaga Austrougarske carevine. Tako u ožujku 1910. godine *Pokrajinski savez za promicanje prometa stranaca u Kraljevini Dalmaciji* poziva Općinu Kotor da do 15. ožujka na svom području sakupi predmete kućne i zanatske radinosti i da ih dostavi na uvid kako bi bili uvršteni u međunarodnu izložbu u „Palači za promet stranaca” u Beču u svibnju iste godine, naglašavajući da je svrha izložbe promet stranaca, jednom riječju turi-

zam.⁸ Godine 1913. ponovno je održana Jadranska izložba u Beču, koju je otvorio austrijski nadvojvoda Franz Ferdinand, a odmah poslije otvaranja sazvana je konferencija o jadranskom turizmu na kojoj se raspravljalo o neophodnosti gradnje hotela u nekim gradovima Dalmacije, između ostalih i u Kotoru.

Unatoč svim ovim potezima austrijske vlasti, turizam u Dalmaciji nije uhvatio dublje korijene. U ovim godinama do pred Prvi svjetski rat može se govoriti o pionirskim koracima u razvoju ove gospodarske grane, koja nije dobila masovni karakter, već je bila selek-

atischen Küstenländer, časopis koji je kao mjesečnik izlazio 1908-14. u Beču, Grazu, Trstu i Klagenfurtu. Posljednje godine izlazio je s novim naslovom: *Adria und Ostalpen. Zeitschrift für den Kultur- und Wirtschaftsleben in Südösterreich*. (Vidi: [https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/19/adria_konzultirano_13.11.2020.](https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/19/adria_konzultirano_13.11.2020))

⁸ Državni arhiv - Istorijski arhiv Kotor, Arhivski fond „Opština Kotor“ fascikla CLV, dokument br. 161 (DACG IAK OK, CLV-161). Na ovoj izložbi bili su predstavljeni radovi dobrotskih čipkarica, a posebno je jedan dio ženske narodne nošnje iz Dobrote, noćna kapa tzv. cacara, izazvala pravu senzaciju u znanstvenim krugovima Europe.

⁵ o. c. Pederin, I.: Austrijski Lloyd ..., str. 117-118. Na primjer, u Boki kotorskoj, u Dobroti je osnovano 1891. godine društvo „Radoničić & Co.“, koje 1892. god. postaje dioničarsko društvo pod nazivom „Bokeška plovidba“ koje radi do 1917. godine. Njihovi brodovi su obavljali lokalni promet u Boki kotorskoj. (vidi: Radimiri, Đurko: „Bokeška plovidba“, *Godišnjak Pomorskog muzeja*, Kotor, VIII, 1959., str. 183-200.)

⁶ Stradner, Josef, novinar, publicist i izdavač (Graz, 10. VI. 1845. - Beč, V. 1921.). Bio je dopisnik više bečkih novina, novinar i urednik ... a zatim upravitelj tršćanskoga turističkog saveza... Bio je jedan od prvih austrijskih turističkih novinara... Njegova studija *Der Fremdenverkehr* (1905.) jedna je od temeljnih rasprava iz područja turizma i prometa stranaca. Autor je putopisa i vodiča po jadranskoj obali... Izdavao je mjesečnik „Adria“. (Vidi: [https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/3703/stradner-josef_konzultirano_13.11.2020.](https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/3703/stradner-josef_konzultirano_13.11.2020))

⁷ „Adria“, *Illustrierte Monatsschrift für Landes- und Volkskunde, Volkswirtschaft und Touristik der adri-*

Friedrich August II.

tivna i donosila je prihod samo bogatom sloju austrijskog društva dok se lokalno stanovništvo i dalje gušilo u siromaštvu. Stanovništvo u ovom području Austrijske monarhije bilo je upućeno na pomorsku trgovinu, a početkom 19. stoljeća ostalo je s uništenom pomorskom flotom koju su činili brodovi na jedra i istodobno sa slabo razvijenom industrijskom proizvodnjom i poljoprivredom.

Ipak, kao što je već rečeno, za početke razvoja turizma u Dalmaciji, tj. Boki kotorskoj, mogu se okvirno uzeti četrdesete godine 19. stoljeća kada se uvode redovite brodske linije na Jadranu premda na samom početku one nisu bile čisto putničkog karaktera. Ipak, ti brodovi sve češće dovode i prve posjetitelje čija svrha putovanja je bilo otkrivanje prirodnih i kulturnih resursa ovih predjela. Treba napomenuti i to da su Boka kotorska i Kotor u svim razvojnim planovima Monarhije znatno kasnili za ostalim krajevima Dalmacije, vjerojatno zbog svoga geografskog položaja i neposrednog okruženja (zaleđa), koji nisu bili pouzdan garant ni za kakav veći gospodarski prosperitet obalnog dijela. Možda zbog toga prva parobrodarska linija uvedena 16. svibnja 1837. godine na relaciji od Trsta do Carigrada brodom „Nadvojvoda Ludovik“ (*Arciduca Lodovico*) nije imala u ponudi Boku kotorsku i Kotor. Tek 10. listopada 1837. godine Lučkom uredu Rose stiže obavijest od nadležnih vlasti iz Zadra da će počevši od 14. listopada iste godine duž dalmatinske obale redovito ploviti i parobrod Austrijskog Lloydja „Princ Meternih“ (*Principe Metternich*). Tada nadležne vlasti Monarhije preporučuju Lučkom uredu Rose da se parobrodima koji plove na redovitoj liniji odmah izda sva

potrebna dokumentacija i da se brzo obave sve predviđene formalnosti kako ne bi nastalo remećenje utvrđenoga plovidbenog reda na toj liniji.⁹ Slično naređuje i Okružna pomorsko-sanitarna deputacija Meljine 22. listopada 1837. godine Deputaciji Rose, zahtijevajući da se sanitarni i ostali postupci na spomenutom parobrodu najhitnije obave.¹⁰ O značaju ovih brodova i linije koju oni održavaju, kao i o važnosti Austrijskog Lloydja za ovdašnje vlasti, svjedoči još jedan dopis Okružne pomorsko-sanitarne deputacije Meljine, od 5. kolovoza 1838. godine (br. 162) upućen Deputaciji Rose, u kojemu je obavještava da su date olakšice u tretiranju ovih

⁹ DACG IAK, Arhivski fond „Lučka kapetanija Rose“, DACG IAK LUKAR, VII/11, 1837.

¹⁰ DACG IAK, Arhivski fond „Pomorsko-sanitarna deputacija Rose“, DACG IAK POSAD, VII/23, 1837.

parobroda koji prometuju na „redovitim periodičnim“ linijama, isto kao što je bio slučaj s parobrodom „Princ Meternih“ jer je još prošle godine Austrijski Lloyd zatražio oslobađanje od plaćanja lučkih i sanitarnih pristojbi.¹¹

Treba napomenuti da su ove prve parobrodarske linije bile zapravo eksperimentalnog karaktera i služile su ponajprije da se ispitaju tehničke mogućnosti parobroda, ali istodobno i da se propita mogućnost uspostavljanja stalnih linija. Od 20. kolovoza 1838. godine Lloyd uspostavlja redovitu prugu na relaciji Trst - Dalmacija i to prema sljedećem redu vožnje: u ljetnim mjesecima prometuje dvaput mjesečno, a u zimskim jedanput; pristajalo se u sljedećim lukama: Mali Lošinj, Zadar, Šibenik, Split, Hvar, Korčula, Dubrovnik i Kotor.¹²

(nastavit će se)

¹¹ o. c. DACG IAK, POSAD IX/1, 1838.

¹² Fijo, Oliver: Parobrodarstvo Dalmacije 1878. - 1918., Zadar 1962., str. 124.

Josef Stradner

Arciduca Lodovico

Redlih Cattaro

Ljubica Štambuk

(Perast, 25.04.1946. - Rijeka, 22.07.2020.)

Jedan život posvećen obitelji, svijetu brojeva, glagoljici i ljubavi za Perast i Boku

Obitelj Štambuk na Gospi od Škrpjela

Piše:
Marija Mihaliček

Ovih nekoliko redaka posvećeni su sjećanju na profesoricu matematike Ljubicu Štambuk. Ona pripada onima koji su potekli iz Boke kotorske, onima koje je zavičaj obilježio ma gdje ih život i sudbina odvela. Ipak, za Ljubicu Štambuk Boka kotorska je više od emocije i nostalgije, čežnje za zaljevom i njegovim obalama. Za nju je značila i izraženu potrebu za upoznavanjem povijesnih, kulturnih tokova koji su strujali obalom zaljeva i ostavili potvrde sklada oblika i plemenitosti duha.

Iako je Ljubica Štambuk obrazovanjem i profesijom bila

vezana uz egzaktnu znanost, bila je žedna saznanja o prošlosti Perasta i Boke kotorske. Zatim je za te spoznaje uspjela pronaći način da ih prenese širokom krugu znatizeljnika.

Kako je ova profesorica matematike i fizike stvarala korisne „obrasce“ kojima je prenosila svoje znanje i iskustvo o kulturno-povijesnim temama? Iskustvo znanosti kojom se profesionalno bavila i pedagoški rad pridonijeli su da ona nizom edukativnih predavanja o baštini približi širokoj publici bokeljsko kulturno naslijeđe. Ljubica Štambuk ponajprije se obraćala onima koji nisu bili u mogućnosti da to saznaju iz knjiga i znanstvene literature. Držala je apsolutno do ozbilj-

nosti i poštovanja znanstvenih istina, što je učinilo njezine interpretacije povijesti i kulturne baštine vjerodostojnim i korisnim i za ljude od struke.

Ljubica Štambuk rođena je 1946. u Perastu. Bila je peto od osmero djece rođenih u braku Peraštanke Jacinte Brajković i Istranina Viktora Mičetića. Ljubičin pradjed po ocu Stanko Mičetić doselio se u Boku dvadesetih godina XX. stoljeća zbog tadašnjih političkih prilika u Istri. Nastanio se u Perastu i zaposlio u Arsenalu u Tivtu. Ljubičini roditelji vjenčali su se u Perastu 1939. godine, a nakon Drugog svjetskog rata sele se u Rijeku, gdje ona pohađa osnovnu **školu** i gimnaziju, a nakon toga

Gospa od Škrpjela, Volarićev prvi susret sa Bokom Kotorskom

studij matematike i fizike na Pedagoškom fakultetu u Rijeci 1969. godine. Ljubica je radila kao profesorica matematike i fizike u Tehničkom školskom centru u Rijeci, zatim kao asistent i predavač matematičkih kolegija na Tehničkom fakultetu Sveučilišta u Rijeci te kao viši predavač matematičkih i statističkih kolegija na Veleučilištu u Rijeci. Uz nastavu koju je držala na Veleučilištu, predavala je i na područnim odjeljenjima Veleučilišta u Rijeci i to u Pazinu, Poreču, Puli i Ogulinu te na Veleučilištu u Karlovcu i Veleučilištu „Nikola Tesla” u Gospiću. Prof. Ljubica Štambuk autorica je više knjiga i udžbenika iz matematike, a objavila je i nekoliko znanstvenih radova te je bila suradnica na više znanstvenih projekata. Za svog više od četiri desetljeća pedagoškog rada, uz obiteljske obveze, Ljubica Štambuk uspjela se posvetiti područjima koja nemaju nikakvog dodira s njezinom profesijom - kulturnoj povijesti Perasta i glagoljici.

Ljubav prema zavičaju, koji je kao dijete ostavila, usadila joj je majka Jacinta, a Ljubičin ujak don Gracija Brajković

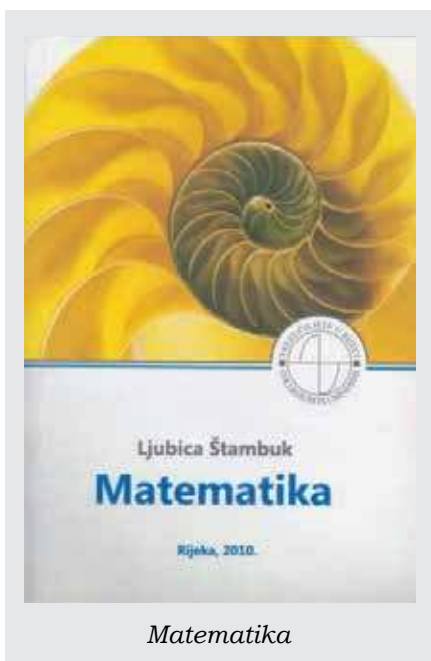
(Perast, 1915. - 1994.) na najplemenitiji način obilježio je Ljubičin život. Posjeti zavičaju 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća bili u dani u kojima je njezin dondo, don Gracija, veliki znalac Perasta, bio pravi vodič kroz kulturnu baštinu te joj je prenio poštovanje za povijest, za prebogato sakralno naslijeđe, posebice Gospu od Škrpjela. Imala je u njemu pravi uzor u vjerskim osjećajima, humanosti, poštenju i skromnosti. Svi oni koji su imali čast poznavati don Graciju i njegovu nećakinju Ljubicu prepoznavali su zajedničku im samozatajnost, blagost, strpljivost, veliku marljivost, kao i nepopustljivost u svojim namjerama te čvrstoću u stajalištima.

Ljubica je nakon vjenčanja za Slavka Štambuka 1970. godine rjeđe dolazila u Perast jer je raspuste i odmore provodila u Sumartinu na Braču, zavičaju svoga supruga. Kuća je tik do mora kao što je i kuća Brajkovića u Perastu. Sedam-

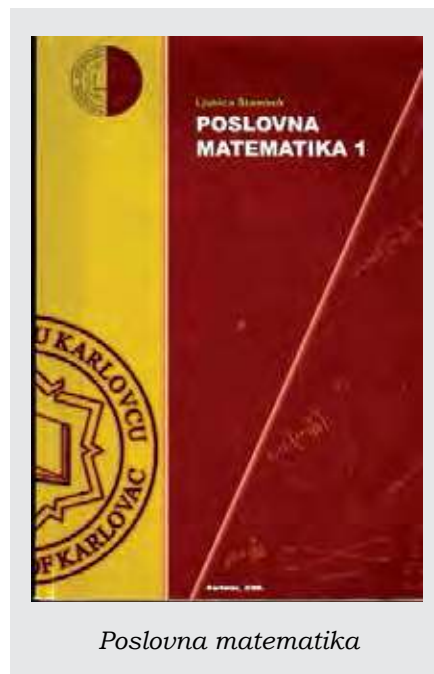
desetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća posjetila je nekoliko puta s obitelji Perast. Don Gracija Brajković umro je 20. 7. 1994., a pokopan 21. 7. 1994. godine. Teško ratno vrijeme nije spriječilo Ljubicu i njezinu sestru da iz Rijeke stignu u Perast kako bi bile prisutne na njegovu sprovodu u Perastu.

Mnogo godina kasnije Ljubica Štambuk napisat će najkompletniji životopis don Gracije Brajkovića pod nazivom „Spomen na don Graciju Brajkovića, zaslužnog bokeljskog svećenika i znanstvenika” i pridonijeti osvjetlavanju njegova **života** i djelovanju u Boki. Tekst je u tri nastavka objavljen u Hrvatskome glasniku br. 165, 166 i 167. Također je o njemu napisala i **članak** u Hrvatskom slovu, koji je objavljen 2. 3. 2018., kao i u **časopisu** Baščina u broju 18 iz studenoga 2018. godine.

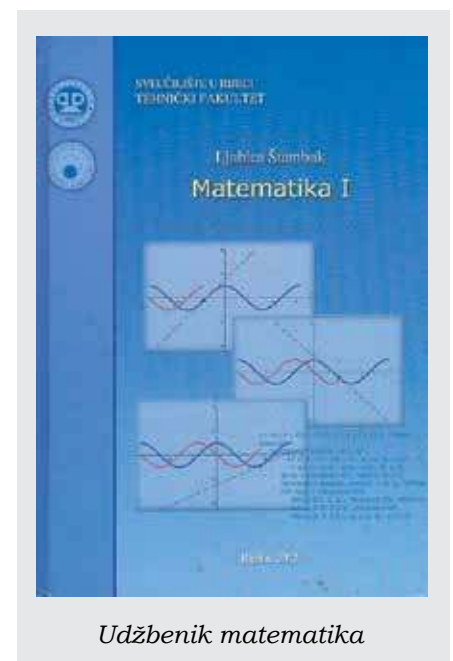
Područje njezina interesa bilo je i pisanje te predavanja o znamenitim ličnostima iz Boke, kao **što** je nadbiskup Andrija Zmajević, pa je tako u Rijeci održala predavanje pod nazivom „Nadbiskup Andrija Zmajević u djelima don Gra-

Matematika

Poslovna matematika

Udžbenik matematika

cije Brajkovića”. Također je o nadbiskupu Andriji Zmajeviću objavila **članak** u Hrvatskom slovu od 29. 3. 2019. Zajednice bokeljskih Hrvata i Hrvatske bratovštine Bokeljske mornarice 809 Rijeka, gdje je predanim radom ostavila neizbrisiv trag.

U jednom trenutku osjetila je potrebu da to znanje podijeli s drugima pa se tako počinje realizirati originalna i korisna misija ostvarena predavanjima koja su bila upućena prvo prema zajednici Bokelja koji žive u Rijeci i Istri, odnosno prema ljudima s kojima je dijelila nostalgiju, ali im je željnima pravih spoznaja o povijesti i kulturi Boke kotorske svojim predavanjima, koja su uvijek bila praćena i videoprezentacijama, pružala obilje radosti.

Za Ljubičin najraniji interes za glagoljsko pismo zaslužan je također don Gracija Brajković, koji je bio poznavatelj glagoljice. U jednom pismu sestri Jacinti iz 1946. godine piše da je kao **župnik** na Mulu i u **Škalarima** pjevao misu na staroslavenskome jeziku. Njezin interes za glagoljicu osnažila je znatiželja za brojevni sustav i način računanja u glagoljici jer je to područje vezano uz matematiku. Može se reći da je preko brojeva zavoljela glagoljicu.

Sve ove skupine znanja koje je dobivala nadograđivala je čitanjem literature i istraživanjem, kada su joj to dopuštale profesionalne obveze.

Mirovina joj je donijela slobodno vrijeme posvećeno izučavanju glagoljice, starog pisma i jedne od temeljnih oznaka hrvatskoga kulturnog identiteta, koja je 2014. godine proglašena nematerijalnom kulturnom baštinom Republike Hrvatske.

Kao autodidakt Ljubica Štambuk postupno je usvajala znanje o starohrvatskom pismu preko dostupnih djela uglednih istraživača glagoljice

i povijesti. Uz to, pohađala je seminar iz glagoljice u Rijeci i u Zagrebu 2016. u organizaciji Pučkoga otvorenog učilišta.

Proučavala je razne glagoljske natpise (na riječkom groblju Kozala, u crkvi sv. Antuna Opata u Pražnicama na otoku Braču) pa je postala poznata i među profesionalnim znalcima. U sklopu projekta Rijeka – Europska prijestolnica kulture 2020. godine Ljubica je, **želeći** pridonijeti afirmaciji i valorizaciji starog pisma, uputila gradu Rijeci inicijativu da se na dostojan način uključi glagoljaška sastavnica ovoga grada. Inicirala je da se u starom dijelu grada Rijeke postavi ploča na latinici i glagoljici, kojima bi se obilježila prva tiskara u Rijeci 1530. i njezin osnivač, modruški biskup **Šimun** Kožičić Benja.

Bila je članica Društva prijatelja glagoljice, surađivala je sa Staroslavenskim institutom u Zagrebu, a trebala je biti angažirana na istraživanju glagoljice u Boki kotorskoj.

Kada je rekla da se „tema o glagoljici i glagoljašima u Boki otvara, a nadam se da će se dalje na njoj intenzivno raditi“, nadala se da je pred njom još radosti koju donose nove spoznaje o kulturnoj baštini. Na žalost, nije uspjela pobijediti bolest, umrla je na dan Peraške fašnade, 22. srpnja 2020. godine.

Ljubicu Štambuk upoznala sam kao autoricu zanimljivog predavanja o glagoljici, koje je održano u Donjoj Lastvi 2016. godine i sreća je još jednom u Krku na istoimenome otoku, na otvorenju izložbe slika Ivana Volarića 2019. godine. Te večeri bila je sretna zbog daška Boke koji je ispunio galeriju Decumanus.

U želji da na stranicama Hrvatskoga glasnika očuvamo sjećanje na profesoricu Štambuk i istaknemo njezin doprinos popularizaciji povijesnog i

kulturnog naslijeđa Boke kotorske, donosimo popis njezinih predavanja:

Glagoljica kao brojevni sustav (Praputnjak, 27. listopada 2015.)

Pisanje brojeva glagoljicom (Praputnjak, 3. studenoga 2015.)

Brojevi na glagoljskim epigrafskim spomenicima (Praputnjak, 10. studenoga 2015.)

Tragovi glagoljice u Boki kotorskoj (Predavanje u povodu Tripundanskih dana – dana Bokelja u Rijeci, 2. veljače 2016.)

Osnovno o glagoljici s posebnim osvrtom na glagoljicu u Brseču (Glagoljski dan u Brseču, 19. ožujka 2016.)

Sjaj hrvatske glagoljice (Predavanje u organizaciji Udruge „Fra Andrija Dorotić“, Sumartin, 10. kolovoza 2016.)

Tragovi glagoljice u Boki kotorskoj (Predavanje u organizaciji Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore i Hrvatske bratovštine Bokeljske mornarice 809 – Rijeka, Donja Lastva, 20. rujna 2016.)

Pisanje brojeva glagoljicom (Predavanje polaznicima Sveučilišta za treću dob pri Pučkome otvorenom učilištu u Zagrebu, 16. studenoga 2016.)

Spomen na književnika i istraživača, popa glagoljaša Ivana Feretića, kapelana u Praputnjaku: 1802. – 1803. (Predavanje u organizaciji Kulturne udruge Praputnjak, Praputnjak, 6. prosinca 2016.)

Što nam govore glagoljski epigrafski spomenici (Glagoljski dan u Brseču, 18. ožujka 2017.)

Hrvatska glagoljska baština (Predavanje u organizaciji Matice hrvatske – ogranak Opatija, Opatija, 20. travnja 2017.)

Liburnijska glagoljska baština (Predavanje u organizaciji Matice hrvatske – ogranak

Predavanje O Don Graciji Brajkoviću u Rijeci

Opatija, Lovran, 9. lipnja 2017.)

Što **nam govore glagoljski natpisi** (Predavanje u organizaciji Udruge „Fra Andrija Dorotić“, Sumartin, 8. kolovoza 2017.)

Tragovi glagoljice u Boki kotorskoj (Predavanje na 8. Saboru glagoljaša „SLOVO ROGOVSKO 2017.“ – Sv. Filip i Jakov, 16. rujna 2017., kao predstavnik HNV-a Crne Gore)

Svestrani pop glagoljaš Ivan Feretić (Predavanje u organizaciji Društva Krčana i prijatelja otoka Krka, Zagreb, 26. listopada 2017.)

Tragovi glagoljice u Boki kotorskoj (Predavanje u sklopu projekta Hrvatska glago-

ljaška baština DPG, Zagreb, 8. studenoga 2018.)

Što **nam govore glagoljski natpisi, posebno natpisi u Bakru** (Predavanje u organizaciji Kulturne udruge Praputnjak, Praputnjak, 28. studenoga 2017.)

Spomen na don Graciju Brajkovića, zaslužnoga bokeljskog svećenika i znanstvenika (Predavanje u povodu Tripundanskih dana – dana Bokelja u Rijeci, 23. veljače 2018.)

Brojevi u glagoljici (Predavanje u organizaciji Matice hrvatske – ogranak Opatija, Opatija, 19. travnja 2018.)

Brojevi u glagoljici (Predavanje u organizaciji 9. Sabora

glagoljaša Slovo Rogovsko, 23. rujna 2018.). Predstavljanje ai predavanje pripremila je u ime Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore. Zbog bolesti nije bila u mogućnosti obaviti prezentaciju. Umjesto nje to je učinila prof. Danijela Deković.

Nadbiskup Andrija Zmajević u djelima don Gracije Brajkovića (Predavanje u povodu Tripundanskih dana – dana Bokelja u Rijeci, 1. veljače 2019.)

Glagoljica na Grobnišćini (Izlaganje u sklopu „Šimčevih dana“ 2019., Dražice, 23. ožujka 2019.)

Otočić Gospe od Škrpjela - od hridi do svetišta (Predavanje u povodu Tripundanskih dana – dana Bokelja u Rijeci, 7. veljače 2020.).

“

Glagoljica i slavensko bogoslužje, to jest liturgija na staroslavenskom jeziku hrvatske redakcije, postali su uzor i ideal i onim hrvatskim krajevima gdje se liturgija vršila samo na latinskom jeziku, te se najprije poslanica i evanđelje puku čitala na hrvatskom jeziku, a u kasnijim stoljećima i oni dijelovi liturgije koji su se glasno izgovarali. Riječ Božja i služba Božja tako je skoro na cjelokupnom hrvatskom prostoru, tj. gdje god su Hrvati živjeli, bila puku razumljiva, te je Božji narod u njoj s punom sviješću sudjelovao, tom se Riječju hranio, tim se pismom kulturno i civilizacijski uzdizao.

(Akademik Josip Bratulić)

”

Opatija Ljubica Stambuk glagoljica

Bokeljski konjski omnibus

Piše:

Mašo Miško Čekić

Godine 1891. u Kotoru je osnovana „Bokeška plovidba“ sa ciljem da se bokeška mjesta povežu stalnom brodskom linijom. Bokešljima je bilo jasno nešto sami moraju preduzeti, ako žele uspostavljati javnog saobraćaja kroz Boku. Dugo i bezuspješno se čekala inicijativa državnih organa. Bilo je sve očiglednije da Austrija ima prečeg posla.

Kapetan Jozo Radoničić i njegov rođak Filip Radoničić, osnivači kompanije „Bokeška plovidba“, kupuju tri manja putnička broda i uspostavljaju redovne brodske linije Herceg Novi – Kotor i Kotor – Herceg Novi, povezujući bokeljska mjesta koja su imala izgrađena pristaništa. Za održavanje redovnog saobraćaja angažovana su dva broda dok je treći korišćen za turističko – izletničke svrhe. Brodski putnički saobraćaj ubrzao je izgradnju novih mula, pa su, kroz nekoliko godina, brodovi stizali do većine mjesta.

Javni kopneni saobraćaj tada nije postojao, a putem uz obalu putovalo se pješke ili na konjima. Kočijama su putovali turisti, državni službenici i bogatiji građani koji su mogli platiti skupi prevoz. Do uvođenja brodske linije Zalivom se saobraćalo barkama, vlastitim ili iznajmljenim, a barkariola je bilo u svim naseljima. Stalni i jeftini kopneni prevoz bio je san Bokelja. Posebno se o tome razmišljalo u Kamenarima, gdje

su putnici, koristeći cataru, sve češće stizali, pa se usložnjavao problem daljeg putovanja. Baš tih godina, u planovima koji su stizali iz Beča, ali i učestalim zahtjevima Bokelja, aktuelna je izgradnja ceste od Rosa, preko Tivta do Lepetana. A ta cesta, svakako će povećati broj putnika, time i problem daljeg putovanja. Kako do Herceg Novog?

Pred kraj 19. vijeka, godine 1899. grupa istomišljenika okupila se u Kamenarima i osnovala preduzeće koje će se baviti prevozom putnika. Na osnivačkoj skupštini akcionara preduzeće je nazvano „Bokeljski omnibus“. Mada je ideja rođena u Kamenarima, među osnivačima, akcionarima i članovima Skupštine i Uprave bili su ugledni ljudi iz cijele Boke: Risna, Bijele, Prčanja, Grblja,

Kruševica, Jošice, Tivta, Baošića, Luštice i Kamenara odakle je bio i najveći broj akcionara. U Statutu društva je zapisano da će „držati omnibus sa konjima za prenos osoba iz Kamenara u Herceg Novi i obratno, a čim se uredi put, i dalje kroz Boku s jedne i druge strane Zaljewa“.

Konjski omnibus prvi put je uveden u saobraćaj 1825. godine u Parizu, a izradio ga je poznati proizvođač kočija Shillibeer. On se ubrzo seli za London i tamo 1829. godine organizuje omnibusnu liniju. Engleski Parlament usvaja poseban Zakon o vuči kočija, a uskoro se omnibusi pojavljuju u Pragu, Liverpulu, Berlinu, Minhenu i više američkih gradova. Baš u vrijeme osnivanja „Bokeljskog omnibusa“ u Pe-

šti se uvodi električni tramvaj, pa taj grad rasprodaje konjske omnibuse koji su u peštanski gradski saobraćaj uvedeni 1832. godine. „Bokeljski omnibus“ kupuje jedna veća kola i 12 konja. Zaposleni su i radnici na omnibusu. Kao znak prepoznavanja, dobili su službene kape optočene žutim širitima. I hijerarhija je uvedena: jedan širit nosio je kočijaš, kondukter dva, a kontrolor tri širita.

Prva javna drumska saobraćajna linija u Boki je svečano otvorena. Omnibus je primao do 25 putnika, a vukla su ga tri konja dok je četvrti, kao rezerva, pratio omnibus. Izgledalo je da se na velika saobraćajna vrata Evrope ulazi u 20. vijek. Na žalost, omnibus nije dočeka kao svoj prvi rođendan u Boki Kotorskoj. Neuređena cesta i glomazna kola, skupo održavanje konja i troškovi zaposlenih iziskivali su dosta sredstava, a zarada od prodaje prevoznih karata bila je mala. Bokeljski su i dalje birali jeftiniji prevoz barkama ili su išli pješke. Nedugo nakon likvidacije „Bokeljskog omnibusa“ i rasprodaje imovine, jedan preduzetnik nabavlja novi, manji omnibus za deset putnika. Vukla su ga dva konja, a liniju koju je trasirao „Bokeljski omnibus“ odr-

Konjski omnibus

žavao je gotovo četiri godine. Zanimljivo je da su na toj liniji saobraćali i prvi bokeljski autobusi koje je, u bokeljski drumski saobraćaj 1908. godine uveo Luidi Misoni iz Dubrovnika. On je sa dva autobusa počeo savremeni putnički saobraćaj u Boki Kotorskoj, ali je zbog loših puteva, čestih kvarova pa i saobraćajnih nezgoda odustao nakon godinu dana. Baš tada se privodi kraju izgradnja puta kroz Risan, a zatim prema Perastu i Orahovcu, a gradi se, davno obećavani put od Rosa do Radovića i dalje preko Mrčevca i Tivta do Lepetana. List „Boka“ u broju 4, od 7. februara 1908. godine, izvještava o „automobilnom“ saobraćaju:

„Između Kamenara i Ercegnovoga počeo je da posreduje automobilni omnibus koji će redovno, deset puta dnevno,

putnike prevažati tamo i amo. Društvo, koje je pod imenom Prvi Bokeljski Automobil uvelo novo saobraćajno sredstvo, zaslužuje utoliko veće priznanje što je novska rivijera najživlji kraj u Boki, a redovni kolski saobraćaj do sada nije mogao biti gori“. I kada su svi očekivali da je problem javnog saobraćaja riješen, počinju nevolje, tačnije saobraćajne nezgode. List „Boka“ o tome piše već početkom marta 1908. godine:

„Automobilni omnibus izvrnuo se prošlog ponedionika na Meljinama. Bilo je ranjenih. Ako se tako počelo, ne može dobro obršiti. Krajem marta nova vijest:

„U prošli ponedeljni dogodio se kod nas nemili slučaj. Automobil, koji vozi putnike od Ercegnovoga do Kamenara, izvrnuo se tako da je jedan putnik slomio nogu, a dvojica su lako ozlijeđena. U malo dana ovo je drugi put da se automobil izvrće. Kondukter od automobila, pri upravljanju sa istim, morao bi malo više pažnje pokloniti jer je svakom od putnika mio život“.

Narod nema povjerenja u savremenu tehniku i okreće leđa autobusima, pa se automobilni omnibus povlači iz saobraćaja. Ponovo se, na istoj relaciji, vraćaju konjski omnibusi. Bilo je to vrijeme pred Prvi svjetski rat. Linija se ukida krajem 1913. godine, a konjski omnibusi definitivno odlaze u istoriju.

(Zbog autentičnosti, tekst nije lektoriran.)

Automobilni omnibus

Pasinovichi u Punta Arenasu

Punta Arenas

Piše:

Branka Bezić Filipović

Među bokeljskim obiteljima koje su živjele u Punta Arenasu, bila je i obitelj Pasinovich. O njima je pisao Lucas Bonacic Doric u svojoj knjizi o naseljavanju pokrajine Magallanes, a podatke smo dobili dobrotom Lucasa Dela Torre Damianovica, koji se potrudio pribaviti i fotografije.

Jose Pasinovich (Josip Pasinović), rođen je u Dobroti 1860. godine u obitelji Josipa i Agneze. Kao potomak drev-

ne obitelji bilo je očekivano da će se školovati, pa je otišao u Trst, tada najvažniju luku Austro-Ugarske. Bio je vrlo vješt u financijskim pitanjima, a proučavao je i vanjsku trgovinu, pa je postao posrednik na Tršćanskoj burzi. Govorio je i bio je pismen na hrvatskom, talijanskom, španjolskom, francuskom i njemačkom jeziku.

Krajem 19. stoljeća emigrirao je s bratom Mateom u Montevideo u Urugvaj. Uskoro su vijesti o pronalasku zlata i mogućnostima prosperiteta južne čileanske pokrajine Magalla-

nes stigle do luka na velikoj Rio de la Plata. Poput mnogih drugih i braća Pasinovich su se tamo uputila i nastanila u gradu Punta Arenasu 1895. godine.

Budući da je pronalazak zlata potaknuo mnoge na put u Južnu Ameriku, Jose Pasinovich je postao agent tršćanskih parobrodarskih tvrtki *Fratelli Kosulich* (podrijetlom s Lošinja) i *Austro-Americana de Vapores de Trieste*, koje su se bavile prijevozom putnika u Buenos Aires i Montevideo, iz Trsta i Napulja preko Las Palmasa i Cadiza.

Punta Arenas, oko 1910 konzul Jose Pasinovich sa suprugom Marijom i djecom

U Punta Arenasu Pasinovich i su se bavili i trgovinom, pa su se već 1900. godine našli među vodećim trgovačkim kućama. Jedine dvije hrvatske tvrtke, koje su klasificirane kao veletrgovine bile su, jedna u vlasništvu partnera Pasinovich/Bois de Chesne i druga u vlasništvu Jerolima Martinića.

Domaćinstvo Pasinovich činili su braća Jose i Mateo, kao i nećak Umberto, sin brata im Krsta koji je ostao u Boki. Njihov poslovni partner bio je Eugenio Bois de Chesne, austro-ugarski državljanin francuskog podrijetla. Tvrtka je zbog izuzetnih sposobnosti suradnika, visine obrtnog kapitala i komercijalnog poslovanja s pravom nosila naziv veletrgovine, a bavila se uvozom i izvozom robe široke potrošnje i regionalnih proizvoda.

Suvlasnici tvrtke bili su inteligentni i kompetentni ljudi. Bois de Chesne bio je bogat, kulturni i šarmantan čovjek i savršen gospodin, koji je studirao u Trstu. Jednako kulturni i školovan bio je i Jose Pasinovich. Zbog njegovih dobro poznatih osobina i zasluga, 1903. godine imenovan je počasnim konzulom Austro-Ugarske u Magallanesu, odredbom grofa Leonarda Starzenskyja, predstavnika Austro - Ugarske. Jose Pasinovich bio je i predsjednik *Austrijskog pripomoćnog društva* u Punta Arenasu, koje je kasnije promijenilo naziv u *Dalmatinsko društvo*. Takva društva su bila uobičajna u Južnoj i Sjevernoj Americi.

Članovi su mjesečno uplaćivali određeni iznos, pa su u slučaju bolesti, nezaposlenosti ili invaliditeta dobivali naknadu, te u slučaju smrti pokapani o trošku društva.

Pasinovich je organizirao i ribolov na morske lavove na južnim morima, sve do Rta Horn, jedrilicom *Alfredo* značajne tonaže koju je, kao dobar Dalmatinac upućen u more i brodove nabavio u Buenos Airesu. Zanimljivo je da su se na jedrilici vijorile tri zastave: čileanska, austro - ugarska i dalmatinska.

Mateo Pasinović, za razliku od svog brata Josea, nije bio toliko prosvijećen i kulturni, međutim, ipak se isticao među ostalim članovima brojne hrvatske zajednice, tada poznate kao austrijske.

Nakon nekog vremena Bois de Chesne se povukao iz posla, a imovinu i obveze ostavio je novoj tvrtci *Pasinovich Hermanos* (Braća Pasinović). Ka-

Punta Arenas veletrgovina Pasinovich

Maria Josefina Agneza unuka Josea

snije su se i braća razišla da bi u poslu ostao samo Mateo. Jose se započeo baviti poljoprivredom i mljekarstvom, te uzgojem stoke na jugu grada.

Jose Pasinovich je 1910. godine otišao u Kotor po djevojku Anku Mirković, podrijetlom iz Budve koja se u Punta Arenasu trebala udati za njegovog nećaka Umberta. U tadašnjim novinama spominje se njegova momačka večer. Proslava se održala nakon Ankinog dolaska, u lipnju iste godine, a nazočni su bili ugledni građani Punta Arenasa: Juraj Jordan, Karl Hinckelmann, Oscar Saller, Simun Macan, Andrija Cicarelli, Petar Hrdalo, Serafin M. Bianco, Celestino Mirgia, Mateo Pasinović i H. Trede.

Sam Jose se oženio Marijom Juanom Tijoux Scudder, rođenom u Santiagu, kćerkom francuskih imigranata. Imali su brojne potomke, ali ih je na žalost malo preživjelo. Naime, Punta Arenas je pogodila

Umberto Pasinovich

epidemija tuberkuloze dvadesetih godina prošloga stoljeća. Tada je umrla i Marija, rođena 1891. godine. Sahranjena je u mauzoleju na groblju u Avenidi Bulnes. Nakon nekog vremena su braća Pasinovich prodala svu svoju imovinu u Magallanesu i preselili su se s obiteljima u Argentinu. Nastanili se u Buenos Airesu, gdje i danas živi Joseovo potomstvo. Joseova kći Marta Pasinovich

udala se za Enriquea Tijoux, brata svog djeda Fernanda. Dobili su kćerku Mariu Josefínu Agnezu Tijoux Pasinovich, rođenu 1923. godine u Punta Arenasu, prije preseljenja obitelji.

Za razliku od svojih ujaka, Umberto se vratio u Kotor sa suprugom i djecom rođenom u Čileu. Tako u Punta Arenasu nema više nikoga tko nosi prezime Pasinovich.

Anka Mirković udana za Umberta Pasinovicha

Kolijevka uljudenog naslijeda

**Stanovnici
grčkog otoka
Para uz pomoć
Dionizija
Sirakuškog došli
su na najduži
hrvatski otok
Hvar 385.
prije Krista
i utemeljili
naseobinu
Far (Pharos)
na mjestu
današnjega
Staroga Grada**

Piše:
Željko Holjevac/Matica

U prapovijesno doba između 4600. i 3800. pojavilo se na Hvaru prvo oslikano keramičko posuđe na nalazištima danilske kulture, npr. kultne posude na četiri noge s visokom ručkom, bogato ukrašene urezanim i udebljanim ukrasima, tzv. ritonima. Od 3800. do 3150. razvijala se hvarska kultura s prvim poznatim prikazom lađe

na ulomku keramičke posude iz Grapčeve špilje na otoku.

Uz pomoć Dionizija Sirakuškog Grci s egejskog otoka Para (Paros) osnovali su koloniju Far (Pharos) na mjestu današnjega Staroga Grada na otoku Hvaru.

Hvarski starosjedioci i saveznici napali su naseljenike u prvoj opisanoj pomorskoj bitki na Jadranu u povijesti. Grčki došljaci naišli su na otpor domaćega ilirskog stanovništva, koje je pozvalo u pomoć svoje sunarodnjake s kopna. Grci

su pobijedili nadmoćan broj malih domaćih lađa jer im je ratnim brodovima doplovio u pomoć Dionizijev zapovjednik iz uporišta na Visu. Iz 4. stoljeća prije Krista potječe natpis o pobjedi Grka nad Ilirima u Hvaru i ostaci grčkih kamenih bedema u Starome Gradu. Grčke naseobine na otoku spominju se u najstarijem poznatom opisu hrvatske obale, Opisu plovidbe (Periplus) nepoznatog autora, tzv. Skilaka ili Pseudo Scylaxa, tj. peljaru iz 335. prije Krista s podaci-

ma o trajanju plovidbe između pogodnih pristaništa. U Oglavku i Koščaku (kraj Sućurja, na istočnome rtu otoka) živjela je ilirska kraljica Teuta.

Nakon I. ilirskog rata (229. do 228. pr. Kr.) Demetrije Hvaranin (Farski) osnovao je uz pomoć Rimljana državu sa središtem u Faru, koja je obuhvaćala srednjodalmatinske otoke (osim Visa) i dijelove današnje Albanije. Odmetnuvši se od Rima, pobjegao je tajno pripremljenim brodom sklonivši se na dvor makedonskoga kralja Filipa V. nakon što je u II. ilirskom ratu u bitki kraj Fara 219. pr. Kr. poražen, a njegov grad srušen. Far je opljačkan i dijelom spaljen, ali su Rimljani dopustili njegovu obnovu. Iz toga doba potječu Farska psefizma i Parski reskript, natpis o poslanstvu koji su Farani uz potporu Rimljana uputili u staru metropolu, na egejski otok Par, moleći za savjet i pomoć Faru koji se nalazio u teškoj stanju. Farani i Parani zajedno su tražili pomoć u Ateni i u proročištu u Delfima.

BURNA SREDNJOVJEKOVNA PROŠLOST

U doba hrvatskih knezova Hvar je pripadao neretljanskoj Paganiji, a u doba hrvatskih kraljeva pripao je Hrvatskoj. Godine 1147. utemeljena je Hvarska biskupija s prvim biskupom Martinom Manzavinijem. Do 1148. otokom je zavladao Venecija. U Hvaru je 1313. osnovan dominikanski samostan. Hvarski srednjovjekovni statut tiskan je 1331. u Veneciji. Od 1331. spominju se crkva sv. Petra na obali i župna crkva sv. Fabijana i Sebastijana u Jelsi. Tijekom 14. stoljeća sagrađena je crkva sv. Kuzme i Damjana u Starogradskom polju. Hvarska tvr-

đava, simbol burne prošlosti otoka, građena je od 13. do 16. stoljeća, a katedrala sv. Stjepana u Hvaru od 16. do 18. stoljeća. Juan Boschetus naslikao je početkom 16. stoljeća sliku Oplakivanje Krista za hvarsku katedralu. U to doba korčulanski graditelji i klesari Nikola Karlić i Marko Pavlović-Milić gradili su zvonik hvarske katedrale, miješanoga renesansno-gotičko-romaničkog stila, ali manirističkih razmjera, a Nikola Karlić projektirao je i trolisno pročelje hvarske katedrale.

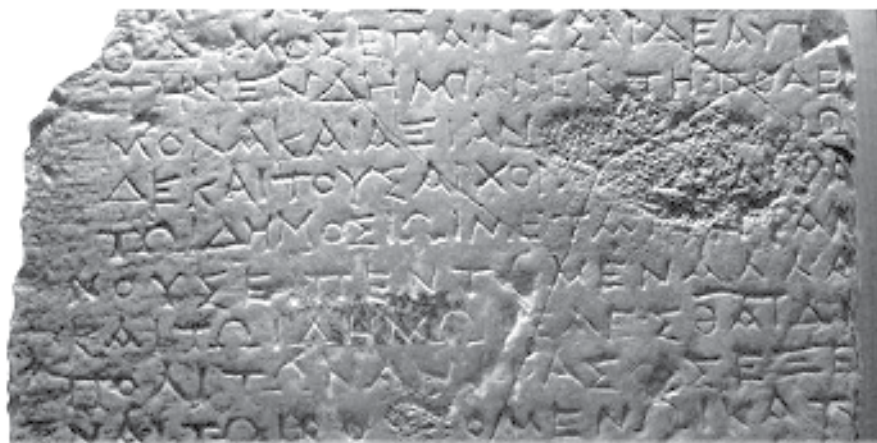
U koralnom priručniku koji se čuvao u dominikanskome samostanu u Starome Gradu, utemeljenom 1482., zapisan je 1400. najstariji poznati primjerak glazbenoga dvoglasja Blagoslovimo Gospodina s hrvatskim tekstom.

Na Hvaru je 1510. izbila buna pučana pod vodstvom Matije Ivanića zvanog vojvoda Janko. Tražilo se pravo pučana na članstvo u Velikom vijeću i izjednačavanje plemstva s

pukom u poreznim obvezama. Uslijedili su progoni plemića i uništavanje dobara. Buna je dosegla vrhunac u kolovozu 1514., kada su ustanici zauzeli grad Hvar i ubijali plemiće, ali je u listopadu iste godine mletačka vojska ugušila bunu.

Hvarske galije sudjelovale su u pomorskoj bitki kraj Lepanta 1571. na mletačkoj strani protiv Turaka koji su se iskrcali na otoku i opljačkali Hvar, Stari Grad i Vrbosku. Stoga je renesansna crkva sv. Marije od Milosrđa u Jelsi sagrađe-

Osim kolonije Far (grčki Φάρος, Pharos) u današnjemu Starome Gradu, na mjestu današnjega grada Hvara u prvoj polovici IV. st. pr. Kr. postojao je i drugi grčki polis Dimos. O godini utemeljenja Fara svjedoči natpis koji su Farani podigli u čast pobjede nad domorocima. Najranije podatke o koloniji donosi grčki povjesničar Diodor (Sikulski) Sicilski (I. st. pr. Kr.). Grci su ondje kovali vlastiti novac, otvorili

keramičarske radionice te proveli parcelaciju Starogradskoga polja (najnižeg dijela otoka), što je do danas ostao najbolje sačuvani primjer grčke parcelacije na Sredozemlju (od 2008. na UNESCO-ovu popisu svjetske kulturne baštine). Far je bio samostalan grčki polis sve do 235. pr. Kr. kad je, zajedno s ostatkom otoka, došao pod vlast ilirskoga kralja, Ardijejca, Agrona.

na oko 1575. u obliku tvrđave. Župna crkva sv. Stjepana u Starome Gradu podignuta je 1605. na temeljima stare crkve iz ranoga srednjeg vijeka. Njezinu unutrašnjost krase lijepi oltar urešen slikom Gospe sa sv. Stjepanom papom i sv. Ciprijanom. U Hvaru je 1608. sagrađena bolnica za mletačke vojnike i mornare, a 1612.

hvarski građani izgradili su prvo komunalno kazalište u Europi. Kapelnik hvarske katedrale Toma Cecchini objavio je u Veneciji 1627. osam instrumentalnih sonata u zbirci Pet misa. To su najstariji sačuvani primjerci instrumentalne glazbe u Dalmaciji.

U Hvaru je 1807. proradila gimnazija s nastavom na tali-

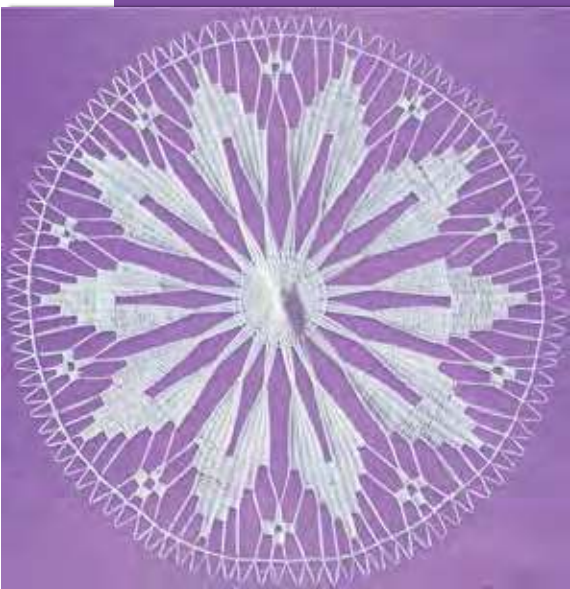
KONTINUIRANI DRUŠTVENI I KULTURNI PROCVAT

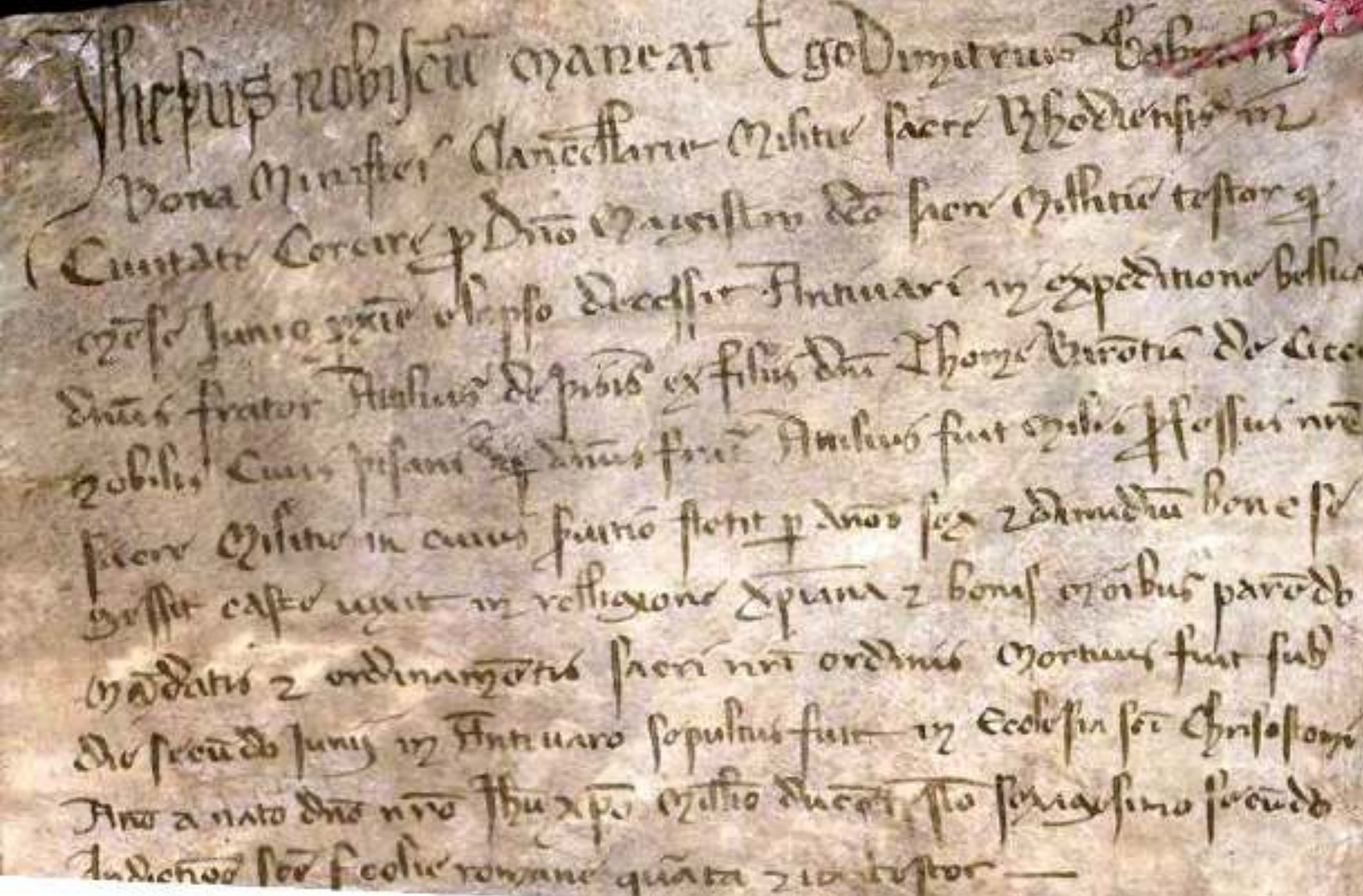
janskome jeziku. Uz državnu subvenciju, austrijski Lloyd otvorio je 1838. parobrodarsku liniju Trst-Hvar-Kotor, a 1858. sagrađena je meteorološka postaja. U Starome Gradu otvorena je 1874. Hrvatska čitaonica, a 1876. utemeljena je starogradska glazba. Tada su živjeli Sime Ljubić, svećenik, arheolog i povjesničar, te don Juraj Binkini, svećenik, publicist i političar, obojica iz Staroga Grada. Iz 1905. potječe prva kulturno-povijesna razglednica Staroga Grada, a 1911. otvoren je hotel Jadran, najstariji hotel u Jelsi. Talijani su 1918. zaposjeli Hvar, ali su se poslije ugovora o granici s Kraljevstvom SHS u Rapallu 1920. morali povući. Oni su 1941. ponovno zaposjeli Hvar, ali su otok 1944. preuzeli partizani. Dovršenjem opservatorija Hvar sa seizmičkom postajom 1972. stvoreni su temelji za astrofizička istraživanja u Hrvatskoj.

Časne čipkarice

Benediktinke dolaze na Hvar u 17. stoljeću. Unatrag nekih 200 godina otkrile su kako od krutih listova američke agave napraviti niti od kojih izrađuju svoju prekrasnu čipku. Od 2009. godine hvarska čipka je na UNESCO-voj listi nematerijalne baštine. Vještina izrade čipke od agave u gradu Hvaru specifična je po materijalu od kojeg nastaje i vezanosti uz benediktinski samostan, utemeljen 1664. godine. Smješten je u stambenome sklopu obitelji pjesnika Hanibala

Lucića, oporučno ostavljena benediktinkama koje su došle s otoka Paga i od tada samostan neprekidno djeluje. Njegov najznačajniji doprinos bio je u obrazovanju jer su sestre vodile žensku pučku školu, od 1826. do 1886. godine. Posao oko pripremanja niti dug je i muko-trpan. Tanke, bijele niti izvlače se iz svježeg lišća agave, ubranih u određeno vrijeme u godini i obrađuju na specifičan način dok ne postanu spremne za tkanje. Prema običaju, niti se ne proizvode po buri jer ih hladan suhi zrak čini krhkim.

Tragom drevnog sakralnog naslijeđa Bara i Barana

Piše: **Savo Marković**

Sakralno naslijeđe srednjovjekovnog Bara predstavlja i dalje znatnu nepoznanicu i izazov istraživačima u odgonetanju njegovih slojeva. U tom cilju primjenjuju se različiti metodološki pristupi izvorima, od arhivskih do vizualnih, kojima se nastoje rasvijetliti određeni historijski i kulturni aspekti, a time dokučiti *communio sanctorum* Bara i nekadašnjih Barana. Upravo životopisi ljudi koji su svoj život završili u Baru, ili Barani koji se se našli u drugim sredinama, pružaju doprinos takvim saznanjima.

Obavijest o crkvi **San Crisostomo** - sv. **Jovan Hrizostom** - **Sv. Ivan Krizostom (Zlatousti) u Baru** - sredinom XIII. vijeka, donosi podatak iz životopisa jednog Pisanina, rodoskog viteza. Kako navodi talijanska znanstvenica Paola Ircani Menichini, rodoski vitezovi, monaški red europskog plemstva (*milicija svetog Jovana od Rodosa jerusalimske kongregacije*), koji su 1309. - 1522. živjeli na tom otoku, imao je svojih članova i u Pisi. Vitezovi s Rodosa tako se spominju u

pergamentima plemenite pisanske porodice Cicci, koja je svojim pripadnicima pridonosila najvažnijim gradskim službama – starješinama (*gli Anziani*), konzulima mora, Dogani *del Sale* – kao i crkvenim institucijama, preko kanonika ili administratora nadbiskupije. Pergament koji pripada ovoj porodici od 1. prosinca 1262. nosi potvrdu *Dimitrius Gabrielisa* iz ureda konjičke milicije s Rodosa u gradu Krfu: „2. juna prošlog” **decessit Antivari in expeditione bellica dominus (?) frater Attilius de Pisis ex filius domini Thome Barontis de Ciccis nobilis civis Pisani**. Preminuo u ratnoj ekspediciji u Baru, Attilio iz Pise **pokopan je u crkvi Sanctus Chrisostomus (mortuus fuit sub die secundo junii in Antivaro sepultus fuit in ecclesia Sancti Chrisostomi)**. Attilio je bio **miles professus** šest i po godina u službi u kojoj **bene se gessit, casta vixit in Christiana religione** („se ponašao dobro, živio čedno u kršćanskoj vjeri”). Sve njegovo oružje i konji ostali su u službi reda, dok su odjeća i roba čuvani za rodbinu, odnosno krvne srodnike. **Dio je iskorišten za troškove pogreba i mise.**¹ U vrijeme njegove smrti u Baru je nadbiskup bio franjevac **Laurentius (Lorvoro) Hortanus**, iz **Orte** kraj **Viterba** u Laciju. Spomenuti titular crkve vrlo je rijedak na istočnojadranskom prostoru; sv. Jovan Hrizostom, sv. Ivan Zlatousti (Atiohija, 344./49. – Komana, Kapadokija, 407.), crkveni otac i učitelj, carigradski patrijarh, mogao bi indicirati gradski kult koji potiče iz bizantskog vremena; svetac je najpoznatiji po homilijama i svome ugodnom glasu.

¹ Paola Ircani Menichini, ‘1216 e 1262: Pisani della „Milizia di Rodi”’, 28. agosto 2020., <http://www.manoscritti.altervista.org/pisani%20milizia%20rodi.html> (21. 11. 2020.).

Barski plemićki rod Borisi u Istri: sv. Bernard

Nakon što je 1610. godine izgradio funtanski kaštel, ugledni diplomat i trgovac Bernardo Borisi aktivirao se oko gradnje crkve posvećene sv. Bernardu, koja je dovršena 1621. godine.

Župna crkva sv. Bernarda

opata, patrona i zaštitnika mjesta, uz obje strane grba na ulaznom portalu sadrži natpis:

DEIPARÆ MARIAE
VIRGINI SACRVM
BERNARDVS BORISIVS
EX VOTO D · MDCXXI

„Pala s Bogorodicom, Isusom i svecima velikih je dimenzija, a datirana je s početkom XVII. st. Zanimljive je ranobarokne kompozicije venecijanskih radionica, ali s prikazom Krista i Bogorodice u renesansnom stilu, po uzoru na istarskoga

slikara Carpaccija“² „a Gospa je očito bila posebno draga Bernardu Borisiju, koji je prije izgradnje kaštela početkom XVII. st. živio u Kopru. Tu su još sjajne srebrne kanonske table i zlatni kalež te kip sv. Antuna“³ U crkvi se nalazi i nadgrobna ploča s grbom plemića Borisi, od kojih je jedan konte tu pokopan.

Barski plemićki rod Župan u Venetu: sv. Lovro i sv. Lucija

Tiberio Župan s braćom i najbližom rodbinom iseljava se kraljem XVI. stoljeća u Veneciju, a već 1585. godine postaje pleban u Sedicu

² Povijest – Općina Funtana-Fontane, <https://www.funtana.hr/vizit-karta-opcine/povijest/> (27. 3. 2021.).

³ Funtana, wikipedia.hr (7. 6. 2017.).

⁴ Detalj, <https://www.rezerviraj.hr/slike/clanci/2/crkva-svetog-bernarda-WHGux5Z.jpg> (27. 3. 2021.).

Crkva sv. Bernarda, Funtana, Istra ⁴

U jednom testamentu iz 1455. godine navodi se:
a *San Bernardi e a Santa Maria di Antivari*.

kraj Belluna. Ogranak uglednoga barskog roda ubrzo se udomaćuje u novom kraju, stekavši nekoliko sakralnih objekata i davši jednog biskupa Belluna i Feltrea.

Crkva sv. Lovra u Pazi (*San Lorenzo a Pasa*) sa zvonikom na glavnom oltaru ima retabl iz 1752. godine sa sv. Lovrom i sv. Franom, a u drugom planu Gospom od Rozarija s dvije grupe anđela. Crkva je postojala već u XV. stoljeću i imala je groblje. Međutim, nakon što je oronula, ponovno ju je izgradio **Nicolò Zuppani**. Na dan sv. Lovra u njoj se slavila pjevana misa. U Baru se npr. crkva sv. Lovra bilježi 1437. godine. Crkvice sv. Lucije (*Santa Lucia*) u Trivi, sa zvonikom na preslicu i kosim krovom, vezuje se uz početak XVII. stoljeća, građevinski korespondirajući s obližnjom villom Zuppani. U unutrašnjosti ima nekoliko slika s epizodama iz Kristova života i *palu* koju su **conti Zuppani** poklonili zgradi natpopa Sedica. Raskošna drvena klecala podsjećaju na drevnu familiju grofova Zuppani. Mala pala s drvenim okvirom **Madona s Djetetom, sv. Antun Opat, sv. Lucija i sv. Karlo Borromejski** platno je bellun-

skog slikara Antonija Lazzarinija (1672. - 1732.). Sv. Antun Opat drži u ruci oganj, dok je sv. Lucija s prepoznatljivim znamenjima nad anđelom koji širi oslikanu draperiju. Na platnu iz nekadašnjeg ora-

torija Zuppani bila je vidljiva 1722./23. godina.⁵

Na osnovi ovakvih tragova može se pretpostaviti koji su i kakvi neposredni motivi pripadnika rodova Borisi i Župan (*Zuppani*) učinili da u Istri i Venetu budu posebno vezani za određene kultove svetaca i jesu li i u kojoj mjeri u novim sredinama nastojali rekreirati atmosferu zavičaja. Ispreplitanje individualnih i kolektivnih iskustava ovjekovječenih u zapisima, ali i u simbolici crkvene opreme, omogućuju naslućivanje socijalno-kulturne pozadine nastanka ovakvih spomenika i rekognosciranje srednjovjekovne komunalne svetačke hijerarhije Bara.

⁵ *Le opere d'arte*, http://www.scholarcantorumsedico.com/le_opere_darte.html, Ricerca e studio a cura di Gianni De Vecchi (14. marzo 2019.).

*POVIJEST BRODSKIH KRUŽNIH PUTOVANJA
U BOKI KOTORSKOJ*

DE GRASSE (76)

De Grasse

„Na veliku subotu ujutro stigao je u Kotor veliki francuski parobrod DE GRASSE sa 576 izletnika i 403 momka posade. U Kotoru ih je čekao nepregledni park od 150 auta i autobusa. Kada se je ta nepregledna kolona stala peti uz serpentine na Lovćen podigli se oblaci prašine, te je Lovćen izgledao kao kakav vulkan...“

Piše:
Neven Jerković

U travnju 1933. Boka kotorska je imala prigodu dočekati uplovljenje jednog od najpoznatijih putničkih brodova toga vremena, francuski transatlantik DE GRASSE. U posjetu Kotoru doputovao je sa skupinom od 576 liječnika koji su plovili Sredozemljem u sklopu jednog svog studijskog krstarenja. Tom je prigodom sa brodom pristiglo i 403 člana njegove posade.

Dubrovački tjednik „Narodna Svijest“ je u svom broju od 19. travnja 1933. donio

zanimljiv osvrt pod naslovom „Francuski i belgijski izletnici“ kojeg ćemo djelomično citirati: „Na veliku subotu ujutro stigao je u Kotor veliki francuski parobrod DE GRASSE sa 576 izletnika i 403 momka posade. U Kotoru ih je čekao nepregledni park od 150 auta i autobusa. Kada se je ta nepregledna kolona stala peti uz serpentine na Lovćen podigli se oblaci prašine, te je Lovćen izgledao kao kakav vulkan. Kad je u Kotor stigao i parobrod JUGOSLAVIJA Jadranske plovidbe u redovitoj turističkoj liniji izletnici nisu mogli više da nagju niti jedan auto. Tad su uzeli teretne kauce (aute), pokrili ih ćilimima te i oni put Lovćena. Veći dio francuskih izletnika došao je u Dubrovnik iz Kotora preko Konavala, a drugi dio parobrodom u 8 s.j. Na putu iz Kotora do Dubrovnika automobili su se zadržali na večeri u Kuparima, gdje ih je pozdravio francuski konzul dr. V. Birimiša. Svi su bili začarani ljepotom prirode, kao izvršnim prijemom i poslugom u hotelu Kupari. Među putnicima bilo je 150 liječnika i 15 universitetskih profesora i ministar Germain Martin. Sutradan, na odlasku oproštajni je govor održao dr. O. Lambert, profesor Univerziteta u Lille. Naglasio je da su očarani ljepotom oba grada u kojima se na svakom koraku osjeća 1000 godišnja kultura. Preko šampanjca, orchestra broda otvirala je našu i francusku himnu, te su se izletnici oprostili uz spontane izmjenične ovacije i pred večer nastavili svoj put za Veneciju.“

Francuski brodar Compagnie Generale Transatlantique je početkom dvadesetih godina prošlog stoljeća u brodogradilištu Cammel Lairds u Birkenheadu naručio brod koji se trebao zvati SUFFREN. Iako je iz tek završenog svjetskog rata

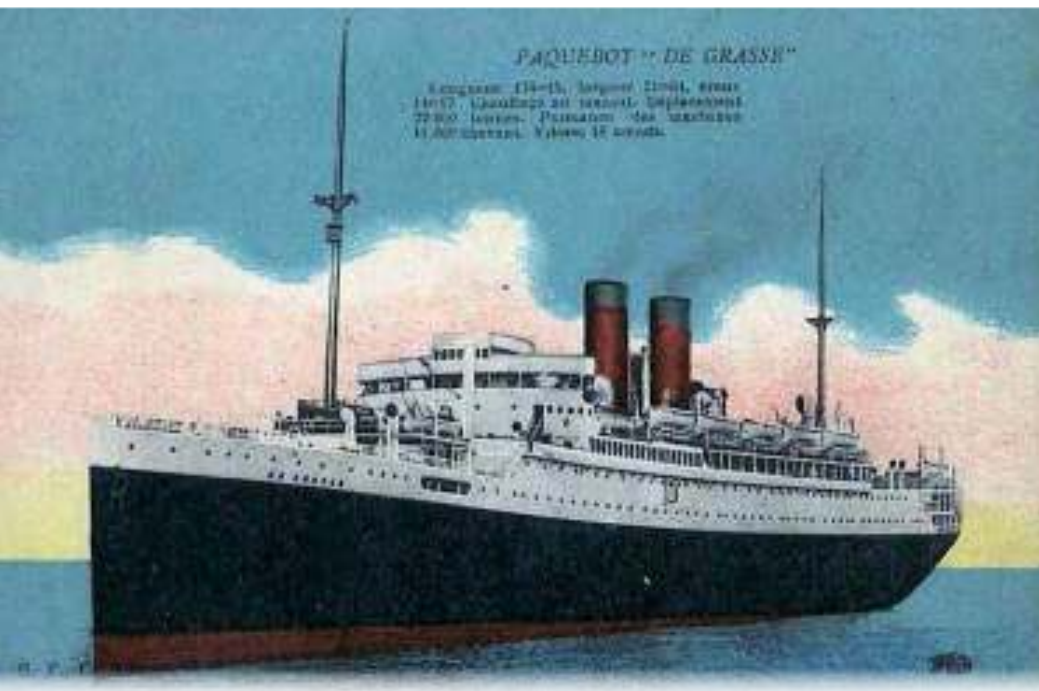

Francuska izašla kao pobjednik, nije nikada, za razliku od Britanaca, uzela kao ratni plijen od poražene Njemačke njene putničke brodove iako joj je gotovo cjelokupna flota bila gotovo potpuno uništena. Francuzi su radije ponovo i iz početka sami počeli stvarati svoju flotu vlastitim sredstvima. Tako je i trup novog broda, pred samo porinuće prekršten u DE GRASSE, napustio navoze britanskog brodogradilišta te otplovio prema Saint Nazaireu gdje je konačno dovršen i potpuno kompletnan. Na prvu je plovidbu pod

zapovjedništvom kapetana Jules Roberta na stalnoj pruzi Le Havre – New York otplovio 21.kolovoza 1924.

Bio je to brod od 17800 GT, dug 175 metara kojemu su dvije naftom ložene parne turbine ukupne snage 12500 KS omogućavale plovidbu brzinom od 17 čvorova. Na svojim prostranim palubama mogao je prihvatiti 2100 putnika. Putničko teretnu prugu iz Francuske prema Americi tih je godina DE GRASSE uspješno održavao zajedno sa brodovima FRANCE, PARIS i ILE DE FRANCE.

Nakon što je potpuno rekonstruiran 1932., DE GRASSE poduzima i prva kružna putovanja sa polaskom iz New Yorka. U jednom od prvih tako organiziranih krstarenja dolazi i u Boku kotorsku. Bila su to teška vremena u Zapadnome svijetu nakon kraha burze na Wall Streetu, pa su se brodarke kompanije u nedostatku redovnih putnika snalazile organizirajući sve više posebnih kružnih putovanja. Na koncu je kriza eskalirala u još jedan svjetski rat u kojem putnički brodovi započinju ploviti u sasvim novim ulogama.

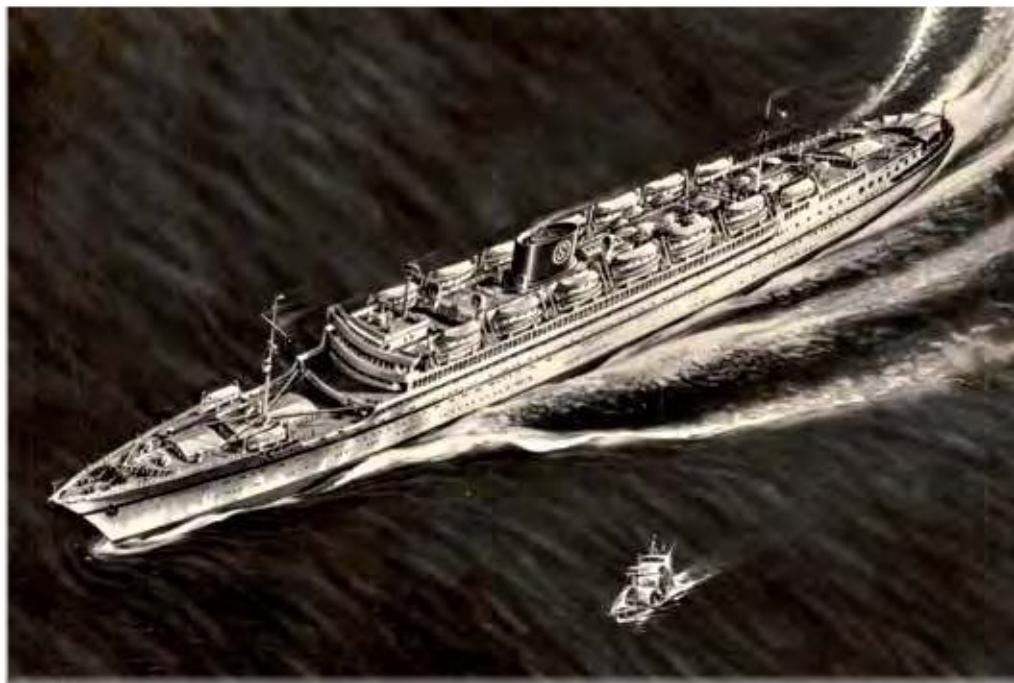
DE GRASSE nakon kapitulacije Francuske služi neko vrijeme njemačkom Wermachtu za smještaj vojnika, potom Talijanima kao pomoćni brod podmornicama na Atlantiku a od 1942. francuskoj kvislinškoj vladi kao školski brod za obuku unovačenih mornara. U ljeto 1944. Nijemci ga u povlačenju pred saveznicima potapaju u luci Bordeaux. Po završetku rata DE GRASSE je izvučen na površinu i otegljen u Saint Nazaire, gdje je u brodogradilištu Chantiers

& Ateliers do ljeta 1947. potpuno rekonstruiran. Ostao je u povijesti zabilježen kao prvi francuski brod koji je nakon Drugog svjetskog rata obnovio pomorske putničke veze sa Amerikom.

Ipak, godine čine svoje, pa je već 1952. DE GRASSE na pre-

stižnoj pruži za New York zamijenjen novim brodom FLANDRE. Nakratko poduzima plovidbe iz Le Havrea za Antile, da bi već 26. ožujka sljedeće godine bio prodan kanadskom Canadian Pacific Lineu. Dobio je i novo ime – EMPRESS OF AUSTRALIA pod kojim održava redovnu prugu Liverpool-Quebec-Montreal. Međutim, brzo je rasporemljen koncem 1955. i uskoro prodan talijanskom brodaru Grimaldi - Siosa Line. Pod novim imenom VENEZUELA započinje ploviti iz Napulja prema Venezueli i lukama Guadeloupe, Trinidad, Martinique, Curacao, Kingston, Vera Cruz i Port Everglades.

Na ovim emigrantskim prugama uspješno plovi sve do 17. ožujka 1962. kada je kod poznatog francuskog ljetovališta Cannes punom brzinom naletio na stijene. Nastala šteta je proglašena kao „Total loss“ pa je VENEZUELA uskoro odsukana i u kolovozu otegljena u talijansku luku La Spezia gdje je nedugo nakon toga i razrezana u staro željezo.

Venezuela

SAKRALNI OBJEKTI U BOKOKOTORSKOM ZALIVU (2)

Mr. sc. Jovan (Jovica) Josifov MARTINOVIĆ (rođen 1935. godine u Kotoru), arheolog i povjesničar, raniji kustos i direktor Pomorskog muzeja Crne Gore u Kotoru te direktor Općinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i konzervator-savjetnik Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Kotoru.

Sudjelujući aktivno u obnovi i revitalizaciji iznimno bogatoga spomeničkog fonda sakralnih objekata na teritoriju triju općina Boke kotorske – Kotor, Herceg Novog i Tivta nakon katastrofalnog potresa koji se dogodio 15. travnja 1979. godine, a koju je izvodila novoformirana operativa kotorskog Zavoda pod rukovodstvom vrijednog djelatnika Miroslava Franovića i drugih suradnika, autor je prikupljao podatke o svim crkvenim građevinama, kao i fotografski materijal te je od toga nastao jedan sažeti kompendij s popisom svih crkvenih spomenika na ovom teritoriju kao vječni memento trajanja tijekom stoljeća.

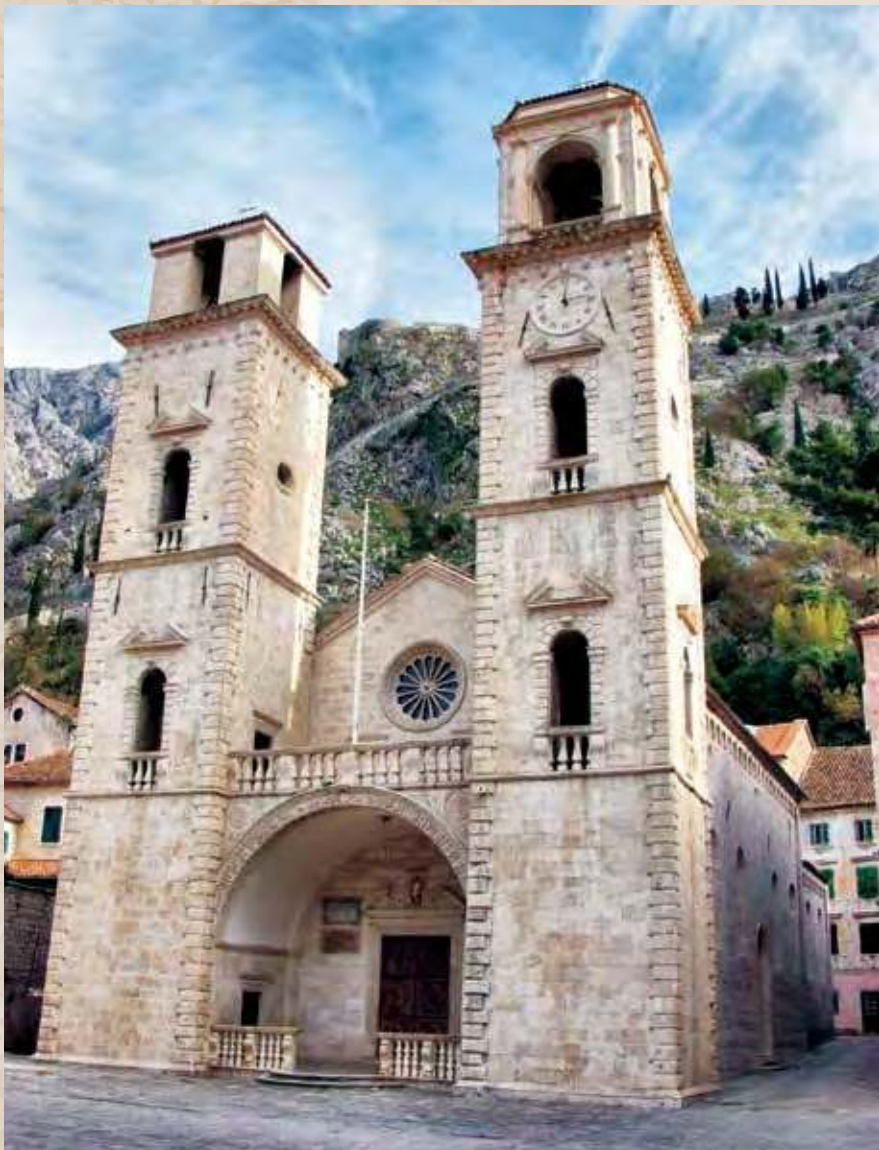
Piše:

Jovan J. Martinović

Prvi period ili tačnije: VII i VIII vijek postojanja i razvitka suživota Romana u gradovima i paganskog slovenskog živilja u okolini teško se prati uslijed rijetkih sačuvanih historijskih izvora, ali zato od IX vijeka počinju teći prve, istina oskudne vijesti o zbivanjima u ovom regionu. U sklopu prodora istočnjačkih kultova svetaca i mučenika u gradove na jadranskim obalama izgleda da prednjači **KOTOR**, čak ispred Zadra ili Venecije naprimjer, budući da se na samom osvitlu IX vijeka ili - po kasnije zapisanim podacima - 13. januara 809. godine, prenose iz Konstantinopolja u Kotor svete mošti maloazijskog mučenika Svetog

Tripuna, stradalog za Hristovu vjeru u progonima rimskog cara Decija krajem III vijeka naše ere. Legenda o prenosu mošti obiluje dragocjenim detaljima: brod mletačkih trgovaca sa moštima kotorskog mučenika strašna oluja je natjerala da potraži zaklon i spas u maloj luci Rose na ulazu u Bokokotorski zaliv. Saznavši za mošti, Kotorani su došli svojim brodovima u Rose i od Mlečana, pohlepni na sjaj zlata, otkupili mali mermerni sarkofag sa moštima i dovezli ga u svoj grad. Na čelu povorke građana išli su mornari noseći korporativno Svečev mermerni sarkofag, pa neki upravo u tom činu vide početak formiranja kasnije Bratovštine kotorskih pomoraca, današnje Bokeljske mornarice. Spiritualna snaga svečevih

mošti bila je nemjerljiva i tri puta zaustavljala povorku, a kada je predvodnik mornara nešto nedolično rekao, usta su mu se izokrenula u znak kazne. Tamo gdje su se mošti treći put zaustavile, kotorski građanin Andreaci ili Andrea Saracenis odlučio je da sagrađi crkvu tipa **martirija**, koja je do nedavno bila poznata pod imenom „rotunde“ (crkve okrugle osnove) Svetog Tripuna, ali su u iskopavanjima otkriveni ostaci temelja manje sakralne građevine, sagrađene na osnovi u obliku grčkog krsta jednakih krakova, sa tri prislonjene apsidi nad čijim je središnjim prostorom, u kome je bio postavljen sarkofag sa moštima, mogla stajati kupola, pa bi se na ovu crkvu mogao odnositi pridjev „heilematikòs“ = okruglast, zaobljen,

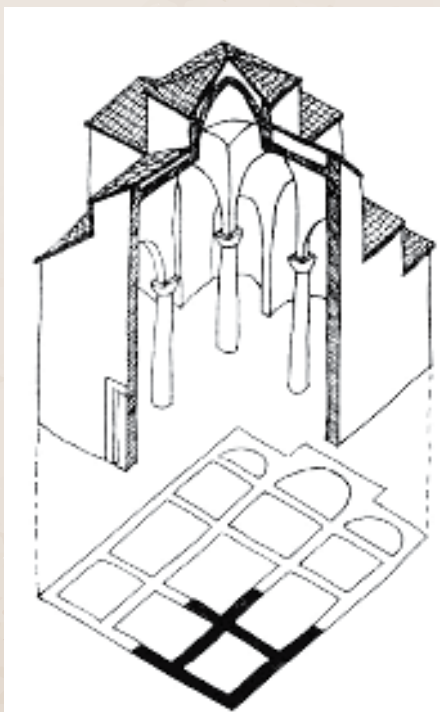
presvođen, kojega vizantski car – pisac Konstantin Porfirogenet upotrebljava da označi sve presvođene građevine centralne osnove u gradovima na istočnoj obali Jadrana, posebno u Splitu (podrumi Dioklecijanove palače) i Zadru (crkva Svetog Donata). Posebno je interesantan Porfirogenetov poetski opis Kotora, koji kaže da ime grada na jeziku ovdašnjih Romeja znači nešto usko, pošto se more kao uski jezik zavlaci u kopno 15 ili 20 hiljada koraka, a oko grada su svuda

visoka brda, tako da se sunce zimi ne vidi nikako a ljeti samo u podne, te da je u gradu položeno tijelo Svetog Tripuna koje uspješno liječi sve bolesne no najviše one koje su obuzeli zli duhovi, a njegova je crkva „heilematikòs“ - okruglasta ili presvođena.

U tom istom IX vijeku započinje i traje sve do kraja XI vijeka period poznat u istoriji umjetnosti kao preromanika, period koji se poklapa sa početkom trovjekovnog misionarskog djelovanja monaha

iz reda Svetog Benedikta iz Nursije, koji iz svojih centara u Italiji a posebno iz znamenitog svetišta Svetog Mihovila na poluotoku Monte Gargano, u nekoliko valova prelaze Jadran i počinju graditi i ukrašavati svoje brojne opatije i svetišta duž obale, pa čak i duboko u unutrašnjosti (Martinička gradina kod Spuža). Crkve novih benediktinskih preromaničkih opatija posvećuju se, naprimjer, **Sv. Petru** (Bijela), **Sv. Đorđu** (otočić ispred Perasta), no najčešće **Sv. Mihailu** (Kotor, Prevlaka kod Tivta, Martinići kod Danilovgrada), a ukrašavaju se kamenim crkvenim namještajem, kao što su osobito plutejne pregrade ili septumi, koje odvajaju prezbiterialni, oltarni dio od prostora za vjernike, sa mermernim pločama ukrašenim ornamentima od troprutaste pleterne trake u vidu ukrštenih krugova, rombova, meandara, nad kojima na stubićima leže grede tegurija ili zabata, ukrašene ornamentom valovitih kuka, često sa natpisima koji omogućavaju datiranje postavljanja septuma. Nad oltarnim mensama uzdižu se na četiri stuba kameni baldahini – ciboriji, takođe sa bogatim ukrasima pletera kombinovanog sa likovnim prikazima životinja (lavova, jagnjadi, ptica), ili pak imitacije antičkih uzora (astragala i kimationa), dok se na drugim predmetima crkvenog namještaja, krstionicama ili pulpitima, klešu likovi orlova i lavova oko drveta života ili euharistijski motivi dva pauna kako piju iz kantarosa ili pehara. Starohrišćanske episkopske bazilike, najčešće posvećene **Sv. Mariji** (Kotor, Budva), dobijaju novi preromanički namještaj sa bogatom dekoracijom u svojoj unutraš-

njosti, najviše zahvaljujući djelatnosti benediktinskih misionara i graditelja, ali ne samo u gradovima već često i u dalekim i zabitnim naseljima područja Bokokotorskog zaliva. Upravo zbog toga, dosta kasnije, 6. januara 1345. godine, papa Klement VI piše srpskom kralju i docnijem caru Stefanu Dušanu i traži da se vrate natrag oduzeti samostani reda Svetog Benedikta i to: **Sv. Marije** u Budvi, **Sv. Nikole** u Petranici (selo Radovanići u Luštici), **Sv. Luke** u Krtolima (selo Gošići), **Sv. Mihaila** na Tombi (Prevlaka kod Tivta), **Sv. Petra** u Gradecu (Gradiošnica kod Tivta), **Sv. Marije** u Risnu (ili u Rosama?), **Sv. Petra** u Polju (Bijela?) i **Sv. Marka** u Pinu (Tivat), kao i druge crkve u unutrašnjosti zemlje, u Prizrenu, Brveniku i drugdje. Obilje fragmenata i djelova crkvenog namještaja, nađenog slučajno ili prilikom istraživanja romaničkih crkava u Kotoru, sačinjava najdra-

gocjeniju zbirku inače izuzetno bogatog fundusa kotorskog gradskog Lapidarija.

Tokom XII i XIII vijeka, odnosno, u vrijeme najvećeg cvata romaničkog stila nastaju najznačajniji spomenici graditeljskog umijeća srednjovjekovnih majstora, graditelja i vajara u **KOTORU**. Godine 1124. kotorsko gradsko Vijeće, sastavljeno od dvanaest plemića na čelu sa priorom (gradskim knezom) Melom i uz prisustvo biskupa Urzacija, donosi odluku da se crkvi **Sv. Tripuna** dodijeli „Tumba Svetog Arhangela“ ili stara benediktinska opatija **Sv. Mihaila** na poluostrvu Prevlaka kod Tivta, odnosno tačnije, prihodi te bogate opatije, svakako za gradnju nove, romaničke kotorske Katedrale, neposredno uz malu prvobitnu crkvu – **martirij Sv. Tripuna**, a umjesto oronule i dotrajale starohrišćanske episkopske bazilike sadašnja crkva **Sv. Marije** „od rijeke“ ili Blažene Ozane. I zaista, glavni i dva bočna oltara nove, velelepne katedrale Svetog Tripuna osvećeni su 19. juna 1166. godine, kada je na apostolskoj stolici sjedio papa Aleksandar III, u vrijeme vizantskog imperatora Emanuela Komnena, a u prisustvu njegovog izaslanička „kir“ Izanacija, vojvode Dalmacije i Duklje, te gradskog kneza (priora) Vite i velikog broja crkvenih velikodostojnika. Posvetu glavnog oltara u čast Svetog Tripuna, novog zaštitnika grada Kotora, te Svetih Prima i Felicijana, izvršio je kotorski biskup Majo ili Malon, lijevi bočni oltar posvetio je albanski biskup Lazar u čast Svete Marije, a desni bočni oltar ulcinjski biskup Ivan u čast svetih apostola i mučenika Ivana i Pavla.

Nova romanička Katedrala građena je u obliku trobrodne, troapsidalne bazilike, a na pročelju su po južnoitalijanskim uzorima bila postavljena dva vitka zvonika sa kamenim piramidalnim krovovima, spojena međusobno galerijom na stubovima, kako se to vidi na nekim srebrnim reljefima XVI vijeka. Ovaj južnoitalski upliv je sam po sebi razumljiv, budući da je kotorska Biskupija bila izuzeta ispod vlasti salontanskog, dubrovačkog ili barskog arcibiskupa i bila podložena Arhibiskupiji u Bariu (Italija), možda već od kraja XI vijeka, a najkasnije od 1172. godine, pa sve do prve polovine XIX vijeka. Bočni brodovi Katedrale su građeni upola uži od centralnog, od kojeg su bili razdvojeni sa tri para naizmjenično postavljenih monolitnih stubova od raznih vrsta mermera sa kompozitnim kapitelima, možda sa nekog antičkog lokaliteta, te peterolisnih zidanih stubaca,

pilastara od lokalnog crvenog kamena iz majdana Đurići, a bili su pokriveni nižim, ravnim krovovima sa olovnim prekrivačem. Centralni brod su od sredine XIV vijeka osvjetljavala tri para skladnih i rakošnih romanogotičkih trifora, a na centralnoj apsidi postavljena još plastičnija i bogatija takva trifora, kakva je našla svoj odjek u sličnim triforama na apsidama srpskih srednjovjekovnih manastira, posebno na

Kosovu. Još u prvoj polovini XIV vijeka čitavu unutrašnjost crkve oslikali su freskama takozvani „grčki slikari“ (*pictores greci*), dakako ne stvarno majstori iz Grčke, već slikari pod jakim uplivom vizantskog zidnog slikarstva, koji su se iz unutrašnjosti Balkanskog poluotoka spuštali na Primorje, noseći sobom - zajedno sa vrčevima boja - već gotove predloške fresko scena, sa likovima obučenim u vizantske

ornate i odore, pa su na taj način, naprimjer, prikazani i novootkriveni likovi dva velika crkvena oca – Sv. Augustina i Sv. Ambrozija te niz djevice, Hristovih zaručnica, u potbušnjima lukova glavnog broda Katedrale, kao i od ranije poznata skupina u sceni Skidanja s krsta u centralnoj apsidi. Ovim je podcrtana uloga Kotora kao transmitora orijentalnih, vizantskih uticaja ka zapadu, ali i novih impulsa velikih europskih stilova romanike i gotike prema unutrašnjosti, te stoga nije za čudo što je istinsko remekdjelo srpske srednjovjekovne arhitekture, crkvu manastira Visoki Dečani kod Peći, gradio arhitekta iz Kotora „grada kraljeva“, fra Vita, „mali brat“, minorit trećeg, laičkog franjevačkog reda, inače opat crkve **Sv. Marije** „od mosta“ u Kotoru.

Velelepnot unutrašnjosti Katedrale upotpunio je u drugoj polovici XIV vijeka vitki romanogotički kameni ciborij nad glavnim oltarom, na čijim oktogonlnim stubovima od crvenog lokalnog kamena iz Đurića počiva baldahin sa vitkim trospratnim krovom kao od kamene čipke, na čijoj je moćnoj nosećoj gredi jedan, nažalost nepoznati majstor znamenite kotorske klesarske škole izveo iskrenim i pomalo naivnim jezikom romaničke umjetnosti niz scena o životu i čudesima Sv. Tripuna, dok je u svetištu Relikvijara Katedrale, mletački skulptor početka XVIII stoljeća Francesco Penso zvani Ca'Bianca, izradio u kararskom mermeru šest minucioznih metopa o martiriju patrona Katedrale i zaštitnika grada Kotora.

(Po želji autora, tekst nije lektoriran.)

In memoriam

Andrija Krstović (1935. - 2021.)

Prije nekoliko dana mrtvačko zvono crkve sv. Antona u Tripovićima objavilo je odlazak još jednog od svjedoka i sudionika mijena, lijepih i loših vremena koja su snalazila Tivat.

U 86. godini od posljedica koronavirusa umro je u bolnici na Cetinju Andrija Tripov Krstović, poznati tivatski sportski, društveni i politički djelatnik.

Andrija potječe iz tivatske starosjedilačke obitelji, koja je dala za ovu sredinu mnoge značajne ljude i čitav niz marljivih, stručnih, nadasleko poznatih zanatlija bez kojih bi lokalna povijest bila nezamisliva.

Rodio se u Tivtu 25. srpnja 1935. godine. Čitav život proveo je u Mažini, dijelu staroga Tivta u kome Krstovići žive stoljećima.

Pomorski arsenal, koji je izgradila Austro-Ugarska (na zemlji jednog Krstovića), nije bio samo presudan za razvoj Tivta, nego i za sudbine generacija mladih Tivćana koje su nastavljale tradicionalna zanimanja svojih djedova i

očeva te stasali u vrsne zanatlije. Za takav profesionalni i životni put bio je pripremljen i Andrija pa je nakon osnovne škole završio zanat broskog mehaničara i dugo godina radio na remontu ratnih brodova u Mornaričko-tehničkoj remontnoj zavodu „Sava Kovačević“. Kasnije je bio zaposlenik u Stambeno-komunalnom poduzeću i tivatskom Domu zdravlja do 1996. godine, kada odlazi u mirovinu.

Andriju Krstovića pamtit ćemo prije svega po njegovim zaslugama u tivatskom sportu. Od najranije mladosti bavio se sportom. Tijekom 50-ih, 60-ih i 70-ih godina XX. stoljeća, kada je sport imao smisao plemenitosti natjecateljskog duha, Tivat je bio središte sportskih događaja, a jedan od najznačajnijih aktera bio je Andrija, po kome se tivatski sport prepoznavao. U rukometnom klubu „Partizan“ postigao je najveći uspjeh, sudjelovao je na republičkim i državnim turnirima i natjecanjima u Crnoj Gori i Jugoslaviji.

Andrija 1939.

Za petnaest godina predanog bavljenja sportom Rukometni savez Jugoslavije dodijelio mu je 1970. godine brončanu medalju. Zavrijedio je i titulu počasnog predsjednika RK „Partizan“. Kako je multidisciplinarno bavljenje sportom bilo jedna od posebnosti toga doba, nije čudno da je, uz rukomet, bio i uspješan košarkaš kluba „Partizan“ i vaterpolist u vaterpolskom klubu „Neptun“.

Kada se prestao aktivno baviti sportom, nastavio je raditi

s mladima kao trener u vaterpolu, plivanju i rukometu.

Pozne godine učinile su da mu je od svih sportova ribanje pružilo tada najviše zadovoljstva, uz navijačku strast za NK Dinamo iz Zagreba, dugu više od pola stoljeća.

Andrija Krstović bit će posebno zapamćen i po svome društvenom i političkom doprinosu u vrijeme kada su preostali Hrvati iz Boke (koji je nisu napustili 90-ih godina) započeli bitku za opstanak i očuvanje svoga nacionalnog, vjerskog i kulturnog identiteta. Nenametljiv, ali dosljedan i pouzdan, Andrija Krstović bio je sudionik rađanja nekoliko značajnih institucionalnih okupljanja Hrvata. Bio je uvijek tamo gdje je trebalo obraniti interese Hrvata u Crnoj Gori i svoje ime utkao u temeljne vrijednosti svih hrvatskih udruga, ali i tamo gdje se dokazuje neupitna odanost državi Crnoj Gori.

Andrija Krstović bio je aktivan član Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore od osnivanja 2001. godine. Obnašao je odgovorne dužnosti, bio je član predsjedništva HGD-a, a krajem 2003. godine bio je povjerenik HGD-a za grad Tivat. U povodu proslave pete obljetnice od osnivanja Društva, 2006. godine dodijeljeno mu je

*Sa suprugom Zlatkom Đurići
1958. godine*

priznanje za doprinos u ostvarivanju ciljeva Društva. Kao povjerenik HGD-a, skoro dva desetljeća brinuo se da Hrvatski glasnik, jedino tiskano glasilo Hrvata iz Crne Gore, dođe do tivatskih čitalaca.

Velike zasluge ima i kao jedan od osnivača tada jedine hrvatske političke stranke, Hrvatske građanske inicijative, 2002. godine, Hrvatskoga nacionalnog vijeća 2006. godine i Nevladine udruge „Dux Croatorum“ 2007. godine.

Andrija je imao miran i sretan obiteljski život kao suprug, otac i djed.

Ispratili su ga na posljednji počinak njegovi najbliži te je pokopan na groblju sv. Šimuna, uz svoju voljenu suprugu Zlatku.

Zbog zdravstvene situacije i zabrane okupljanja mnogima je bilo uskraćeno da mu odaju posljednju počast, ali ne i da ga trajno sačuvaju u sjećanju.

Marija Mihaliček

*Predsjedništvo HGDCG od 01.03.2002. - 20.11.2003.,
(Andrija drugi s desna)*

In memoriam

Miroslav Homen

(02.08.1940. - 07.03.2021.)

Rodio se u Dubrovniku 2. kolovoza 1940. godine. U Kotoru je 1959. godine završio Klasičnu gimnaziju, a paralelno je pohađao i Srednju muzičku školu, koja je zbog renoviranja Biljarde s Cetinja preseljena u Kotor. Maturirao je u Titogradu 1960. godine gdje je Srednja muzička škola našla svoje trajno mjesto. Na Muzičkoj akademiji u Sarajevu studirao je kompoziciju kod Miroslava Špilera i dirigiranje kod Mladena Pozajića. Nakon diplomiranja 1966. godine radio je kao dirigent, direktor Opere i baleta Narodnog kazališta u Sarajevu i bio redoviti gost dirigent Sarajevske filharmonije. Dirigirao je koncertima Simfonijskog orkestra i zbora RTV Sarajevo. Istodobno je vodio akademski zbor „Slobodan Princip Seljo“ s kojim je održao veliki broj koncerata u zemlji i inozemstvu i osvojio mnogobrojne nagrade. Godine

Poslije duge i teške borbe s opakom bolešću, u Kotoru je preminuo Miroslav Homen, dirigent i muzičar. Vijest je potresla njegovu porodicu, prijatelje, Bokelje s kojima je bio duboko vezan, kao i muzički i kulturni svijet Hrvatske i Crne Gore.

1975. osnovao je i vodio komorni zbor Muzičke omladine BiH, a 1991. zbor HKUD-a „Napredak“. Usporedno je bio docent, a zatim i profesor na Muzičkoj akademiji u Sarajevu. Od 1992. godine angažiran je u HNK „Ivan pl. Zajc“ u Rijeci kao šef dirigent Opere. Redovito je gostovao u Operi HNK u Zagrebu i Splitu, a na-

kon devedesetih ponovno se kao gost dirigent vraća u Sarajevo. Od 1993. bio je profesor na Odsjeku muzičke kulture Pedagoškog fakulteta u Puli gdje je utemeljio i vodio Muški zbor Istarskoga narodnog kazališta.

Kao dirigent gostovao je u Engleskoj, Italiji, Mađarskoj, Njemačkoj, Poljskoj, Španjolskoj... U riječkom i sarajevskom kazalištu s velikim uspjehom postavio je opere G. Verdija (Traviata, Nabucco, Krabuljni ples, Ernani, Trubadur, Aida, Don Carlos, Rigoletto, Moć sudbine) i G. Puccinija (La Boheme, Tosca, Turandot, Madam Butterfly),

G. Donizettija (Don Pasquale, Vojvoda od Albe), P. Maskanjija (Cavalleria rusticana), J. Hatzea (Josip i Mara) i A. Horozića (Hasanaginica), a od baleta izdvajaju se Kameni cvijet, Romeo i Julija te Pepeljuga S. Prokofjeva. Njegov koncertni repertoar obuhvaćao je djela klasične muzike, simfonije i koncertne kompozicije klasičara i romantičara, a od većih kompozicija ističu se izvođenja oratorija *Mesija* G. F. Handela i *Juditha triumphans* A. Vivaldija, kao i *Rekvijem* Mozarta, Verdija, Sen Sansa i Fauréa.

Dobio je Nagradu muzičkih umjetnika BiH 1985. i Nagradu „Milka Trnina“ 1998. godine.

Miroslav Homen zadužio je bosansku, hrvatsku i crnogorsku kulturnu i muzičku

javnost upornim, pedantnim i predanim radom. Svoj entuzijazam, talent, elan i posvećenost znao je prenijeti na mnogobrojne kolege i suradnike. Mladenačku energiju i pokretljivost koju je zadržao i u poznim godinama imao je i na sceni i u svakodnevnom životu. Volio je Kotor i stalno mu se vraćao.

Surađivali smo na nekoliko projekata u sklopu Festivala gudača i Festivala klapa u Perastu. U organizaciji Muzičke škole „Vida Matjan“ iznimnu potporu pružio je u organiziranju koncerta posvećenog njegovu ocu, Antunu Homenu. Tim povodom izvedena su djela, kompozicije čiji je izbor Miro priredio i nije krio ponos na svog oca, također poznatoga kotorskog muzičara, zborovođu, dirigenta, kompozitora i orguljaša.

U sklopu manifestacije „Tjedan Hrvata iz Crne Gore“ koju je organiziralo Hrvatsko građansko društvo Crne Gore u Zagrebu od 22. do 28. rujna 2003. godine, Miroslav Homen i njegov sin Robert Homen dirigirali su orkestrom u Hrvatskome glazbenom zavodu. Na koncertu su se izvodila djela bokeljskih skladatelja Antuna Homena, Antuna Kopitovića, Iva Brkanovića i Željka Brkanovića.

Cjelokupno umjetničko djelo Miroslava Homena zaslužilo

je vrednovanje koje će ukupna javnost i nakon njegove smrti znati cijeniti i poštovati. Ljubitelji muzičke umjetnosti trajno će ga se sjećati po mnogobrojnim vrhunskim ostvarenjima tijekom duge i uspješne umjetničke karijere.

Neka mu je vječna slava i hvala!

Marina Dulović, prof

Na istoj sceni sa sinom Robertom, također dirigentom

Sjećanje na

Milana Bandića

(22.11.1955. - 28.02.2021.)

Milan Bandić rođen je 22. studenoga 1955. u Grudama u Bosni i Hercegovini, gdje je završio osnovnu i srednju školu. Diplomirao je na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, a 2000. godine upisao je postdiplomski studij na tom fakultetu.

Milan Bandić bio je u šest mandata gradonačelnik Zagreba, prvi put 2000. godine.

Zagreb je u vrijeme njegovih mandata prolazio kroz mnogobrojne izazove, a on je uvijek bio tu i borio se na dobrobit svih građana.

Kandidirao se i za predsjednika Hrvatske 2009. godine i izgubio u drugom krugu od Ive Josipovića.

U povodu njegove smrti u Hrvatskome narodnom kazalištu održana je 2. ožujka komemoracija, a pokopan je 3. ožujka na zagrebačkome Gradskom groblju Mirogoju.

Na sprovodu su bili prisutni članovi najvišega državnog rukovodstva, gradonačelnici iz regije, kao i javne ličnosti.

Zamjenica gradonačelnika Jelena Pavičić Vukičević, koja će do izbora voditi Zagreb, održala je govor na sprovodu: „Znamo da smo svi smrtni, ali uvijek je nenadano, pogotovo kad ode čovjek koji je imao toliko energije i ljubavi za sve, koji je toliko volio ovaj grad, koji je postao dio njegovog

***Preminuo je zagrebački gradonačelnik
Milan Bandić 28. veljače u 66. godini života
nakon srčanog udara.***

identiteta i sanjao velike snove o njegovoj budućnosti“, rekla je Pavičić Vukičević, dodavši da za Bandićem danas tuguju Zagreb, Hrvatska i rodna Hercegovina, ali i da svi osjećaju zahvalnost što su poznavali takvoga čovjeka. „Bio je jedinstven i neponovljiv. Živio je za svoj grad i izgorio na njegovim ulicama. Nije hodao malen ispod zvijezda, dao je sebe za nas“, rekla je te istaknula da će Bandić ostaviti neizbrisiv trag na sadašnjost i budućnost Zagreba, odnosno Zagrepčanki i Zagrepčana.

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore pamtit će ga kao čovjeka koji je od prvog dana našeg osnutka pružio ruku suradnje i podržao mnoge naše projekte.

Prvi kontakt s Poglavarstvom Grada Zagreba uslijedio je u prosincu 2001. godine posjetom predsjednika Društva Tripa Schuberta i dopredsjednika Zorana Nikolića.

Skupština Grada Zagreba, Poglavarstvo Grada i Turistička zajednica omogućili su u kontinuitetu od 2003. do 2008. godine ljetovanje djece

hrvatskih obitelji iz Crne Gore u Gradu mladih - Granešini.

Najznačajniji događaj u 2003. godini bio je „Tjedan Hrvata iz Crne Gore“. Ta manifestacija održana je u Zagrebu od 22. do 28. rujna pod pokroviteljstvom Skupštine, Poglavarstva i Turističke zajednice Grada Zagreba.

Uspješna suradnja HGD i Zagreba se nastavlja pa je u studenome 2004. godine organizirana manifestacija „Hrvatski dani u Boki“.

Uz pomoć našeg Društva organiziraju se „Dani Zagreba u Podgorici“ od 2. do 4. listopada 2006. godine.

Grad Zagreb preko Turističke zajednice sufinancira tiskanje časopisa Hrvatskoga glasnika.

HGD CG dodijelio je 2012. godine Milanu Bandiću Povelju za nemjerljiv doprinos opstojnosti Hrvatskoga građanskog društva i značajan doprinos u razvoju prijateljskih odnosa hrvatskog i crnogorskog naroda.

Neka mu je vječna slava i hvala! Počivao u miru!

Tripo Schubert

Hrvatski glasnik

GLASILO HRVATA CRNE GORE

Časopis Hrvatski glasnik, izdavača Hrvatskog građanskog društva, jedino je glasilo Hrvata Crne Gore. Bavi se temama važnim za život hrvatske zajednice u Crnoj Gori: političkim, gospodarskim, društvenim, kulturnim, povijesnim... ali je i u stalnoj misiji povezivanja dvaju država Hrvatske i Crne Gore

Distribuirana se u Crnoj Gori, Hrvatskoj, Europi, SAD, Kanadi, Australiji...

Otvoreni smo za suradnju, sugestije i dobronamjerne primjedbe. Nastojimo da svaki sljedeći broj uradimo bolje i kvalitetnije, sa raznolikim i zanimljivim sadržajem.

Budite i dalje s nama, šaljite Vaše priloge, budite i Vi jedan od kreatora našeg i Vašeg lista!

ČASOPIS MOŽETE PRONAĆI:

- U katedrali sv. Tripuna u Kotoru
- U uredu HGD CG
- U Tivtu u uredu Hrvatskoga nacionalnog vijeća

Tiskanje časopisa potpomogli:

- FOND ZA ZAŠTITU I OSTVARIVANJE MANJINSKIH PRAVA CRNE GORE
- SREDIŠNJI DRŽAVNI URED ZA HRVATE IZVAN R. HRVATSKE

MEDIJSKI PARTNERI

99,0 MHz i 95,3 MHz

LOKALNI JAVNI EMITER RADIO KOTOR

S ponosom nosimo ime svoga grada!

FINIA

CRNA GORA

Croatia Airlines
Rim
Venecija
Vueling
Rim
Volotea
Venecija
easyJet
Milano

easyJet
Edinburgh
London
Bristol
British Airways
London
Monarch
Birmingham
London
Jet2.com
Belfast
Edinburgh
Leeds
Manchester
Newcastle
Nottingham

SAS
Kopenhagen
Oslo
Stockholm
Norwegian
Bergen
Helsinki
Kopenhagen
Oslo
Stavanger
Stockholm
Trondheim
Finnair
Helsinki

Croatia Airlines
Pariz
Nica
easyJet
Lyon
Pariz
Toulouse
Volotea
Bordeaux
Nantes
Marseille
Transavia France
Pariz

Croatia Airlines
Düsseldorf
Frankfurt
Lufthansa
Frankfurt
München
Eurowings
Berlin
Düsseldorf
Hamburg
Hannover
Stuttgart
EasyJet
Berlin
Air Berlin
Düsseldorf
Transavia München

Vueling
Barcelona
Iberia
Madrid
Norwegian
Barcelona
Madrid

DUBROVNIK AIRPORT
ZRAČNA LUKA DUBROVNIK

✉ headoffice@airport-dubrovnik.hr / ☎ +385 (0) 20 773 100 / 📠 +385 (0) 20 773 322

Mila

DOMAĆI MLJEČNI PROIZVODI

Blago naše Crne Gore

SAMO U IDEI

ZG

CROATIA
Full of life

ZAGREB

GRAD KULTURE / CITY OF CULTURE

pogledajte poslušajte osjetite / see listen feel

ISKORISTITE
MOGUĆNOSTI
KOJE VAM PRUŽA
ZAGREB CARD

USE THE
POSSIBILITIES
OFFERED BY
ZAGREB CARD

tel. + 385 (0)1 481 40 51

TURISTIČKA ZAJEDNICA GRADA ZAGREBA
ZAGREB TOURIST BOARD

infozagreb.hr